

BOGÁCS TERMÁLFÜRDŐRE ALAPOZOTT IDEGENFORGALMÁNAK JELLEMZŐ VONÁSAI

Martonné Dr. Erdős Katalin

egyetemi docens

Debreceni Egyetem, Tájvédelmi és Környezetföldrajzi Tanszék

E-mail: martonne@delfin.klte.hu

Az utóbbi évtizedekben, az üdülés hazánkban is tömegjelenség lett. Feltételeit, az üdülési igényt kiváltó tényezők – jövedelmi viszonyok, szabadidő, motorizáció, urbanizáció, a népesség foglalkozási szerkezete és műveltségi szintje stb. - kedvező irányú változása teremtette meg.

A 60-as évek végére „divatos” üdülőterületeink (Balaton, Dunakanyar, Velencei-tó) túlszűfolttsága már környezetrontó mértéket öltött, így elengedhetlenné vált az ország más, üdülésre alkalmas területeinek az eddiginél nagyobb arányú fejlesztése. E felismerést követően született meg számos üdülőkörzet rendezési terve, s ezek szellemében egyre több település kapott új lehetőséget a továbbfejlődésre.

1971-ben hagyta jóvá a kormány a Mátra-Bükküi üdülőkörzet rendezési tervét, amelynek keretében célul tűzték ki Bogács regionális jelentőségű üdülőhellyé való fejlesztését. A dolgozat a település idegenforgalmi adottságainak és jellemzőinek feltárása érdekében az 1981 nyarán végzett széles körű adatgyűjtés részeredményeit tartalmazza.

Bogács környékének természetföldrajzi viszonyai

Bogács táji adottságai az üdülésre és pihenésre vágyó ember számára igen kedvezőek. A falu a Bükkalja középső részén, a Hór-patak kiszélesedő völgyében fekszik. Miocén vulkáni képződményekből (riolittufa, ill. riolit-, dacitláva), ill. délebbre pannonüledékekből felépülő dombsági táj övezi. A dombság ÉNy-DK-i irányú, széles völgytalpú eróziós völgyeihez (Hór-, Szoros-, Cseresznyés-, Kánya-, Tardi-patak völgye) deráziós oldalvölgyek,

völgyrendszerek kapcsolódnak. A völgyek között szélesebb-keskenyebb völgyközi hátaik, s a táj egyéni arcát leginkább meghatározó ÉNy-DK-i csapású, kb. 300 m-es magasságú aszimmetrikus alakú hegyek húzódnak (MARTONNÉ ERDŐS K. 1973). É-ről a Déli-Bükk 500-600 m-es csúcsai keretezik a dombságot, míg az Alföld felé szinte észrevétlen az átmenet a bükki patakok idősebb hordalékkúpjainak területére (PINCZÉS Z. 1978).

A táj palettáját tovább gazdagítják a völgyi víztározók. Észak felől közvetlenül a településhez kapcsolódik a Szoros-patak völgyében kialakított kis mesterséges tó¹. Valamivel távolabb található a Cseresznyés-pataki tározó. Most építik a Hór-völgyében, Bogácstól D-re a harmadik víztározót.

A Bükkalja É-i részén egykor gyertyános-tölgyes, valamint sziklagyepekkel és sztyeprétekkel tarkított kontinentális molyhostölgyes erdő volt a természetes növénytakaró. Délebbre az erdőket lösz-sztyeprétek és erdős-sztyeprétek váltották fel. A patakokat pedig puhafaligetek kísérték (ZÓLYOMI B. 1969). Napjainkra már csak a szántók, gyümölcsösök, szőlőtáblák és legelők közé beékelődő kisebb foltok őrzik az eredeti vegetációt. Nincs messze viszont a Bükki Nemzeti Park, amelynek cseres, gyertyános, tölgyes erdői, bükkösei még szinte csorbítatlan szépségűek.

A Bükkalja éghajlatában az Északi-Középhegységre jellemző hatások mellett az Alföld szárazságra hajló, szélsőséges éghajlata is érezteti hatását (NAGY L. 1984).

A napsütéses órák évi összege igen magas (2085 óra), s ebből 1518 óra a nyári fél évre jut². Az évi középhőmérséklet 50 éves átlaga alig marad el az Alföldétől (9,9 °C). Még kedvezőbben alakultak az évi és havi középhőmérsékletek 1951-1976. között (**1. táblázat**).

A nyári napok száma 78, amelyből 15 júniusra, 23 júliusra, 20 augusztusra jut. Elsősorban a terület hegylábi helyzetéből

¹ A két meglévő tározónál jelenleg lúdtenyésztés folyik, így hatásuk inkább környezetrontó.

² Mivel Bogácson csak csapadékmérő állomás működik, így a terület éghajlatának jellemzésére a legközelebb fekvő állomás (Eger) adatait használtam fel.

**Bogács termálfürdőre alapozott idegenforgalmának
jellemző vonásai**

fakadóan a csapadék évi összege nem éri el a 600 mm-t (**2. táblázat**).

1. táblázat: A hőmérséklet napi középértékei, °C-ban az 1951-1976. évi adatok alapján

Állomás	Hónap												Év
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.	
Eger	-1,7	0,5	4,9	11,3	16,4	20,5	21,5	20,2	15,9	10,5	5,3	1,0	10,5

2. táblázat: A csapadék havi összegei mm-ben (1901-1970. évi adatok alapján)

Állomás	Hónap												Év
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.	
Bogács	30	33	33	42	62	80	58	59	46	43	54	44	584

A termálfürdő, mint alapvető vonzótényező

Az idegenforgalom szempontjából kedvező fenti természetföldrajzi adottságokkal a Bükkalja minden települése rendelkezett. Közülük Bogács a termálbázisra épült strandjával emelkedett ki.

Vizét kőolajkutató fúrással feltárt, 485 m mély termálkútból, triász és felső-eocén időszakai mészkőből nyerik. A Bükk D-i előterének termálvízkincese sajátos hidrogeológiai viszonyok következménye. Ebben a térségben az egységes víztartó rendszert (BÖCKERT T. ET AL. 1979) hordozó triász-eocén karsztosodó kőzetek törések mentén az Alföld felé egyre mélyebbre zökkentek, s lefedődtek harmad- és negyedidőszaki üledékekkel. A szabad tükrű hideg karsztvízrendszerből utánpótlódó, az Alföld irányába áramló fedett karszt vizét a mélyből feláramló földi hőáram melegíti fel a medencealjzat mélységének a növekedésével egyre nagyobb mértékben (SZLABÓCZKY P. 1974). A kút vízhozama: 275 l/perc. A bogácsi termálvíz hőfoka 73 °C. A termálvíz a kalcium-magnézium-hidrogén-karbonátos, kénes vizek csoportjába tartozik, s magas a szabad szénsavtartalma is (**3.táblázat**).

3. táblázat: A bogácsi termálvíz oldott alkotói, mg/l

Kationok		Anionok		Savak	
Megnevezés	mg/l	Megnevezés	mg/l	Megnevezés	mg/l
Nátrium-Kálium (Na ⁺)	18,17	Klorid (Cl ⁻)	6,00	Metabórsav (HBO ₂)	3,00
Ammónium (NH ₄ ⁺)	0,28	Bromid (Br ⁻)	0,02	Metakovasav (H ₂ SiO ₃)	11,4
Kalcium (Ca ⁺⁺)	87,91	Fluorid (F ⁻)	0,75	Szabad szénsav (CO ₂)	265,49
Magnézium (Mg ⁺⁺)	20,55	Szulfát (SO ₄ ⁻)	16,41		
Vas (Fe ⁺⁺)	0,08	Hidrogénkarbonát (CHO ₃ ⁻)	378,20		
		Szulfid (S ⁻)	4,20		
Kationok összesen:	126,99	Anionok összesen:	405,58	Savak összesen:	279,93
Alkotók összesen: 812,50 mg/l					

A bogácsi vizet hivatalosan nem ismerik el gyógyvízként, de gyógyhatását orvosi megfigyelések bizonyítják. Fürdőkúra keretében elsősorban reumás, mozgásszervi betegségek gyógyítására javallt. A légúti megbetegedéseknél a kénes, hidrogénkarbonátos pára belélegeztetése (inhaláció) fejt ki kedvező hatást. Ivókúra formájában gyomor- és bélbántalmak, valamint epe- és májbetegségek gyógyításában segít. De jól alkalmazható – fogkööldő hatása révén – fog-és szájápolásra is.

A strand hidegvízigényét a pleisztocén-időszaki folyóvízi rétegekre települt három ásott kút biztosítja.

Az idegenforgalmi kínálat és kereslet alakulása a strand megnyitásától napjainkig

Fürdőfejlesztés

A termálfürdőt 1959 júniusában nyitották meg. Ekkor készült el – helyi kezdeményezésre – az első, mai napig is legnagyobb méretű medencéje. A helyi tanács kezelésében levő fürdőt a 60-as évek szerény anyagi lehetőségei miatt alig fejlesztették. Az alacsony szolgáltatási színvonalú fürdő így is gyorsan közkedvelt lett. 1965-ben mintegy 50 000 volt, 1970-ben pedig már 63 000-re emelkedett a strandra látogatók száma³. Nagyobb mértékű fejlesztés az 1971-es kormányhatározat után következett be. Az Észak-magyarországi Intézőbizottság, valamint a B.-A.-Z. Megyei

³ A termálfürdő nyilvántartásából becsült adatok.

Bogács termálfürdőre alapozott idegenforgalmának jellemző vonásai

Tanács anyagi támogatásával, további létesítményekkel bővült a strand. (1973: ikermedence, gyermekmedence, zuhanyzók, üzemi épület; 1974: 808 férőhelyes közös öltöző; 1977: 104 db 3 személyes kabin, kereskedelmi pavilonok.) Így jelenleg 4 nyitott medence áll a fürdőzők rendelkezésére. A fürdőtelep területe 40 000 m², összes vízfelülete 934 m², optimális befogadóképessége 1120 fő.

Szállásférőhelyek

A termálfürdő fejlesztésével párhuzamosan a település további lehetőséget kapott idegenforgalmának növelésére. 1971-ben kezdte meg a tanács a telekosztást hétvégi házak és vállalati üdülők építésére. A falu É-i végéhez kapcsolódó üdülőtelepen (**1.ábra**) 1981-ig 374 hétvégi ház épült fel. A tulajdonosok körében végzett felmérés adataiból - 140 kérdőív alapján - építési ütemük is kirajzolódott (**4. táblázat**).

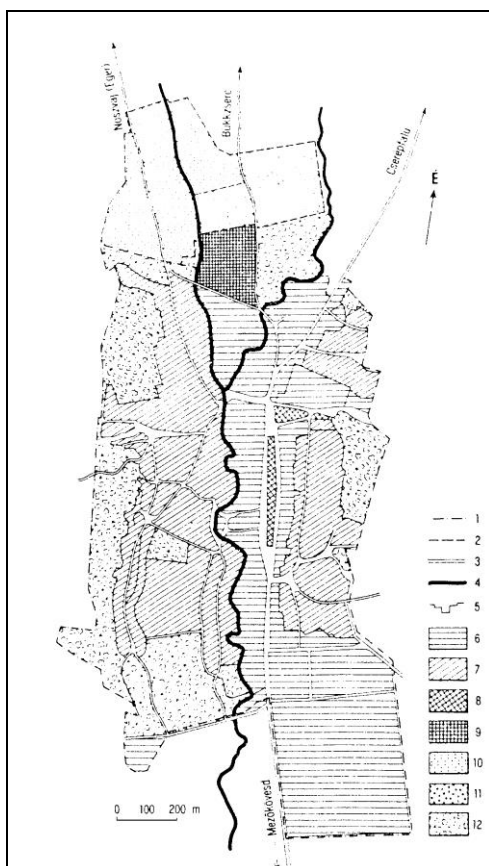
4. táblázat: A hétvégi házak építésének megoszlása Bogácson 1971-1981 között

	Év											
	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	Összesen
%	0,7	4,4	3,6	9,5	16,1	16,1	12,4	16,8	10,2	5,1	5,1	100,0

1974-ig a hétvégi házak mintegy 18%-a készült el. A legtöbb (> 70%) 1975-79 között épült. Az üdülőtelkek iránt megnyilvánuló túlkereslet káros következménye, az apró üdülőtelkek sokasága, itt is általános. A telkek 1/3-a nagyobb csak 80 0-nél. A sűrűn sorjázó, parányi kertekkel körülvett hétvégi házak esztétikailag kedvezőtlen benyomást keltenek, s már-már az eredeti funkciót, a zavartalan pihenést veszélyeztetik.

Az igények további kielégítésére a falu belterületén az ún. „vegyes övezetek” kijelölésével lehetővé tették az elnéptelenedett parasztházak megvételét, hétvégi házzá minősítését, ill. a foghíjak beépítését. A vegyes övezetbe tartozó utcák a falu periférikus részein vannak (**1.ábra**), ott, ahol sok az öreg ház, míg a főutca, s a település erősen épülő D-i része megmaradt lakóövezetnek. Ily módon nagyobb beruházás nélkül növelhették a hétvégi házak

számát (1981-ig 54-gyel). Kérdőíves felmérésünk szerint az átlagos férőhely száma 4,56, így a magánszállás-férőhelyek száma megközelíti a 2000-et.

1. ábra: Bogács belterületének és üdülőtelepének funkciók szerinti megoszlása

1 = a belterület határa; 2 = az üdülőtelep határa; 3 = közút; 4 = vízfolyás; 5 = funkcionálisan elkülönülő területek határa; 6 = lakóövezet; 7 = vegyes övezet; 8 = közműintézmények területe; 9 = a fürdő területe; 10 = a hétvégi házak területe; 11 = a vállalati üdülők területe; 12 = községi zöldterület, temető

A vállalati üdülők zömmel az üdülőtelep K-i részén helyezkednek el (**1.ábra**). Számbeli gyarapodásuk üteme hasonló a hétvégi házakéhoz, arányaiban azonban jóval kisebb jelentőségű. Az összes szállásférőhelyeknek alig több, mint 10%-át adják (**5. táblázat**).

Bogács termálfürdőre alapozott idegenforgalmának jellemző vonásai

Kereskedelmi szálláshely a fizető-vendéglátás útján kiadott szobák kivételével nincs a településen. Kellő propaganda hiányában azonban ezek is kihasználatlanok voltak. Ez az oka annak, hogy 1976-ban még 56 kereskedelmi szállásférőhelyet tartottak nyilván. Ez 1981-ben 11-re csökkent.

5. táblázat: Az üdülési szálláshelyek és szállásférőhelyek alakulása Bogácsom 1971-1981 között

Év	Év										
	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981
Üdülési szálláshelyek száma	-	-	2	2	2	5	8	11	11	13	15
Férőhelyek száma	-	-	46	46	48	60	130	182	212	229	256

A vendégforgalom alakulása

A hétfégi házak és a vállalati üdülők felépítésével tehát a szállásigényes (tartós és hétfégi) üdülés alapvető feltétele is megteremtődött a településen, ami a termálfürdő fejlesztése mellett nagymértékben hozzájárult a strandvendégek létszámának ugrásszerű növekedéséhez. Ez az érték 1976-ban már megközelítette a 150 ezret.

A termálfürdő nagy vonzerejét felméréseink több oldalról is alátámasztják:

- A megkérdezett hétfégiház-tulajdonosok 75%-a jelölte meg a fürdőt a helyválasztás elsődleges motívumaként.
- A tartós üdülésben részt vevők körében végzett felmérés szerint, a 104 üdülővendég átlagosan napi 4 órát töltött strandolással.

A látogatottság gyors emelkedéséhez természetesen hozzájárult a szállást nem igénylő strandvendégek számbeli gyarapodása is. Az emelkedő tendenciát mutató hétfégi látogatócsúcsok a megnövekedett szabadidővel hozhatók elsősorban kapcsolatba.

1976-tól a forgalom évenkénti alakulása a strand nyilvántartásából már pontosan nyomon követhető (**6. táblázat**). Az adatokból látható, hogy a 70-es évek közepétől a vendégszám stabilizálódott.

6. táblázat: A bogácsi termálfürdő éves vendégforgalmának alakulása 1965-1981 között

	Év							
	1965	1971	1976	1977	1978	1979	1980	1981
Látogatók száma, fő	50 000	65 000	149 875	163 530	156 070	172 409	149 748	165 409

Mivel a kérdőívekből viszonylag pontos képet kaptunk a hétvégi házak 1980. évi kihasználtságáról is, így - az Idegenforgalmi Évkönyv adataival kiegészítve - lehetővé vált a tartós és hétvégi üdülésben részt vevők számának, s az általuk ott töltött vendégnapok, ill. vendégéjszakák számának hozzávetőleges meghatározása is (**7. táblázat**).

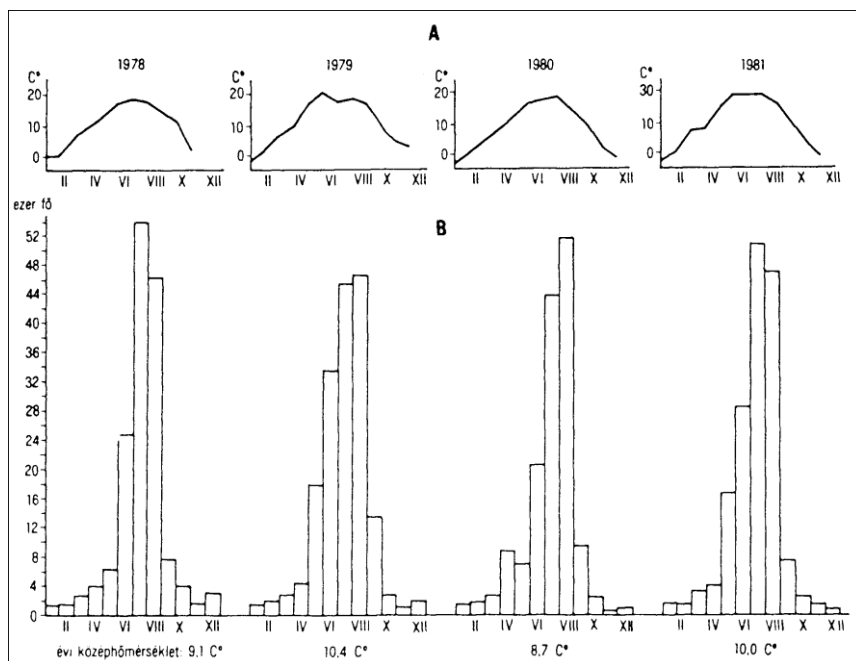
7. táblázat: A tartós és hétvégi üdülésben részt vevő vendégek és vendégnapok, ill. vendégéjszakák száma 1980-ban

Szállásférőhely típus	Szállásférőhely száma	Üdülésben részt vevők száma 1980-ban	Vendégnapok, ill. vendégéjszakák száma 1980-ban
Magán	1852	4099	109 912
Üdülési	229	2110	14 827
Összesen	2081	6209	124 739

Bogács idegenforgalma erősen szezonális jellegű. A termálfürdő a legtöbb vendéget a főszezonban fogadja (**2. ábra**). (1978-81 között július-augusztus hónapban minden esetben 40 000 fölött volt a látogatók száma.) Üdülési szokásainkkal magyarázható, hogy ezt az értéket más hónapokban még akkor sem érte el, ha a havi középhőmérséklet meghaladta a július-augusztusét (pl. 1979-ben). Ugyanakkor jól érzékelhető az időjárás és a fürdő forgalma közötti összefüggés is. A főszezonban mindig a magasabb középhőmérsékletű hónapokban nagyobb a látogatottság. A

Bogács termálfürdőre alapozott idegenforgalmának jellemző vonásai

harmadik legforgalmasabb hónap a június. Ennek a hónapnak az időjárás-érzékenysége a legszembetűnőbb (pl. 1979-ben és 1980-ban).

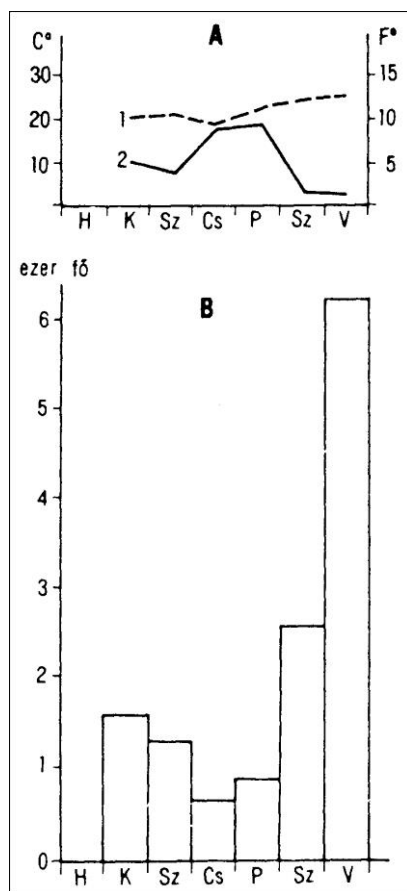

2. ábra: A havi középhőmérséklet (A) és a vendégforgalom (B) alakulása Bogácson 1978-1981 között

A strandvendégek általában előnyben részesítik a májusi szeptemberrel szemben még akkor is, ha középhőmérséklete alacsonyabb (pl. 1981-ben). Négy év átlagában a főszezon forgalma 2,5-szer haladta meg az előszezonét, 8-szor az utószezonét. A téli félév rendkívül alacsony forgalma elsősorban az időjárással függ össze, de hozzájárul a fedett medence hiánya, valamint az, hogy a hétvégi házak és vállalati üdülők döntő többsége nem fűthető.

A fürdő hetente keddtől vasárnapig fogad vendégeket. A heti forgalom is rendkívül egyenetlen. Az év nagy részében a hétvégére jut a forgalom több mint 60%-a, s csak július-augusztusban csökken ez a kedvezőtlen arány valamivel 50% alá. A főszezon hétköznapjain a forgalom nagyobbik hányadát a tartós üdülésben részt vevők adják. 20 °C feletti középhőmérsékletű napokon 1200-1500,

kedvezőtlen időjárás esetén 600-800 főre csökken a napi vendégszám (3.ábra). Egy-egy nyári (25 °C-nál magasabb max. hőmérsékletű) nap forgalma hét közben a 2000, olykor a 3000 főt is meghaladhatja, vasárnap pedig akár 6000 fölé is emelkedhet. (Az eddigi legnagyobb forgalom 6250 fő volt. Figyelembe véve az 1120 fős befogadóképességet, ez majdnem hatszoros „kihasználtságot” jelent.)

3. ábra: A napi középhőmérséklet és a felhőzet napi középértékei (A), valamint a napi vendégforgalom (B) alakulása Bogácson az 1981. júl. 6-12. közötti héten

1 = napi középhőmérséklet, °C; 2 = a felhőzet napi középértéke, F%

Erős szezonálitás jellemzi a hétvégi házak üdülönépességének számbeli alakulását is (8. táblázat).

**Bogács termálfürdőre alapozott idegenforgalmának
jellemző vonásai**

**8. táblázat: A hétvégi házak üdülónépessége Bogácson
szezónként és egyéb időszakban, 1980-ban**

Hónap	Előszézon V-VI. hó	Főszézon VII-VIII. hó	Utőszézon IX-X. hó	Egyéb időszak XI-IV. hó	Év
Üdülónépesség száma, fő	1530	3 845	1 264	1 203	4 099
Itt töltött napok száma	22 107	55 960	15 327	16 518	109 912
Egy főre jutó átlagos napszám	14,5	14,6	12,1	13,7	26,8
Kihasználtság foka, %	19,6	48,7	13,6	4,9	16,3

Hasonló szezonálisra utal az üdülési szálláshelyek alacsony kihasználtsági foka (8,4%/év) is, amely alig haladja meg a hétvégi házakét. S bár az egy főre jutó átlagos vendégnapok száma elég magas, a hétvégi házak kihasználtsága még a főszézonban is csak a hétvégeken közelítheti meg a 100%-ot. A hétvégi csúcsok meglétét bizonyítja az is, hogy az üdülőtulajdonosok által 1980-ban itt töltött napok 53,4%-a jutott hét végére.

A kereskedelmi és vendéglátó-ipari ellátás színvonala, amely az idegenforgalom fogadásához szükséges helyi feltételek nagyon fontos összetevője, nincs összhangban az előzőekben részletesen jellemzett, jelenlegi idegenforgalmi kereslettel.

Bár 1970-80 között a 100 lakosra jutó kiskereskedelmi boltok alapterülete 18,9 m²-ről 24,7 m²-re emelkedett, s a fejlesztés elsősorban a fürdő területére összpontosult, ez az érték alig haladja meg a környező falvakét (Cserépfalu: 24,1 m², Bükkzsérc: 23,4 m²). Ezzel indokolható, hogy néha még az alapvető élelmiszerek beszerzése is gondot okoz. Az élelmiszer-ellátás hiányosságaira utal az is, hogy hosszabb tartózkodás esetén a megkérdezett hétvégi háztulajdonosoknak alig több, mint 40%-a tudja maradéktalanul helyben lebonyolítani vásárlásait. Valamivel nagyobb volt a különbség 1980-ban az egy lakosra jutó élelmiszer-forgalom értékében (Bogács: 7000 Ft, Cserépfalu: 6000 Ft, Bükkzsérc: 5500 Ft). Ugyanezek a mutatók pl. a szállásférőhely szám alapján azonos nagyságrendű Bükkzentkeresztben jóval magasabbak voltak (33,5 m², ill. 9900 Ft).

A 100 lakosra jutó vendéglátóhelyek alapterülete ugyan jóval nagyobb (33,4 m²), mint a két szomszédos falué (Cserépfalu 12,1, ill. Bükkzsérc 12,8 m²), de messze elmarad Bükkszentkeresztétől (51,5 m²). Mivel a vendéglátó-ipari létesítmények az üdülőteleptől távol, jórészt a faluközpontban vagy a közeli fürdő területén vannak, így a tartós üdülésben részt vevők is kénytelenek az utóbbiakat igénybe venni. Az üdülönépességet kiszolgáló vendéglátás strandköz-pontúsága és az idegenforgalom erős szezonális ingadozása ellenére a vendéglátó-ipari forgalom értéke (4800 Ft/lakos) megközelíti a jóval ismertebb és egyenletesebb idegenforgalmú hegyvidéki üdülőhely, Bükkszentkereszt értékét (5700 Ft/lakos).

A közművesítés szintje sem kielégítő. A telekosztást követő 10 évben az üdülőtelepen csak a villamosenergia-ellátás, valamint az utak portalanítása valósult meg. Fokozódó gondot jelent a víz- és csatornahálózat hiánya. Bár a vízellátást ásott, ill. fúrt kutakkal oldják meg, a fürdőszobával, vízöblítéses WC-vel ellátott hétvégi házak aránya igen magas (61, ill. 92%), így tényleges veszélyt jelent az apró telkek (átlagos teleknagyság: 77 négyszögöl) szikkasztott szennyvizei által előidézett vízminőségromlás.

1982-ig komoly nehézségeket okozott a strand vízellátása is. Egyetlen, 150 l/perc vízhozamú kútra épült törpevízműve, amely egyben a falu 2,9 km hosszú vezetékes vízálózatába bekapcsolt lakásainak a vízellátását is szolgálta, csak az alapvető higiéniai szint fenntartásához szükséges vízmennyiséget biztosította. Ezért vízcseréje idején a medencéket csak a termálvíz 73 °C-ról 35-40 °C-ra való lehűlése után vehették igénybe a strandolók. 1982 őszétől két újabb kút üzembe helyezésével megszűntek ezek a gondok.

A környező falvakkal összehasonlítva, a település csupán az építőipari tevékenységgel összefüggő szolgáltatások területén áll magasabb színvonalon. Bogácson 13 fő a lakásépítéssel és karbantartással foglalkozó kisiparosok száma, kétszer annyi, mint a környező településeken.

A kulturális és egészségügyi ellátás színvonala sem az idegenforgalmi kereslethez méretezett. A falu – üdülőteleptől távoli – művelődési háza és könyvtára ugyanazt az „alapellátást” biztosítja, mint a többi üdülőfunkció nélküli település.

Bogács termálfürdőre alapozott idegenforgalmának jellemző vonásai

A kifejezetten az idegenforgalmat szolgáló kulturális rendezvények száma igen alacsony, évente 1-2. A megkérdezett üdülővendégek 95%-a egyáltalán nem élt a falu által nyújtott kulturálódási lehetőségekkel. A közeli városok viszont (Eger, Mezőkövesd) számos lehetőséget kínálnak a kulturális igények kielégítésére.

Az egészségügyi ellátást egy körzeti orvos és egy gyógyszerész, ill. fogászati rendelés biztosítja. Nincs viszont orvosi ügyelet – 1982-től a főidény zsúfolt hétvégéinek kivételével – a termálfürdőben.

Nem sokkal kedvezőbb a helyzet a sportolási lehetőségek területén. Általános panasz az úszómedence hiánya.

A táj adta kirándulási-túrázási lehetőségekkel sem nagyon élnek az üdülővendégek. Felmérésünk szerint a tartósan itt üdülők 65,4%-a semmilyen kirándulást nem iktatott be heti programjába, s csak 13,5%-uk vállalkozott nagyobb gyalogtúrára. Feltétlenül javulna ez az arány, ha az üdülőtelep vagy a termálfürdő területén eligazító térkép mutatná a lehetséges úticélokot.

A termálfürdő vonzáskörzete

A vonzáskörzet meghatározására 1981. július 7-12. között feljegyeztük minden fürdővendég állandó lakhelyét. Ily módon 12 527 vendéget vettünk számba.

A vendégek mindössze 6%-a volt külföldi. Legtöbben Csehszlovákiából érkeztek (76,2%), ezután Jugoszlávia (7,5%), majd a többi szocialista ország (7%) következett.

A fennmaradó 12,3% pedig tőkés országbeli – főleg NSZK (7%) - vendég volt. A fenti adatok ismeretében megállapítható, hogy bár a bogácsi termálfürdő nem teljesen ismeretlen országhatárainkon kívül sem, idegenforgalmi kínálata – még a környező országok tekintetében is - igen csekély vonzerőt jelent.

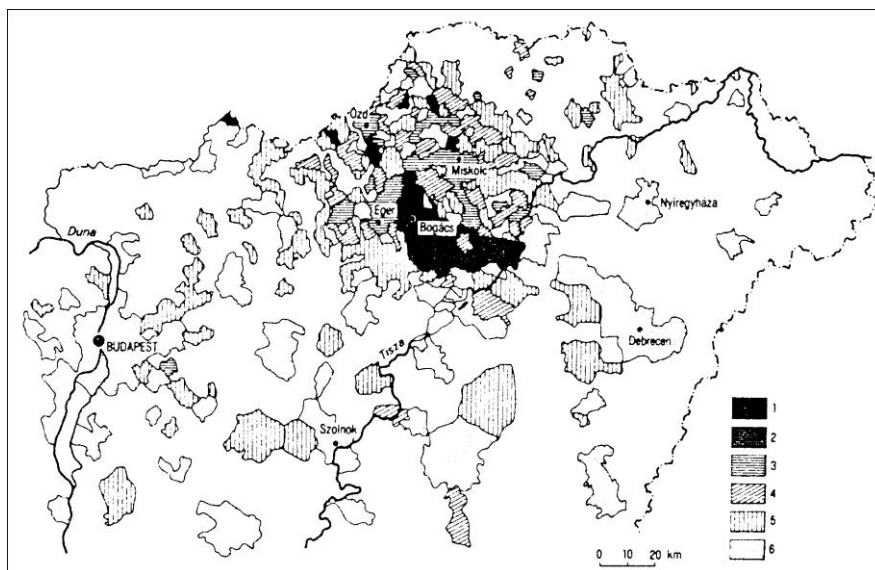
A vendégek döntő többsége (94%) belföldről, az ország 330 településéről érkezett. A fürdő abszolút vonzáskörzetének a meghatározása az 1000 lakosra jutó látogatók száma alapján történt. A bogácsi termálfürdőhöz vonzódó települések átlagos vonzásintenzitása 6,47 fő/1000 lakos, átlagos távolsága – a közutakon mért legrövidebb távolságuk alapján – 109 km. A települések 31,5%-ára azonban a vonzás jelentéktelen, csak 227 helysénél haladta meg az 1 fő/1000 lakos értékét.

A gyengén vonzódó települések – (1-4,99 fő/1000 lakos) aránya is igen magas (40,3%). A strand vonzáskörzetének a lehatárolásánál a dunántúli települések figyelembevétele – alacsony vonzásintenzitásuk és nagy területi szóródásuk miatt – nem indokolt. Nem lehet figyelmen kívül hagyni azonban a budapesti agglomerációból, valamint az Alföldről - főleg annak É-i széléről – érkezőket, akiknek viszonylag magas száma már rendszeres kapcsolatot sejtet (**4. ábra**). Az innen jövő látogatók döntő hányada városi lakos. (A vizsgált héten pl. Budapestről 616, Debrecenből 116, Kecskemétről 63, Ceglédről 61 vendég érkezett.) A térképen ezek – a többnyire gyengén vonzódó települések – mozaikszerűen jelentkeznek és határozottan elkülönülnek a szűkebb vonzáskörzet területétől.

A bogácsi termálfürdő szűkebb vonzáskörzetéhez (vonzásintenzitása: ≥ 5 fő/1000 lakos) 93 település tartozik, ebből 82 a Mezőkövesd-Eger vonaltól K-re van, amely az országhatártól a Tisza vonaláig egy 50 km széles ÉNy-DK-i irányú sávot alkot. A fürdőhöz legerősebben a Bogácstól É-ra, ill. K-re fekvő szomszédos falvak vonzódnak (Bogács 128,5, Bükkzsérc 109,4, Cserépfalu 106,7, Noszvaj 105,8, Cserépváralja 70,8, Tard 70,3 fő/1000 lakos).

Az erősen vonzódó kategóriába (20-49,9 fő/1000 lakos) 20 település sorolható. Közülük 11 összefüggő övezetet alkot Bogácstól D-re, DK-re. Ide tartozik a fürdőjéről országszerte ismert Mezőkövesd, s a Tisza mentén fekvő Tiszakeszi, Tiszatarján is. A szűkebb vonzáskörzeten belül helyezkedik el foltszerűen – Ipolytarnóc kivételével – e kategória többi települése is.

Bogács termálfürdőre alapozott idegenforgalmának jellemző vonásai

4. ábra: A bogácsi termálfürdő vonzáskörzete

1 = igen erős (>50,0 fő/1000 lakos vonzásintenzitási érték); 2 = erősen (20,0-49,9); 3 = jól (10,0-19,9); 4 = közepesen (5,0-9,9); 5 = gyengén (1,0-4,9) vonzódó települések; 6 = jelentéktelen (<1,0 fő/1000 lakos) vonzódás

A jól vonzódó kategóriába (10-19,9 fő/1000 lakos) 21 település került. Ebbe a kategóriába tartozik mindenekelőtt Miskolc, ahonnan a legtöbb vendég érkezett a hét folyamán (17,6%), valamint Eger, Ózd, Kazincbarcika és Leninváros. Ez utóbbiak a heti forgalom 20,7%-át adták. E városok köré további 11 azonos vonzásintenzitású falu kapcsolódik. A szűkebb vonzáskörzeten kívül mindössze 5 település tartozik ide. Nagy távolságuk Bogácstól (Gyömrő 132 km, Olaszliszka 115,4 km stb.) egyszeri csoportos látogatást valószínűsít.

Közepes erősségű (5-9,9 fő/1000 lakos) a strand vonzása 47 településre. A Mezőkövesd-Eger vonaltól Ny-ra eső közepes vonzásintenzitású falvak (Istenmezeje, Bükkszék, Verpelét, Egerszalók, Ostoros) a magasabb kategóriájú Sirokkal együtt jelölik ki a szűkebb vonzáskörzet Ny-i határát. 47 település közül 22 a Sajó völgyében (Bánrévétől Sajószögedig) található. Mivel közéjük jól vonzódó, ill. gyengébb vonzásintenzitású helységek is beékelődnek, nem alkotnak összefüggő övezetet.

Az elmondottakból kitűnik, hogy a bogácsi fürdő

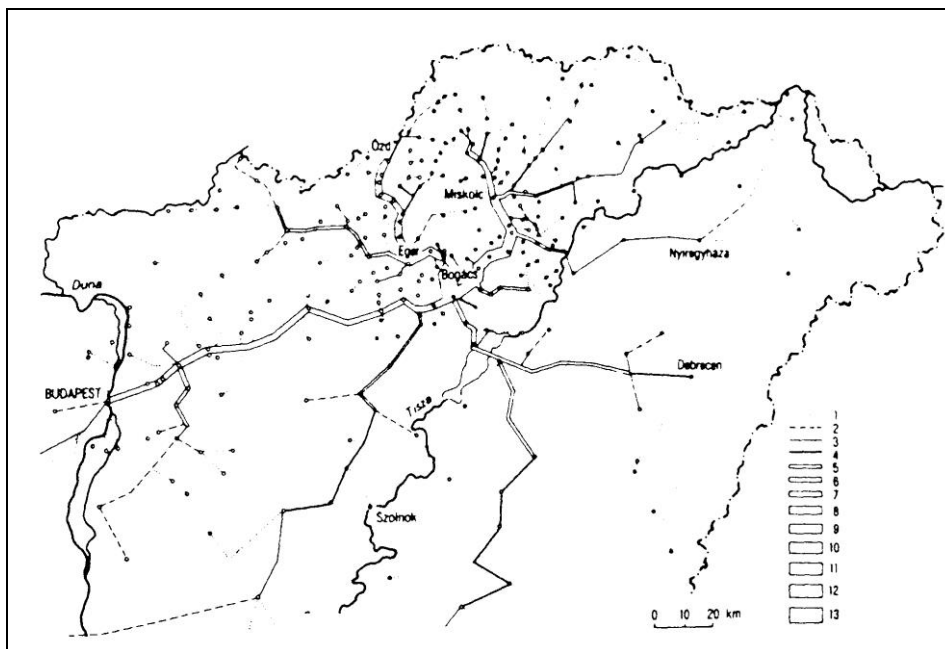
vonzáskörzete nem tagolódik szabályos övezetekre, erősen eltolódik ÉK-i, K-i, és DK-i irányba, s csak a legerősebben, ill. – részben – az erősen vonzó települések alkotnak összefüggő térségeket.

E sajátos vonzáskörzet kialakulását több tényező befolyásolta:

1.) A település közlekedésföldrajzi helyzete, s az úthálózat térbeli rendje. Bár a település több irányból megközelíthető (**5.ábra**), elkerülik az első- és másodrendű főutak és a vasútvonalak is. A 3. sz. főútvonalból Mezőkövesdnél kiágazó 2511-es sz. úton további 11 km megtétele szükséges Bogács eléréséhez. Egerből pedig 20,5 km-es út vezet a településhez. Így – bár rendszeres autóbuszjárat köti össze a falut Mezőkövesddel és Egerrel – a tömegközlekedési eszközöket igénybe vevők csak átszállással érhetik el utazási céljukat. A látogatók zöme személygépkocsival érkezik, ami hétvégeken – különösen 1981-ig, a strand melletti parkoló megépítéséig – elviselhetetlen zsúfoltságot eredményezett. A harmadik útvonal É felől, a Bükkön át (Miskolc-Hollóstető-Cserépfalu) vezet. Jelenleg – a Hollóstető-Cserépfalu közötti útszakasz járhatatlansága miatt – nem vehető igénybe.

Az **5. ábra** nemcsak Bogács közúton történő megközelítésének irányait, hanem az utak heti forgalmának nagyságrendjét is megadja, amelyből jól érzékelhető a vonzáskörzet féloldalassága. Ennek megfelelően: legnagyobb a forgalom a 3-as sz. főútvonalon Miskolc valamint Ózd-Eger irányából (bár D és Ny felől Bogács – azonos légvonaltávolság esetén – rövidebb úton megközelíthető). Az ábrán a küldő településeket is feltüntettem, így jól látható az útvonalak rendező hatása: a Bogácshoz vonzó települések döntő hányada főútvonalak mentén, ill. azok közelében (3, 25, 26-os sz. utak) helyezkedik el. Mivel az úthálózat térbeli rendje a sugarashoz áll a legközelebb, így szabályos, a távolság függvényében fokozatosan csökkenő vonzásintenzitású övezetek kialakulását feltételezve.

Bogács termálfürdőre alapozott idegenforgalmának jellemző vonásai

5. ábra: A bogácsi termálfürdő közúton történő megközelítésének irányai és az útvonalak heti utasforgalma

2.) A települések Bogácstól való távolsága. A települések vonzásintenzitási értékei és a Bogácstól való távolságuk közötti kapcsolat feltárására korreláció-számításokat végeztem⁴. A felhasznált adatsor nem tartalmazza a dunántúli, valamint a szűkebb vonzáskörzeten kívül eső, kiugróan magas vonzásintenzitású települések adatait. A fennmaradó 280 helység átlagos távolsága 87,4 km, átlagos vonzásintenzitásuk 7,03 fő/1000 lakos. Korrelációs együtthatójuk (-0,361) közepesen lazább kapcsolatot jelez. Az adatsort tovább bontva a 4 legfontosabb útirány szerint már árnyaltabb képet kapunk.

Közepesen szoros negatív korreláció jellemzi a Tiszafüred-Mezőkövesd útvonalhoz kapcsolódó településeket (**9. táblázat**).

⁴ A számítógépes adatfeldolgozásban Tar Károly meteorológus volt segítségemre.

9. táblázat: A települések vonzásintenzitási értékei és a Bogácstól való távolságuk közötti kapcsolat főbb mutatói

Útvonal	Települések száma	Korrelációs együtthatójuk (R)	Átlagos vonzásintenzitásuk (AY)	Átlagos km-távolságuk (AX)	Vonzásintenzitás szórásértéke (SY)	Távolság szórásértéke (SX)
Tiszafüred-(Egerlövő)-Mezőkövesd	29	-0,513	1,34	136,04	1,987	84,652
Miskolc-Mezőkövesd	105	-0,430	8,85	76,74	12,229	34,773
Budapest-Mezőkövesd	71	-0,365	1,92	106,59	3,771	53,542
Ózd-Eger	73	-0,371	8,86	67,05	14,725	25,968
Teljes vonzáskörzet	280	-0,361	7,03	87,41	14,196	51,337

Közepeshez közelálló korrelációs kapcsolat mutatható ki a 3-as úthoz Miskolc–Mezőkövesd felől csatlakozó falvaknál, városoknál. A legkisebb az átlagos távolsága azoknak a településeknek, amelyek Eger irányában találhatóak. Ennél az útiránynál kaptuk a legmagasabb AY- és SY-értéket is. Korrelációs együtthatójuk viszont alig haladja meg a Budapest-Mezőkövesd útvonalét.

Összegzésként megállapítható, hogy bár a települések vonzásintenzitása és Bogácstól való távolságuk között van kimutatható korrelációs kapcsolat, de ez útvonalanként eltérő mértékű. Számolni kell tehát egyéb olyan befolyásoló tényezőkkel, melyek e kapcsolat ellen hatnak és gátolják a szabályos vonzáskörzet létrejöttét.

3.) A vonzáskörzetet erősen módosító tényezők közül mindenekelőtt a térség gyógy- és termálfürdőinek elszívó hatását kell figyelembe venni. Bogács közelében több hasonló vagy magasabb szolgáltatási színvonalon álló fürdő is van, amely erősen eltorzítja vonzáskörzetét. Elsősorban a mezőkövesdi Zsóri-fürdő elszívó hatásának tulajdonítható, hogy a Budapest-Mezőkövesd útvonalhoz kapcsolódó, viszonylag közeli településekre igen kicsi a bogácsi termálfürdő vonzó hatása. A távolabbi falvak-városok lakói már több termálfürdő (Heves, Gyöngyös, Hatvan stb.) között is válogathatnak.

Bogács termálfürdőre alapozott idegenforgalmának jellemző vonásai

Még inkább érvényesül ez a hatás a termálfürdőkben gazdag tiszántúli területekre, ahol 100 km-es körzeten belül fekszik a tiszafüredi, berekfürdői, kisújszállási fürdő, de jóval több azoknak a meleg vizű strandoknak, gyógyfürdőknek a száma, amelyek a tiszántúli településekről rövidebb úton elérhetők, mint a bogácsi. Ez indokolja e térség alacsony vonzásintenzitási értékeit.

Az Ózd-Eger útvonal alacsony korrelációs együtthatója az egri fürdő elszívó hatásával indokolható. Az Ózd környéki települések erősen szóródó vonzásintenzitási értékei pedig azt jelzik, hogy e települések lakói Eger, Bükkszék, Mezőkövesd mellett Bogácsot is gyakran választják úti célként.

Bogács vonzása – szomszédos falvaitól eltekintve – legerősebb a tőle DK-re, K-re eső településekre. Bár ebből az irányból a Zsóri-fürdő eléréséhez 6 km-rel rövidebb út megtétele szükséges, elszívó hatása nem érzékelhető úgy, mint Ny felől. A Miskolc környéki településekre erősen lecsökken a bogácsi fürdő vonzereje. Ebben a térségben jónéhány meleg, ill. hideg vizű strand és tó ad lehetőséget a fürdési igények kielégítésére (a miskolctapolcai Termál- és Barlangfürdő, a diósgyőri Várfürdő, a miskolci Augusztus 20. strand- és termálfürdő, Mályi-tavak, Kácsfürdő) Miskolcon túl - a 70 km-nél távolabbi településeknél - viszont Bogács vonzó hatása már valamivel nagyobb, bár a vonzásintenzitási értékek ott is erősen szóródnak. Ezek a helységek már az Északi-középhegység termálfürdőhiányos ÉK-i részére esnek, s így lakóik számára Bogács is számba jön egyik lehetséges célpontként Miskolc, Mezőkövesd, Szendrő, Eger stb. fürdői mellett.

4.) Statisztikai adatok bizonyítják az urbanus települések lakóinak fokozott üdülési igényét és a kielégítésükhöz szükséges feltételek magasabb szintjét. Így feltételezhető, hogy a fürdők elszívó hatása mellett a küldő települések eltérő társadalmi és gazdasági viszonyai is hozzájárulnak e sajátos vonzáskörzet kialakulásához. Megvizsgálva vonzáskategóriánként a vonzáskörzethez tartozó települések foglalkozási szerkezetét, mint az urbanizációs folyamat egyik fontos mutatóját (LETTRICH E. 1975), a következő eredményre jutottam (**10. táblázat**).

10. táblázat: A Bogácshoz vonzódó települések vonzásintenzitása és foglalkozási szerkezete közötti kapcsolat

Településtípus	Urbánus		Vegyes		Agrár		%
	Fejlett	Mérsékelt	Enyhén Iparosodó	Ipar-szegény	Mérsékelt	Szélsőségesen	
Vonzás-kategória	agrár-keresők 15%	agrár-keresők 15-25%	agrár-keresők 25-50%	agrár-keresők 25-50%	agrár-keresők 50-75%	agrár-keresők 50-75%	
Igen erősen vonzódó (>50fő/1000 lakos)	-	20	80	-	-	-	100
Erősen Vonzódó (20-49,9 fő/1000 lakos)	40	20	35	-	5	-	100
Jól vonzódó (10-19,9 fő /1000 lakos)	55	30	10	5	-	-	100
Közepesen vonzódó (5-9,9 fő/1000 lakos)	39,6	27,1	18,8	4,1	10,4	-	100
Gyengén vonzódó (1-4,9 fő/1000 lakos)	33,6	25,4	27,8	8,2	5,0	-	100

Kizárólagos szerepe a távolságnak csupán az igen erősen vonzódó települések esetében volt. Ezek kivétel nélkül Bogáccsal szomszédos községek.

Az erősen vonzódó kategóriába tartozóknál már sajátos kettősség érvényesült: a távolság mellett a küldő települések foglalkozási szerkezete is befolyásolta a vonzódás mértékét. Ebben a vonzáskategóriában a települések 40%-a a fejlett urbánus típusba tartozik, a közeli Mezőkövesd kivételével Bogácstól távol (átlagosan 78,2 km-re) helyezkednek el. E vonzáskategóriában a mérsékelt urbánus, a vegyes jellegű, valamint a mérsékelt agrár települések Bogácshoz jóval közelebb fekszenek. (Átlagos távolságuk nem éri el a 30 km-t.) Erős vonzódásukat közelségük indokolja.

A 20 fő/1000 lakosnál alacsonyabb vonzásintenzitású településeknél a távolság szerepe tovább csökken. Átlagos távolság tekintetében minimális a különbség a jól vonzódó (10-19,9 fő/1000 lakos) fejlett urbánus (68,2 km), ill. a gyengén vonzódó (1-4,99 fő/1000 lakos) enyhén iparosodó (72,4 km) települések között. Jobban érvényesül a távolság-vonzásintenzitás közötti kapcsolat azonos településtípuson belül, pl. a jól, ill. gyengén vonzódó

kategóriába tartozó fejlett urbánus települések átlagos távolsága 68,2, ill. 87,6 km. Ezzel párhuzamosan tovább erősödik a foglalkozási szerkezet és a vonzásintenzitás közötti összefüggés. A jól vonzódó helységeknek már 85%-a sorolható urbánus típusba. A vonzás csökkenésével ez az arány 66,7, ill. 59%-ra csökken a nem urbánus települések javára a közepesen, ill. gyengén vonzódó kategóriában.

A leírtak összegzéseként Bogács idegenforgalmáról a következők mondhatók:

- Bogács idegenforgalmát alapvetően egy vonzótényező, a termálfürdő határozza meg. Évenként az időjárástól függően 150-170 ezer vendéget fogad. Jelentősebb vonzást (vonzásintenzitás ≥ 5 fő/1000 lakos) a Sajó-völgy - Tiszavonal - Heves megye K-i pereme közötti terület településeire gyakorol.
- Idegenforgalma erősen szezonális jellegű, amely mindenekelőtt a fürdő évi forgalmának rendkívül egyenetlen eloszlásában nyilvánul meg. A vendégforgalom mintegy 60%-a jut a főszezon, s valamivel több, mint 30%-a az elő- és utószezon hónapjaira.
- A heti pihenőnapok számának megnövekedése az üdülönépesség további idényen belüli nagyfokú fluktuációját eredményezte. Hétféteken fogadja a fürdő a vendégek 48%-át a főszezonban, de még magasabb ez az arány az elő- (66%) és utószezonban (59%).
- Az utóbbi évtizedekben a településen megteremtődtek a tartós üdülés feltételei is. A szállásférőhelyek száma 2000 fölött van. A döntően magánszállás-férőhelyek éves kihasználtsági szintje igen alacsony ($< 20\%$), s még a főszezonban sem éri el az 50%-ot.
- Az idegenforgalmi kereslettel nem tartott lépést a kínálat. A strand túlszűfolt, nincs úszómedence, s a különböző korú és igényű fürdővendégek zavarják egymás pihenését, szórakozását. A kiskereskedelmi ellátás, a közművesítés szintje sem kielégítő. A kulturálódási és sportolási lehetőségek is igen szerények.
- Az üdülönépesség kis hányada él csak a táj adta túrázási lehetőségekkel.

Az összkép eléggé tipikusnak mondható, magán viseli a magyarországi idegenforgalom szinte minden negatív jellemzőjét. Mindezzel együtt a fejlődés mégis számottevő. A település, amely termálfürdője révén hosszú ideig Mezőkövesd és Eger fürdőinek árnyékában helyi jelentőségű idegenforgalmi hely rangját érte csak el – vonzáskörzetének ismeretében kimondható – az utóbbi évtizedben már kinőtt ebből a szerepköréből. A falu életében az 1970-1980 közötti időszakban bekövetkező kedvező irányú változások (amely mindenekelőtt a népesség újbóli gyarapodásában nyilvánul meg) részben az üdülési funkció megerősödéséből következnek. Az idegenforgalmi kínálat javítása meghatározó tényezője lehetne a falu jövőjének.

Szakirodalmi hivatkozások

- BELUSZKY P. (1979): Borsod-Abaúj-Zemplén megye falusi településeinek típusai. (Településformáló folyamatok a megye falusi térségeiben.) Földr. Ért. 28. pp. 339-370.
- BELUSZKY P. (szerk.) (1981): A városi vonzáskörzetek (városkörnyékiség) vizsgálatának elvi-módszertani kérdései. Államigazgatási Szervezési Intézet Budapest. 97 p.
- BERÉNYI I. (1979): Jósvafő földrajzi adottságainak értékelése, különös tekintettel az idegenforgalomra. Földr. Közt. 27. pp. 92-105.
- BOCKERT T. – CSOMA J. – LIEBE P. – LORBERER Á. – MAJOR P. – MÜLLER P. (1979): A felszínalatti vízforgalom elemzése a Bükk-hegység déli előterében. Vízügyi Közlemények. 2. pp. 183-209.
- KARBUCZKY I. (1979): Magyarország távlati területi idegenforgalom-fejlesztési koncepciójához javasolt vizsgálati területkör. Területi Kutatások 2. MTA. FKI. Budapest pp. 94-118.
- LETTRICH E. (1975): Településhálózat, urbanizáció, igazgatás. MTA Állam- és Jogtudományi Intézet. Budapest. 93 p.
- MARTON K. ERDŐS (1973): Adnovremennoszty linejnüh i areálnüh eróziønnüh processzov na adnom vulkánicseszkom podgorje v juzsnom Bjükke. Acta Geographica Debrecina. XII. pp. 75-114.
- MOLNÁR K. (1984): Az Országos Üdülőtérületi Tervkonceptió megvitatása. Földr. Közl. 32. pp. 24-26.
- NAGY, L. (1984): Climate of Bükkalja. (I n: Econolghy of an oak forest in Hungary. Result of „Síkfőkút Project” I. Akadémiai Kiadó. Budapest. (Megjelenés alatt.)
- PINCZÉS Z. (1978): Geomorfológiai vizsgálatok a Bükk hegység déli előterében. Alföldi Tanulmányok./I. pp. 49-69.
- SZIGETI E. (1974): A nemzetközi és a magyar idegenforgalom területi struktúrája

Bogács termálfürdőre alapozott idegenforgalmának jellemző vonásai

- és vizsgálatának módszerei. Kandidátusi értekezés tézisei. Bp. 22. p.
- SZLABOCZKY P. (1974): Karsztvíztározó rendszer termohidraulikai vizsgálata Miskolc környéki adatok alapján. Hidr. Közl. 1/. pp. 516-523.
- TIMÁR L. (1974): Idegenforgalmi típusok, központok, körzetek és övezetek. Földr. Közl. 22. pp. 313-329.
- TIMÁR L. (1980): Az idegenforgalom földrajzi vizsgálatának néhány kérdése. Földr. Ért. 29. pp. 273-301.
- ZÓLYOMI B. (1969): Észak-alföldi hordalékkúp-síkság. Természetes növényzet. (In: A tiszai Alföld) Budapest pp. 212-215.
- ORSZÁGOS ÜDÜLŐTERÜLETI TERVKONCEPCIÓ. Építésügyi és Városfejlesztési Minisztérium Építészeti és Településfejlesztési Főosztály. Budapest. 1982. 88 p.
- BOGÁCS ÖSSZEVONT RENDEZÉSI TERVE. B.-A.-Z. Megyei Tanácsi Tervező Vállalat. Miskolc. 1971. Idegenforgalmi Statisztika: 1971, 1972, 1973, 1974, 1975, 1976, 1977, 1978, 1979. - KSH. Budapest 1980. évi népszámlálás. Bács-Kiskun, Borsod-Abaúj-Zemplén, Fejér, Hajdú-Bihar, Heves, Komárom, Nógrád, Pest, Szabolcs-Szatmár, Szolnok megye adatai. KSH Budapest

HELYZETKÉP AZ ALFÖLDÖN TURISZTIKAI PROJEKTEKET TERVEZETT TELEPÜLÉSEKRŐL

Dr. Csordás László

a földrajztudományok kandidátusa

E-mail: l.csordas@freemail.hu

A turizmus jelentősége az Alföldön

A XX. század utolsó harmadában bekövetkezett gazdasági, társadalmi, technológiai fejlődés jelentős változásokat eredményezett a modern társadalmak életében, amelyek az élet szinte minden területét érintették. Ennek a struktúraváltásnak egyik sajátos, az urbanizációval összefüggő jegye, hogy az ún. társadalmi alapfunkciók korábbi kettősségüket elveszítve időben és térben tovább tagolódtak: a lakó- és munkahelyek mellett egyre nagyobb jelentőségre tettek szert a szabadidő eltöltésének színterei.

A turizmus fogalma alatt - *a Manilai és a Hágai Nyilatkozat szerint* – a személyek állandó lakó- és munkahelyén kívüli minden olyan – *nem tartós munkavégzésre irányuló* – szabad helyváltoztatását értjük, amelynek keretében térítés ellenében különböző szolgáltatásokat vesznek igénybe. A turizmus a nemzetgazdaság szolgáltató szektorának egyik fontos, multiplikátor hatást is kifejtő, viszonylag "új" ága, amely az elmúlt évtizedekben a világgazdaság legdinamikusabban fejlődő szektora lett, s – biztonságos és állandóan bővülő piacával – a legfontosabb interszektorális gazdasági ággá válik. A turizmus által támasztott sajátos szerkezetű keresletnek a vállalkozások széles körére, a foglalkoztatásra (munkahelyteremtés), a jövedelemtermelésre, a gazdaság szerkezetének modernizálására, az elmaradott térségek gazdasági vérkeringésbe történő bevonására, a fizetési mérlegre (láthatatlan export) gyakorolt kedvező hatása közismert. A gazdasági hatások mellett jelentősek a turizmus társadalmi, kulturális hatásai is, amelyek elsősorban a társadalmi mobilitás növelésében, a helyi és nemzeti értékek megbecsülésében fejeződnek ki.

A napjainkban feléledő érdeklődés, az *érintetlen területek felé* áttérő kereslet a síkvidéki, határmenti stb. területek idegenforgalmának *felértékelődését* jelzi, azonban a spontán keresletnövekedés a már ismert centrumokban csapódik le. A túlzott koncentráció – amellet, hogy környezeti kockázatokkal jár – elvonja a figyelmet a szerényebb adottságokkal rendelkező háttérterületekről. A turizmus fejlesztésekor egyszerre kell megteremteni az ún. "szelíd" turizmus keretfeltételeit és kiterjeszteni az idegenforgalom előnyeit a feltáratlan térségekre, mert a vidéki területek bevonására az egész ország idegenforgalmának szüksége van.

Az Alföldön egymás mellett léteznek igen vonzó természeti látnivalókkal, kulturális, tradicionális, termál- és gyógyvíz adottságokkal rendelkező idegenforgalmi centrumok és turisztikai szempontból "szűzföldekként" értelmezhető területek. Míg az első csoport keresettségére helyenként már a túlszűfolttság jellemző (a nagyvárosok, egyes fürdőhelyek és folyószakaszok, nemzeti parkok részletei), addig egyes külső vagy belső periférikus területek (Bodrogköz, Rétköz, Bereg, Szatmár, Közép-Tiszavidék, Tiszazug, Sárrétek vidéke) még a hazai turizmus által is alig érintettek.

Az Alföld egyes részein a turizmusnak már ma is jelentős szerepe van és ez a jövőben csak növekedhet. A mezőgazdaságot fenyegető termelési, túltermelési válság, az agrártámogatások fokozatos leépítésének kényszere és az EU-s elvárások bizonyos területeken alternatívaként előtérbe helyezik a fenntartható fejlődés kritériumainak is megfelelő, a természeti környezetet megőrizve fejlesztő környezetbarát üdülési formákat, mindazokat, amelyeket összefoglaló néven "a turizmus lágy formáinak" nevezünk. A természeti viszonyokon kívül az Alföld kulturális és művi adottságai, bemutatói, rendezvényei vonzó hatást gyakorolhatnak a hazai és a határokon túli magyarokra, valamint a külföldi turistákra is.

Turisztikai beruházások, projektek az Alföldön

A kutatás során arra kerestünk választ, hogy az Alföld Program elindítása óta eltelt 6-7 évben az akkori, operatív programnak is tekinthető turizmusfejlesztési projektek megvalósultak-e vagy sem. Ezt azért tartottuk fontosnak, mert a turizmust sokan ma is a területfejlesztés egyik aktív eszközének tekintik. A vizsgálatból ugyanakkor az is kiderül, hogy milyen okok hátráltatták e projektek megvalósulását.

Összesen 55 települést kérdeztünk meg a hat alföldi megyében, valamint Heves megye Tisza-tó menti részein s közülük 46 értékelhető módon válaszolt a kérdésekre (83,6%). Ezekben a településeken – az Országos Idegenforgalmi Hivatalnak eljuttatott megyei fejlesztési elképzelések szerint – 1992-ben összesen 82 turisztikai jellegű projektet támogattak, illetve vettek tervbe (A projektek felsorolását ld. a következő oldalon, az **1. mellékletben**).

A kérdőívet kitöltő településeken *az 1992-ben eltervezett 82 projekt alig 10%-a készült el, mintegy egynegyed része azóta is folyamatban van, több mint fele azonban nem valósult meg, illetve nem is tervezik azt.* Az elmúlt időszakban a turizmus prioritásai is megváltoztak, így a települések 2/3-ában ma már a korábbtól eltérő fejlesztési igényekkel számolnak.

A megvalósult fejlesztések kétharmada a helyi lakosság és a vendégek, mintegy egynegyede csak a máshonnan érkező turisták igényeit (pihenését, felüdülését) szolgálja, egyhetede pedig nem lát el kifejezetten idegenforgalmi feladatokat. Az idegenforgalommal kapcsolatos beruházások megvalósítása a projektek 17,1%-ában nem, 15,9%-ában lényegesen nem, 6%-ában alig, míg 19,5%-ában érezhetően javította a települések általános infrastrukturális ellátottsági szintjét.

Az eltervezett projektek 2/3-a nem valósult meg, amely az esetek többségében pénzügyi és adminisztratív okokkal, valamint az érdeklődők és a befektetők hiányával magyarázható. A megvalósított beruházásokban a hazai tőke részesedése a meghatározó; az eltervezett projektek egynegyed részében elérte a 100%-ot.

1. melléklet:

Az alföldi megyékben eltervezett turisztikai jellegű projektek

Forrás: Az Országos Idegenforgalmi Hivatalhoz eljuttatott megyei anyagok

A Bács-Kiskun megyében nevesített fejlesztési projektek:

1. Kecskemét, volt "Rudolf"-laktanya
2. Kecskemét Szabadidő-központ és strand
3. Kecskemét, városi mozi előtti terület
4. Kecskemét, Batthyány utca-Dobó krt. sarok
5. Bugac, "Klub Bugac"
6. Kiskunmajsa, termálfürdő
7. Tiszakécske, "Euroskanzen"
8. Kalocsa, volt érseki magtár
9. Kalocsa, Piros Arany Szálloda
10. Kalocsa, papi otthon
11. Hajós, alkotóház
12. Hajós, pincefalu
13. Baja, Béke tér északi térfala
14. Baja, Petőfi-sziget, "Véndió"-bővítés
15. Baja, Nagypandúr sziget, üdülőfalu
16. Baja, Hídfő-tér (Halasok tere)
17. Kunszentmiklós, Pusztai Idegenforgalmi Központ
18. Solt-Kalimajor, kastély

Békés megyében nem voltak nevesített fejlesztési projektek, pusztán a települések felsorolására szorítkoztunk: Gyula, Békéscsaba, Szarvas, Orosháza, Mezőhegyes, Békésszentandrás, Gyomaendrőd, Köröstarcsa, Mezőberény, Békés, Doboz, Szabadkígyós, Mezőkovácsháza, és Vésztő.

A Csongrád megyében nevesített fejlesztési projektek:

19. Szeged, Alsóváros, Indóháztér
20. Szeged, Maty-éri evezőspálya környéke
21. Szeged, Vásár- és kiállítási terület
22. Szeged, Városi piactér
23. Szeged, Városi Gőz- és Gyógyfürdő átépítése
24. Makó, Gyógy- és termálfürdő bővítése
25. Szentés, Termáltó idegenforgalmi hasznosítása
26. Szentés, Termál-gyógy szálló létesítése
27. Ásotthalom, Nemes Udvarház, fogadó
28. Csongrád, Gyógy szálló építése

A Hajdú-Bihar megyében nevesített fejlesztési projektek:

29. Debrecen, Nagyerdei Gyógyfürdő termálvizes gyógyító bázissá alakítása
30. Debrecen, Erdőspusztán európai színvonalú lovasközpont kialakítása
31. Debrecen, a Vekeri centrumban a feltárt termálkút vizének hasznosítása, a kemping bővítése, fürdő létesítése, egy nemzetközi kajak-kenu versenypálya építése
32. Hajdúszoboszló, a fürdő korszerűsítése, fejlesztése, 80-100 személyes gyógykezelő, a hidroterápia, balneológia világszínvonalon álló feltételeinek megteremtése
33. Hajdúszoboszló, A Civis Hotel és Gasztronómia Rt.: 400 férőhelyes gyógyszálló építése,
34. Hajdúszoboszló, A Hajdúszoboszlói Gyógyfürdő Vállalat: 200 férőhelyes gyógyüdülő-szálló építése a termálfürdő bővítésével egyidejűleg
35. Hajdúnánás, gyógyszálló építése
36. Hajdúnánás, a fürdő területén és környékén meglévő tórendszer hasznosítása, vízi-üdülőfaló kialakítása
37. Hajdúnánás, halász-vadász pihenőfaló
38. Hajdúnánás, lovas- és szabadidő sportbázis golfpályával
39. Tiszacsege, fürdő-fejlesztés
40. Tiszacsege, sétáló- és pihenőpart, az ifjúsági tábor, a vízitábor, a sport- és kulturális létesítmények egysége
41. Tiszacsege, hajózás feltételeihez szükséges kikötői háttér megteremtése
42. Hortobágy, fürdő és uszoda létesítése
43. Hortobágy, 60 szobás (120 férőhelyes) szálló építése
44. Bakonszeg, Létavértes, Hosszúpályi, Egyek, Tiszacsege, a falusi turizmus

A Jász-Nagykun-Szolnok megyében nevesített fejlesztési projektek:

45. Abádszalók, Kisméretű szabadidős vízijármű kölcsönzés
46. Cserkeszőlő, Családi szabadidő-központ és uszoda
47. Jászberény, A néptáncsoport támogatása
48. Jászberény, Borospince bemutatása
49. Jászszentandrás, Borospince
50. Karcag, Háziipari Szövetkezet Népművészeti Múzeuma
51. Karcag, Kisvendéglők és éttermek
52. Kunmadaras, Katonai repülőtér múzeum
53. Kunszentmárton, Börtönmúzeum
54. Kunszentmárton, Folyóparti étterem
55. Mezőtúr, Képzőművészeti és Népművészeti Központ
56. Nagykőrű, Cseresznyés kert és étterem
57. Szolnok, Autókölcsönzés
58. Szolnok, Kaszinó
59. Szolnok, Közlekedési és vasúti múzeum
60. Szolnok, Tisza Szálloda felminősítése és fejlesztése
61. Szolnok, Új ***-os szállodafejlesztés
62. Szolnok-Tiszaliget, Gyaloghíd

63. Tiszafüred, Konferencia-szálloda
64. Tiszafüred, Vadvilágot bemutató központ
65. Tisza-tó, Szörf és vitorlázó központ
66. Törökszentmiklós, Étterem
67. Túrkeve, Finta Múzeum

Nem nevesítettek:

68. A Tisza és a Körös mentén, Hajókölsönzés
69. Az É-D-i, Ny-K-i utak mentén, Útmenti étteremlánc
70. Kerékpár-csónak-lókölsönzés
71. Szolnokon és bárhol, Lovasszekerek, a turisták a gépkocsiról szekérre
72. Tanulmányutak vadászoknak a vadászházakban
73. Termékfejlesztés a megyéről reklámhoz
74. Változó helyszíneken, Magyar-kun ünnepi játékok évi 17 alkalommal
75. Vízpart mellett, Úszóház-étterem

A Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében nevesített fejlesztési projektek:

76. Csenger-Komlódtótfalu, Az üdülőfaluban kemping, strand, parkoló, mozi, ifjúsági ház
77. Kisvárd, gyógyszálló
78. Nagykálló-Harangod, kikötő, kilátó, táncház, napozó, sportterület, faház üdülőtelep, sátoztábor, 1000 férőhelyes nézőterű vízisínpad, 750 férőhelyes nézőterű szabadtéri színpad, társalgó
79. Nyíregyháza, a Kiskörútra egy belvárosi szálloda
80. Nyíregyháza-Sóstógyógyfürdő, 300 ágyas gyógyszálló
81. Szabolcsveresmart, Üdülési központ
82. Tivadar, a kisari öblözetben mesterséges üdülőfalv
83. 16 településen (Anarcs, Aranyosapáti, Csenger, Eperjeske, Gávavencsellő, Komlódtótfalu, Mándok, Magyar, Nyírkércs, Pátyod, Szabolcs, Székely, Tiszadob, Tiszadob-Úkenéz, Tuzsér, Vásárosnamény), hasznosítható kastélyok és kúriák

A projektben résztvevő települések értékelése

A fentiek ismeretében meglepő, hogy a 46 válaszadó település 43,5%-a reálisnak, további 37%-a részben reálisnak ítélte a turizmussal kapcsolatos korábbi, 1992. évi elképzeléseket, viszont 2/3-uk többet várt a turizmustól mint a vidékfejlesztés egyik formájától.

Annak ellenére, hogy az elmúlt évek fejlesztései döntő részben nem valósultak meg, a válaszadó önkormányzatok több mint 70%-a úgy véli, hogy a turizmus továbbra is fejlesztési

alternatívát jelent a település számára. Igen érdekes, hogy az önkormányzatok 37%-a a turizmusnak jósolja a legnagyobb jövőt az adott településen. Tekintettel azonban arra, hogy az Alföldön készült a felmérés, a mezőgazdaságnak - különösen az állattenyésztésnek -, az élelmiszeriparnak, az iparnak és a szolgáltatásoknak fontosabb szerepet szánnak a települések fejlesztésében és életében, mint a turizmusnak. A második helyre sorolt gazdasági ágak közül szintén az ipar bizonyos területei (élelmiszeripar, feldolgozóipar), a harmadik helyre soroltnál a könnyűipar, míg a negyedik helyen egy-egy településen a mezőgazdaság, a cipőgyártás, valamint mindegyik helyen a kisvállalkozások játszanak meghatározó szerepet.

Arra is rákérdeztünk, hogy a turizmus mely területének fejlesztésére látnak reális lehetőséget. A válaszokból kiderül (**1. táblázat**), hogy a szabadidő-, a sport- és a hobbiturizmus, valamint (elsősorban a városokban) a rendezvény- és fesztiválturizmus fejlesztésének a települések több mint felében reális alapjai vannak. Ettől elmarad mind a gyógyturizmus (47,8%), mind a falusi-tanyai turizmus (39,1%), mégis ez az a két irány, amellyel az Alföldön a turizmus fejlesztése során érdemes számolni.

A szezon széthúzását, valamint az üdülési idő meghosszabbítását és a költési szint növelését több település számára is elsősorban a gyógyturizmus biztosítaná. *Hajdúszoboszló és Gyula példája azt mutatja, hogy 2004-ben az Alföldre érkező vendégek egyötöde, az általuk eltöltött vendégéjszakák 30%-a (a külföldiek vendégéjszakáinak 36,4, a belföldiek vendégéjszakáinak 28%-a) erre a két városra esik. A rendszerváltás idején, azaz 1990-ben a fenti számok ugyanezen településeken azt jelezték, hogy az alföldi 6 megye összes, a kereskedelmi szállásférőhelyeket felkereső vendégeinek 9%-a, vendégéjszakáinak 14%-a, ezen belül a külföldi vendégéjszakák 15,2%-a, a belföldi vendégéjszakák 13%-a esett a fenti két településre. Mindez tehát azt jelenti, hogy az Alföldön belül – ahol a turizmus fenti jelzőszámai közül csak a belföldi vendégéjszakák és az összes vendég száma emelkedett – e két település együttes részesedése legalább a kétszeresére nőtt. Nagy tehát a “csábítás”, s ez tapasztalható e felmérésben is, hiszen minden második település gyógyfürdőt szeretne létesíteni, ha belvagy külterületén az egykori (olaj)kutatófúrások melegvizet találtak.*

A falusi turizmusról (lásd még később) nap mint nap hallani. Az Alföld Program indításakor nagy reményeket fűztek hozzá, ugyanakkor csupán a falusi szálláshelyek, szobák kiadása nem teremti meg azt a jövedelmet, azt a diverzifikált családi gazdaságot, amelyre sokan számítottak. Amennyiben kiegészítő (kulturális, lovas-, vadász- stb.) programok nem kapcsolódnak hozzá, akkor az “olcsó” szálláshely önmagában még nem vonz annyi vendéget, hogy e tevékenységgel “megérje” foglalkozni.

1. táblázat: A turizmus fejlesztésének területei a projekteket tervező vizsgált településeken

Forrás: Saját felmérés

A fejlesztendő turisztikai területek a válaszok rangsorrendje alapján	Aránya a megkérdezett 46 településen (%)
Szabadidő, sport, hobby	56,5
Rendezvény, fesztiválturizmus	52,2
Gyógyturizmus	47,8
Falusi-tanyai turizmus	39,1
Tranzitturizmus	28,3
Üzleti és konferenciaturizmus	28,3
Gasztronómiai turizmus	17,4
Bevásárlóturizmus	13,0
Borturizmus	10,9
Vallási és zarándokturizmus	4,3

A vizsgált települések és az azokat magukba foglaló kistérségek kb. egyharmada rendelkezik turizmusfejlesztési koncepcióval, további 20, illetve 37%-uk pedig most készíti azt. Ennél sokkal fontosabbak a turizmus fejlesztésének szervezeti keretei a helyi önkormányzatok szintjén. Mindössze 7 településen (a városokban) segíti a munkát idegenforgalmi bizottság és referens, 8 településen idegenforgalmi bizottság, 9 településen csak referens működik, azaz a települések 45%-ában a turizmusfejlesztés önkormányzati szervezeti kerete is hiányzik. Idegenforgalmi jellegű társadalmi szervezet is csak a települések 40%-ában tevékenykedik.

Helyzetkép az Alföldön turisztikai projekteket tervezett településekről

A valós helyzetnek megfelelően a turisztikai programok végrehajtásának együttműködési színtere jelenleg a kistérség, amelynek szerepe a jövőben csak növekedni fog, s ez egybeesik az elkövetkező időszakra vonatkozó kormányzati elképzelésekkel is, míg a finanszírozásban – a települések szerint – ma még az országos és a megyei szint szerepe jelentős. **(2. táblázat)** A „regionális kormányzásra” való áttérés valószínűleg csak a jövőben érezheti majd hatását. 1998-ban megalakultak ugyan a regionális idegenforgalmi bizottságok, majd 2 évre rá a regionális marketing igazgatóságok, amelyek egyre inkább átvették e nagyobb területi egységgel kapcsolatos marketingfeladatokat, sőt a finanszírozás egy részét is, így a korábbinál kedvezőbb helyzetbe kerülhetnek az alföldi települések a döntéshozatalban is.

A települések egynegyed része csak a Magyar Turizmus Rt-től, 6,5%-a az adott megye Megyei Területfejlesztési Tanácsától, 8,7%-a a fenti kettőtől és mintegy 2%-a saját megyéjének Megyei Önkormányzatától kapott támogatást a turisztikai programok megvalósításához.

2. táblázat: A turizmus finanszírozásának és a települési együttműködések területi szintjei a turisztikai fejlesztési elképzelésekkel rendelkező településeken *Forrás: Saját felmérés*

A területi szint neve	A turisztikai programok megvalósításához szükséges finanszírozás (pénzügyi támogatás) területi szintjének aránya (%)	A turisztikai programok megvalósításához szükséges együttműködés területi szintjének aránya (%)
Helyi, települési	10,9	10,9
Kistérségi	8,7	60,9
Megyei	34,8	23,9
Regionális	21,7	26,1
Országos	54,3	32,6
Nemzetközi	8,7	13,0

A válaszadó önkormányzatok közel fele rendelkezett turisztikai bevételekkel, amit elsősorban turisztikai marketingre, kiadványokra, hazai és nemzetközi vásárokon való megjelenésre, reklámra használtak fel. A települések 70%-ának volt saját prospektusa vagy éppen a felmérés idején készítették azt, s mintegy felének a honlapja az internetes világhálón is megtekinthető.

A 20 legnagyobb lélekszámú településen legalább néhány, a turisztikai infrastruktúra részét képező utazási iroda is működik, de egy-egy nagyvárosban akár 14-30 irodával (kirendeltséggel) is számolni lehet. Általában ugyanezek a városok jelennek meg a turisztikai vásárokon. Minél nagyobb, turisztikai szempontból minél jelentősebb egy település, annál fontosabbnak tartja, hogy ne csak a helyi, hanem a hazai és a nemzetközi vásárokon is részt vegyen. A német nyelvterület külföldi képviselővezetőivel folytatott beszélgetések során kiderült az is, hogy azok az alföldi városok, amelyek aktív kampányba kezdtek, s olyan turisztikai potenciállal rendelkeznek, amelyre külföldi fizetőképes kereslet is van, jelentősen növelni tudták vendégforgalmukat és a területükön működő, turizmussal, turisztikával foglalkozó vállalkozások nyereségét is.

A települések több mint felében bővült a szabadidő kulturált eltöltésének színtere és növekedett a szállásférőhelyek száma. Két településen 1.000-2.000, 7 helyen 100-1.000, míg 17 faluban 23-80 ágyal regisztráltak többet, mint a 90-es éves elején. Mindez azt jelenti (ha hinni lehet a kérdőívekben feltüntetett adatoknak), hogy – bár a szállástípusokat nem ismerjük – összesen 6.242 férőhelyet alakítottak ki az Alföld 25 településén, azaz az Alföldön 1990 óta bekövetkezett férőhelyszám-bővülés több mint háromnegyede a vizsgálatba vont településekre esik. (Nyilván hibás az adatsor, hiszen az Alföld egyetlen településén sem növekedett a kereskedelmi szállásférőhelyek száma 2.000-rel. A különbségre a falusi vendégfogadásba bekapcsolódó falvak adhatnának magyarázatot – hiszen azok nem tartoznak a kereskedelmi szálláshelyek közé – ám azok száma sem növekedett ilyen mértékben.)

A turisztikai projekteket tervező települések vizsgálatának legfontosabb megállapításai

A fentieket összefoglalva megállapítható, hogy a korábbi konkrét turisztikai elképzelések, tervek töredéke valósult meg, melyekben a hazai tőke jelentős szerepet játszott, ám ezek a beruházások csak a települések mintegy egyötödében javították lényegesen az általános infrastrukturális ellátottsági szintet. Elsősorban az érdeklődés hiánya és pénzügyi (befektetési) okok miatt nem vált valóra az Alföld Program indításakor elképzelt projektek döntő része.

A turizmus fejlesztéséhez az önkormányzatok - lehetőségeik és az adott helység turisztikai potenciáljának függvényében – eltérő módon járultak hozzá. Több falu rendelkezik fejlesztési koncepcióval, míg akad olyan megyeszékhely, amely csak az elmúlt évben kezdte készíttetni azt. A településmarketing – különösen az aktív turisztikai marketing – alkalmazásával több városban jelentős eredményeket értek el, ami nemcsak a vendégek és az általuk eltöltött vendégéjszakák számának növekedésében mutatkozott meg, hanem a korszerű, nyomtatott és elektronikus reklámhordozók (prospektusok, idegenforgalmi könyvek, kiadványok, CD-k, Internet) megjelenésében és ezek – 1992-ben még nem remélt - elterjedésében is.

A válaszadó önkormányzatok több mint 70%-a úgy véli, hogy a turizmus továbbra is fejlesztési alternatívát jelent a település számára, több mint egyharmaduk pedig a turizmusnak jósolja a legnagyobb jövőt az adott település fejlesztésében. A felmérés szerint a szabadidő-, a sport-, a hobbi-, a rendezvény- és a fesztivál-, a gyógy-, valamint a falusi-tanyai turizmus fejlesztése iránt mutatkozik a legnagyobb igény. Ezek finanszírozását elsősorban az országos és a megyei szinttől, míg a települések közötti turisztikai együttműködést (a programok végrehajtását) a kistérségi szinttől remélik.

Összefoglalás

Az Alföld turizmusa Magyarország idegenforgalmának egy sajátos szeletét jelenti. Mennyiségi, de főleg minőségi és területi vonatkozásait illetően elmarad más nagyrégióktól. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy nincsenek jelentős vendégforgalmat vonzó központjai vagy a táj adottságai nem elég attraktívak a turisták számára. A fő probléma – ami könnyen előny is lehet – a feltáratlanság és látszólag ennek ellentmondva a túlzott centralizáltság. Ezt az elmúlt években csak kismértékben sikerült oldani, mert – bár a turizmusba bekapcsolódott települések száma másfélszeresére nőtt, s ezek felében az évtized elején nem járt vendég – a forgalom nagyrésze továbbra is a városokra, azon belül is a megyeszékhelyekre és a két országosan kiemelt gyógyhelyre koncentrálódik.

A centrumok és “hinterlandjaik” összekapcsolása tehát továbbra is sürgető feladat, hiszen a legutóbbi években az idegenforgalomban megindult az Alföld felértékelődési folyamata. A belföldi és külföldi turisták kezdik felfedezni a gyógy- és hévizeket, a Tisza-tó kínálta lehetőségeket, a kulturális értékeket hordozó nagyvárosokat. Ez a felértékelődés rendkívül kedvező, de a turizmus sajátosságaiából fakadóan a spontán keresletnövekedés döntően a már ismert centrumokban csapódik le, tovább fokozva a zsúfoltságot, rontva az infrastrukturális hálózatok hatékonyságát s komolyan veszélyeztetve a környezetet.

Az 1992-ben eltervezett turisztikai fejlesztési elképzeléseknek csak töredéke valósult meg, ám ennek ellenére a válaszadó önkormányzatok nagyobb része még mindig úgy véli, hogy a turizmus továbbra is fejlesztési alternatívát jelenthet a település számára, sőt egyharmaduk ennek jósolja a legnagyobb jövőt az elkövetkező időszakban. A településmarketingen belül a turizmusmarketing erősödése tapasztalható, amely az Alföld Program indítása óta több területen – korábban nem is remélt hatékonysággal – segít(het)i a turisztikai “termék” piacra vitelét.

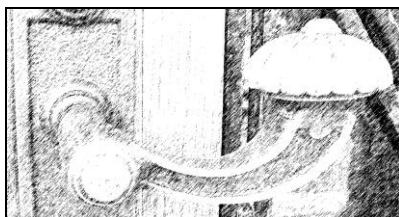
A turizmus – ha lassan is – a terület- és településfejlesztés, valamint a vidéki térségek megújításának egyik eszköze. Az Alföld egyes településein a legfontosabb gazdasági szektorrá válva –

Helyzetkép az Alföldön turisztikai projekteket tervezett településekről

multiplikátor hatása révén – jótékonyan szolgálhatja nemcsak az üdülők, hanem a helyi lakosság érdekeit is. Ehhez viszont a vágyakon túl, kellő akarat és tett kell...

Szakirodalmi hivatkozások

- CSORDÁS L. – SZABÓ G. (1993): A falusi-tanyai turizmus szervezésének és fejlesztésének feltételei az Alföldön. *Alföldi Tanulmányok* 15. pp. 137-161.
- CSORDÁS L. (1992): (témav.-szerk.): *Alföld Kutatási Program VIII. kötet. Az Alföld turizmusa*. Kézirat. MTA RKK ATI. Kecskemét 243 p.
- CSORDÁS L. (1999): *Helyzetkép az Alföld turizmusáról. Helyzetelemzés és összefoglaló*. Kézirat. In.: Csordás L. (szerk.): *Alföld II. Kutatási Program I/3. téma*. MTA RKK ATI. Kecskemét 1999 36 p.
- CSORDÁS L. (2003): *Helyzetkép az Alföld turizmusáról*. In: *A fenntartható fejlődés és az Alföld*. Összeáll.: BAUKÓ T. és NAGY I. Budapest MTA Társadalomkutató Központ 2003. pp. 130-145. Sorozatcím: *Magyarország az ezredfordulón, Stratégiai tanulmányok a Magyar Tudományos Akadémián, Műhelytanulmányok*

TURIZMUS ÉS FÖLDRAJZ: KAPCSOLATOK AZ ELMÉLETBEN ÉS A GYAKORLATBAN, A KUTATÁSOKBAN ÉS A TERVEZÉSBEN

Dr. Szabó Géza

tanszékvezető, egyetemi docens

Pécsi Tudományegyetem, Magyarország Földrajza Tanszék

E-mail: fg4t@ttk.pte.hu

Bevezetés

A turizmus a földrajztudomány számára napjainkra egyre fontosabb szerepet tölt be a kutatások alanyaként, valamint azon gazdasági ágazatként, amely szinte ideálisan egyaránt kiterjed a természeti környezetre, a gazdaság számos területére, többek között a településekre és a népességre egyaránt. Komplex és multidiszciplináris, tehát valóságos „frissítő” kihívás a geográfia számára, amely tudomány önmagát a természeti szféra és a társadalmi szféra egyedüli komplex értékelőjeként definiálja. A kihívás nem csupán a turizmus kérdéskörének vizsgálatai során érzékelhető, hanem a fejlesztési tervek, – napjaink terminológiájával – a programok készítésénél is. A geográfia szakági rendszere – sokunk meggyőződése szerint – kiemelkedően alkalmas arra, hogy turisztikai, alapvetően térségi fejlesztési programok megalapozását és tervezését végrehajtsa.

Ebben a meggyőződésemben még inkább megerősít az a jeles pályatárs – volt tanárom – **Martonné Dr. Erdős Katalin**, akinek a munkássága mindezeket a tudományágunkban meglévő potenciálokat a felszínre hozta és más szakmai irányokból érkező kollégáink számára is kézzelfoghatóvá tette. Köszönöm és köszönhetjük neki mindannyian, az idegenforgalmi földrajz művelőit!

A turizmus földrajztudományi megközelítései

A turizmus földrajzi, területi jellemzőit tette meg átfogó jellegű, holisztikus definíciója központi elemeivé LEIPER (In.: LENGYEL M. 1994).

„A turizmus egy öt elemből álló és a szélesebb környezettel kölcsönhatásban lévő nyílt rendszer, amelynek elemei a következők: a turisták adják a dinamikus emberi elemet; a kibocsátó terület, a tranzitút és a fogadó terület adják a három földrajzi elemet; végül a turizmus szektor a gazdaságit. Mind az öt elem funkcionálisan és térbelileg rendezett kölcsönkapcsolatban van fizikai, technológiai, társadalmi, kulturális, gazdasági és politikai tényezőkkel. A dinamikus elemet az utazó személyek képezik, akiknek az utazása bizonyos mértékig szabadidőn alapul és otthonuktól távoli időleges, legalább egyéjszakás tartózkodással jár.”

A definíció, a turizmus igen kiterjedt, földrajzilag is értelmezhető, területi kötődésekkel jellemezhető kapcsolatrendszerére mutat rá, amely kapcsolati hálóban az egyes tényezők kifejtett hatásai és visszahatásai lényegi részét adják a tevékenységnek. A kapcsolati hálóban érintett tényezők (fizikai, technológiai, társadalmi, kulturális, gazdasági és politikai) megfeleltethetők a földrajztudomány alapkategóriájának számító földrajzi környezetnek. Ez a komplex szemléletű tértagolás (PÉCSI M. 1979, 1984), a társadalmat körülvevő környezeti rendszert négy alrendszerre bontja (természetesen hangsúlyozva az egyes alrendszerek közötti kölcsönkapcsolatok meglétét). Így:

- természeti környezet (ökoszféra)
- átalakított természeti környezet (technoszféra)
- társadalmi - gazdasági környezet (termelő szféra)
- politikai - kulturális környezet (nem termelő, mai felfogásban szolgáltató szféra)

Hasonló kölcsönkapcsolati rendszer értelmezhető egy konkrét környezet, a település földrajztudományi meghatározásánál is. A földrajzi térszemlélet komplexitásának példája TÓTH J. (1981, 1988) települési tetraéder modellje, ahol a felépítő négy szféra:

- gazdasági szféra
- társadalmi szféra
- műszaki, infrastrukturális szféra,
- földrajzi környezet.

A szférák mindegyike érintkezésbe van a másik három szakterülettel, egymást kölcsönösen befolyásolják.

A turizmus is ebben a komplex területi – társadalmi – gazdasági - környezeti rendszerben jelenik meg, így kiváló alanya a földrajztudományi kutatásoknak.

A turizmus a legtöbb gazdálkodási ágtól eltérően, a teljes földrajzi környezetre kiterjed. Annak egyes elemeit közvetlen használatba veszi, míg a többi a tevékenység háttéréül, területi, tevékenységi keretétől szolgál (SZABÓ G. 1991).

A turizmus területi kiterjedése, ágazatokat, tudományágakat átfogó jellege, szerves kölcsönhatása a társadalommal és annak földrajzi környezetével, jelentős kihívás a földrajztudomány számára. A geográfia szemléletmódja, tudványszerkezeti felépítése, valamint kutatási módszerei alapján igen alkalmas azon tömeges és komplex jelenség-halmaz elemzésére, amit a társadalom szabadidős tevékenység, üdülés, turizmus megnevezésekkel illet.

A földrajztudomány alkalmassága legfontosabb jellemzőiből következők:

1. Komplex tudomány, amelynek kulcsszavai az elterjedés, az elhelyezkedés, a területileg azonos helyen fellépő jelenségek összefüggéseinek, kapcsolatának vizsgálata (TELEKI P. 1917).
2. Holisztikus megközelítést alkalmaz, térbeli egységeket határoz meg és azokat a maguk teljességében vizsgálja. Alapvető kutatási területe – amelyet az összes tértudomány közül egyedül képes elvégezni – a természet és a társadalom térbeli kölcsönhatásainak vizsgálata (NEMES N. J. 1998).
3. A földrajz chorológikus (tér) tudomány, képes adott területeken, térségekben, régiókban meglévő térbeli kapcsolatok feltárására, fejlődésük nyomon követésére (PROBÁLD F. 1999).

4. Individuális, komplex térkategóriákkal (táj, környezet) operál, amelyekben integrálódnak a különböző tudományterületeken elért eredmények, összegződnek a társadalom, az élő és élettelen környezet kölcsönhatásai, így hangsúlyozódik ki a geográfia szintetizálásra való törekvése, ami új tudományágban, a földrajzi környezettanban ölt testet (SZABÓ J. 1993).

A geográfia sajátossága az a kétszeres kettősség, ami tudomány-rendszertani felépítésében is megmutatkozik. A földrajztudomány két alapága: a természeti földrajz és a társadalomföldrajz egymástól kölcsönösen átvesznek módszereket és vizsgálati eredményeket kutatásaik során (holisztikus szemléletmód). Mindkét alapág vizsgálati megközelítései alapján általános (ezen belül ágazati) és regionális földrajzi módszereket alkalmaz. Az általános ill. ágazati megközelítés a jelenségtípusok szerinti vizsgálódást segíti az összefüggések, törvényszerűségek megállapítása érdekében. A regionális megközelítés a komplex területegységenkénti elemzést és szintetizálást teszi lehetővé (MENDÖL T. 1999). Ebben, a csupán a földrajztudományra jellemző struktúrában egy-egy jelenségtípus, kölcsönhatás négyféle megközelítésben elemezhető, a parciális vizsgálatok eredményei összegezhetőek.

A földrajztudomány metodikai, tudomány-rendszertani, szemléletbeli egyéni vonásainak rövid áttekintése nyomán érthetővé válik, hogy miért tulajdoníthatunk kiemelt szerepet e tudománynak a turizmus vizsgálatában, ill. miért vált hangsúlyos kutatási irányná a geográfiában a turizmus jelenségeinek és folyamatainak az elemzése.

A külföldi földrajzi szakirodalom igen kiterjedt kapcsolatok létét mutatja a földrajz egyes tudományterületei és a szabadidő, a turizmus problematikája között. WOLF és JURCZEK (1986) szerint a földrajztudomány három különböző irányból közelíti meg a kérdéskört. A legrégebbi diszciplína, amelyet a századforduló óta művelnek, az idegenforgalmi földrajz (a gazdaságföldrajz egyik ágazati alrendszeréeként).

A szociálgeográfia 60-as évek óta végzett szabadidős tevékenység vizsgálatait jelentik a második megközelítést⁵ (RUPPERT K. – SCHAFFER F. 1969). A harmadik egy olyan interdiszciplináris felfogás, amely a földrajz, a szociológia, valamint a közgazdaságtan közös empirikus kutatásait összegzi. Ez a KAMINSKE (1981) nevével fémjelzett irányzat elterjedten alkalmazott vizsgálati módszert hozott a turizmus célterületre gyakorolt hatásainak elemzésénél.

A szabadidő és a turizmus további földrajzi kutatásai az alábbi tudományterületeket érintették:

- *Kultúrgeográfiai megközelítés*, a kulturális értékek szerepének, jelentőségének meghatározására a turizmusban. Jeles képviselőjük GRÖTZBACH (1981).
- *Gazdaságföldrajzi megközelítés* (BECKER C. – KLEMM K. 1978) a turizmus gazdasági hatásainak értékelésére összpontosított.
- *Közlekedésföldrajzi megközelítésben* VETTER (1974) végzett idegenforgalmat is érintő vizsgálatokat.
- HOFMEISTER (1974) *városföldrajzi alapú vizsgálatai* a városi és kongresszusi turizmus jellemzőit tárták fel.
- A *harmadik világ földrajzi vizsgálatainak* keretében (GORMSEN E. 1983; JURCZEK P. 1985) a turizmus hatásait (ökonómiai és szociális) értékelték a fejlődő országokban.
- A *társadalomföldrajz kutatásokon belül* STEINECKE (1984) a turizmus társadalmi feltételrendszerét vetette elemzés alá.
- A *természeti földrajzi megközelítés* (TRIMMEL H. 1974) a természeti hatótényezők értékelését végezte el.
- Külön kiemelendő földrajzi vizsgálatok, a *felhasználási, gyakorlati szempontú elemzések*. Ezek a turizmus és a szabadidős tevékenységek tervezéséhez szolgáltatnak kiinduló információkat a turizmus feltételrendszerének javítása érdekében. Az alkalmazott geográfiai kutatások kiterjedtek a természeti és társadalmi tényezők vizsgálatára egyaránt (WOLF K. et al. 1978).

⁵ Ide sorolható a Berényi I. (1993) által „közép-európai irányzatnak” nevezett iskolák kutatásai is pl. Ruppert K. - Maier J. (1970, 1971).

Hazai geográfiai irányzatok a turizmus és a rekreáció kutatásában

A földrajztudomány hazai műhelyei sem maradtak ki a földrajzi környezet valamennyi elemével kontaktusban lévő idegenforgalom kutatásából. Azt már a témakör bevezetőjeként megállapíthatjuk, hogy a hazai vizsgálatok ugyan némi késéssel követték a külföldön elvégzetteket, és a tudományág hazai sajátosságaiból fakadóan – a természeti földrajz és ezen belül a geomorfológia primátusa – témaválasztásuk is részben eltérő struktúrát mutatott a határainkon kívüliekhez képest, ám a 70-es évek végétől és kiváltképpen a 80-as években kibővülő tematikával, a földrajzi szakágak széles körének bevonásával kiterjedt vizsgálatok folytak a témakörben. Ez természetesen összefüggött az idegenforgalom hazai fellendülésével, gazdasági és társadalmi súlyának növekedésével is.

A turizmussal, rekreációval, üdüléssel kapcsolatos kutatásokat kitűzött céljaik, alkalmazott módszereik alapján három nagy csoportba sorolhatjuk. Természeti földrajz, azon belül is a (1.) *tájértékelési és környezetminősítési* kutatások; a társadalomföldrajz két szakága: a modern irányzatként feltűnt (2.) *szociálgeográfia*; valamint a „klasszikus” gazdaságföldrajzon belüli tudományterület, az (3.) *idegenforgalmi földrajz*.

Az idegenforgalmi, üdülési célú tájértékelési és környezetminősítési kutatások problematikája

A külföldi tudományos műhelyek kutatásaival (HAASE G. 1964, 1978) szinkronban az 1960-as évek vége, a 70-es évek eleje a hazai tájértékelési, majd környezetminősítési vizsgálatok indításának időszakára (MAROSI S. 1980). A kutatások a táj egyediségének, individuumának hangsúlyozásából indultak ki (BULLA B. 1962) és alapvetőnek tartották e tércategória komplex jellegű megközelítését. MAROSI értelmezése szerint: a tájat „természeti és társadalomtörténeti kategóriaként, embercentrikusan kell tekinteni, értékelni”.

A kutatások céljaként a gazdálkodást befolyásoló kedvező, vagy kedvezőtlen természeti adottságok feltárását – a tájpotenciál meghatározását – tűzték ki (RÉTVÁRI L. et al. 1986). A nyolcvanas évekre kibontakozó, mennyiségükben és alkalmazott módszereikben is kibővülő vizsgálatok a tájak természeti alapokon nyugvó potenciáljain túl, a természet- és társadalom kölcsönhatását tükröző környezeti adottságok és az ezekből származtatható erőforrások értékének meghatározására koncentráltak. (MAROSI S. 1980; KERTÉSZ Á. 1988; GALAMBOS J. 1986, 1988; RÉTVÁRI L. et al. 1986). A természeti környezet kínálta előnyök, potenciálok – kiemelten a rekreációs potenciál – vizsgálata beilleszkedik a földrajztudomány *Vidal de la Blanche*-től számítható possibilista vonulatába. A természet és a társadalom kontaktusának értékelésével pedig új kapcsolatokat építettek ki a természeti földrajzi (tájföldrajzi) és társadalomföldrajzi diszciplínák között.

A táj- és környezetpotenciálok meghatározásánál ágazati szempontú értékeléseket végeztek, amelyek két kiemelt területe a mezőgazdasági és az idegenforgalmi, rekreációs célú.

Az idegenforgalom, az üdülés és rekreáció táji-, környezeti adottságainak feltárását célultúzó vizsgálatok problematikája négy csomópontot határoz meg: a vizsgálatok tematikus kibővülését, a szintézisalkotás kérdéskörét, az értékelés objektivitásának meghatározását, valamint a kutatások céljainak tartalmát.

A tematika kibővülése

A táji-, természeti tényezők alkalmasságának, az általuk kínált lehetőségek – üdülési potenciál – feltárásán túl, a vizsgálatok további földrajzi témakörökre is kiterjedtek. Így a komplexitás jegyében értékelték a turizmus egyik alapfeltételének számító közlekedési kapcsolatokat, az elérhetőséget (SOMOGYI S. 1987). Szintén a társadalomföldrajz vizsgálati körébe tartozó települési környezet rekreációs célú minősítését is elvégezték a Visegrádi-hegység mintaterületein (RÉTVÁRI L. et al. 1986).

A természeti földrajzi látásmódból következően a tájértékelési munkák a környezetvédelem problematikájával is

kiemelten foglalkoztak. A környezetminőség kérdését felvetették úgy, mint az idegenforgalmi adottságok érvényesülésének korlátját, a potenciálok „lerombolóját, ami a környezet állapot romlásával vonható párhuzamba” (RÉTVÁRI L. et al. 1986; továbbá: SOMOGYI S. 1987; WILHELM Z. 1995). Értékelték úgy is, hogy a társadalmi-gazdasági használatbavétel során, a turizmus kiépülésével a környezet (túl)terhelését előrelátó tervezéssel meg kell előzni (KERTÉSZ Á. 1988). Az üdülési tevékenység dinamikus kapcsolatban van a tájjal, adottságait hasznosítja és hatásaival befolyásolhatja a potenciálok jövőbeli változásait (GALAMBOS J. 1986, 1987, 1988). Sőt felfigyeltek a turizmus negatív táji, környezeti következményeire is. Ezek szerint a turizmus intenzív és tömeges válfajai (pl. vízparti üdülés, síturizmus) képesek lehetnek lerontani azokat a vonzerőket, amelyekre települtek, így a turizmus önmaga leépülését is okozhatja (KERÉNYI A. 1995).

Szintézis kísérletek

A rekreációs célú értékelések kialakult metodikája szerint előbb az egyes tájtényezők részpotenciáljainak elemzését végzik el, majd a részpotenciálokat az értékelés szakterületeinek megfelelő ágazati potenciálokba - jelen esetben üdülési potenciál - foglalják össze. Az egyes tényezők értékének összevethetősége érdekében gyakorlattá vált értékszámok, belső arányok, meghatározó súlyozások alkalmazása. Az így képzett értékekkel már matematikai módszerekkel megállapíthatóvá vált egyes területegységek alkalmassága az adott idegenforgalmi, üdülési tevékenység befogadására. A kvantitatív módszerek képessé váltak – számítógépes feldolgozás közbeiktatásával – rászterhálós területi értékkülönbségek kimutatására (KERTÉSZ Á. 1988; GALAMBOS J. 1988).

Az 1x1 km-es, vagy 400x400 m-s négyzetekre megadott üdülési potenciál értékek jórészt a vizsgált tényezők értékeinek átlagaihoz közelítenek, bennük - a területegységre vonatkozó átlagok miatt - a pontszerű (pl. kilátópont, sziklaalakzat, barlang) attrakciók alig jelennek meg. Ennek a problémának a kiküszöbölésére az értékszámok, alkalmassági súlypontok használatával igen részletes parciális analízist végeztek el

kistájszintű mintaterületeken. Az eredményeket tényezőnként, ún. eredmény- térképeken összegezték. Ám a részpotenciálok összevetésére, a különböző alkalmassági tényezők egységes összefoglalására az értékelt tényezők eltérő dimenziói (szegélyek futása, turistautak járhatósága, vagy a táj esztétikai értéke stb.) miatt nem került sor (RÉTVÁRI L. et al. 1986).

Nagytáji szintézisét adta Magyarország üdülésre, idegenforgalomra való alkalmasságának SOMOGYI S. (1987). A természeti tényezőkön belül még a panoráma értékeket is figyelembe vevő értékelés a vonzerők kvalitatív leírását hozta. A vonzerőkre koncentráló szintézis különbséget tett az egyes adottságok között tudományos értékeik, fejlődéstörténeti sajátosságaik alapján. Ez egyes tájtényezők tartalmi, genetikai individuumainak megállapítására koncentráló kvalitatív értékelés kistájszintű megoldásai WILHELM Z. (1995) Alsó-Duna-vidéki kutatásai és SZABÓ G. (1993) Börzsöny-hegységi vizsgálatai.

A minősítések objektivitása

Az idegenforgalmi célú táj és környezet értékelések, minősítések eredményeinek gyakorlati hasznosíthatóságát alapjaiban meghatározza azok objektivitása. Az értékelés valamennyi fázisában jelen vannak szubjektív elemek is. Az első mindjárt az értékelési szempontok meghatározásánál feltűnik, hiszen az az értékszám, rangsor és súlypont rendszer, amellyel az egyes adottság elemeket vizsgálja a kutató, már erősen befolyásolja a végeredményt is. Mit tekint kiemelkedő fontosságú adottságnak és mely tényezőt indifferensnek? Melyik idegenforgalmi forma számára végzi el az értékelést? Ezek igényei a környezettel szemben meglehetősen széles skálán, egymástól eltérően helyezkedhetnek el. Gondoljunk csak a klasszikus turisztika, a természetjárás igényeire, és a kongresszusi turizmuséra. Azonos értékelési elvekkel nem vizsgálhatók. Részben megoldás lehet a problémákra az, hogy a környezettel, természettel közel azonos erősségű kapcsolatot tartó idegenforgalmi formákat csoportokba sorolják, és külön-külön meghatározzák igényeiket. Így SOMOGYI S. (1987) egyenként vizsgálta a gyógyászati-, a pihenő-üdülő, a sportoló- és a természetjáró turizmusok tájjal, természeti környezettel kapcsolatos elvárásait.

A kvantitatív értékeléseknél is kiválasztott rekreációs tevékenység szemszögéből vizsgálták az adottságokat. Igen elterjedté vált a 80-as években a hétvégi házas üdülők és a rövid hétvégi kirándulások résztvevőinek vélt igényei szerint meghatározni az adott terület üdülési alkalmasságát. Az értékelő saját szakmai meglátásai szerint végzi el a potenciálok minősítését (KERTÉSZ Á. 1988; RÉTVÁRI L. et al. 1986). Az így kapott eredmények az ő megítéléseit is tükrözve, meglehetősen szubjektíveknek bizonyulhatnak. Példa lehet erre a Dunakanyar-hegyvidék természeti környezetpotenciáljának idegenforgalmi szempontú értékelése (alapvetően hétvégi házas és városkörnyéki kirándulók igényei szerinti). Az 1x1 km-es raszterhálóban szintetizált értékszámok a figyelembe vett, és az értékelésből kihagyott tényezők összegzett potenciálját úgy produkálták, hogy például a Dobogókő az üdülésre legkevésbé alkalmas területek közé került (KERTÉSZ Á. 1988).

Más utat választott GALAMBOS J. (1988, 1986) üdülési célú dinamikus tájértékelésénél. A hétvégi üdülés számára figyelembe veendő tényezőket magukkal a potenciális üdülőkkel helyeztette fontossági sorrendbe. Az általa megadott 83 táji, környezeti elem közül, - a szociálgeográfia módszereit alkalmazva - lakossági mintavétellel, kérdőívvel mérte fel az értékelésnél figyelembe vettek. Eredményei lakossági átlag megítéléseket tükröznek.

Mindezek után megállapíthatjuk, hogy egyik alkalmazott elemzési módszer sem tudta kiküszöbölni a szubjektivitás meghatározó súlyát, és nem adott megoldást a turizmus több formája számára együttesen alkalmazható értékelésre.

Az értékelések céljai

A 80-as években elvégzett possibilista szemléletű, idegenforgalmi célú tájértékelési, környezetminősítési kutatások megjelölt hasznosítási területe, a fejlesztési, földhasználati döntések alátámasztása, a tervezés megalapozása volt. Ennek megfelelően a kutatási eredmények az adottságok és helyenként az idegenforgalom akkori helyzetének, feltételeinek elemzésén túl fejlesztési javaslatokat nem tartalmaztak. Ilyen jellegű

vizsgálattal csak a 90-es években találkozhatunk, amikor már a terület- és településfejlesztési tervezés idegenforgalmi munkarészeinek kidolgozásánál alkalmaztak tájértékelési módszereket. Ilyen tájhasznosítási jellegű elemzésre, valamint fejlesztési feladatokat kistérségi szinten körvonalazó munkára példák GYURICZA L. (1996) szlovén határmenti térségben végzett kutatásai.

A szociálgeográfia üdülést, idegenforgalmat érintő kutatási eredményei

A földrajz másik nagy tudományterületének, a társadalomföldrajznak hazánkban viszonylag rövidebb, de annál gazdagabb kutatási múltra visszatekintő ága a szociálgeográfia. A társadalom térformáló szerepének értékelésére összpontosító diszciplína által vizsgált hét társadalmi alapfunkció között (munka; lakás; képzés; kultúra; ellátás; szolgáltatás; közlekedés és kommunikáció; társadalmi, közösségi lét) megjelennek a szabadidő felhasználási és rekreációs, valamint idegenforgalmi tevékenységek is. A tudományág a turizmust hármas kapcsolatrendszerben értékeli. Figyelembe veszi a turisták elvárásait, a célterület lokális társadalmának a viszonyulását a tevékenységhez, valamint a turizmus szervezőinek és szolgáltatóinak a magatartását (BERÉNYI I. 1979, 1983, 1986, 1992, 1993).

A vizsgálatokban a turizmus társadalmi térformáló szerepének megnyilvánulásait kétféle megközelítésben értékelték. Egyrészt a turizmusban, üdülésben, rekreációban résztvevő különböző társadalmi csoportok konkrét tevékenységeinek térbeli kereteit és preferenciáit elemezték. Másrészt az idegenforgalom településekre, azok arculatára, szerkezetére, annak átalakulására gyakorolt hatásait vizsgálták (BERÉNYI I. et al. 1986, 1979, 1981.).

A kutatások egymással összekapcsolódó, ám a kitűzött céloknak megfelelően differenciált módszerekkel folytak. A funkció érvényesülésének tér- és településformáló hatásait értékelték különböző mintaterületeken (Szilvásvárad, Jósvaló, Szentendre). A vizsgálatok a tevékenység által érintettek érdekérvényesítő képességének, aktivitásának, bekapcsolódási hajlandóságának

csoportspecifikus, időben és térben fennálló változásaira kitekintve folytak (BERÉNYI I. 1983).

Az elméleti, a tudományterület fejlődése szempontjából kiemelkedő súlyú kutatásokra építve, kibővülő módszertannal, alkalmazott társadalomföldrajzi vizsgálatok is folytak. Ezek kitűzött célja, hogy a terület- és településfejlesztési döntések számára minél pontosabb információkkal szolgáljanak, valamint – és ez az igazi újdonság a kutatások ezen vonulatánál – reális fejlesztési alternatívákat dolgozzanak ki. Az alkalmazott vizsgálatok a kitűzött konkrét céloknak megfelelően, a legfontosabb tényezőkre összpontosítottak, ami leszűkítette a vizsgálódások körét, ám a rokontudományok, valamint a földrajztudomány más ágainak (pl. természeti földrajz, környezetminősítés, gazdaság- és népességföldrajz) a módszereiből is válogathattak.

A fentebb elemzett terület- és településfejlesztési kutatások települési és kistérségi szinteken elvégezve az alábbi fő témaköröket ölelték fel:

- a turizmus természeti és környezeti adottságainak, vonzástényezőinek értékelése;
- a művi vonzástényezők értékelése;
- forgalmi pozíció, térszerkezeti helyzet;
- a turizmus alapfeltételeinek mennyiségi és minőségi értékelése (szálláshelyek, szolgáltatások, infrastruktúra stb.);
- a kereslet és kínálat területi struktúrájának és fejlődési folyamatainak az értékelése (területi típusok, forgalmi prognózisok).

Tipikusan szociálgeográfiai megközelítésként:

- a helyi társadalom fogadókészségének, gazdasági szerepvállalásának értékelése;
- a turizmus hatásainak értékelése a településfejlődés szempontjából.

A vizsgálatok alapján, a turizmust az adott település ellenálló-képességének erősítőjeként, funkcióinak gazdagítójaként fogták fel. A kutatások másik fontos eredményeként rámutattak arra, hogy az idegenforgalmat nem célszerű csupán települési keretekben vizsgálni és fejlesztésére javaslatokat kidolgozni. Az elemzések és a fejlesztési tervezés legkisebb, még optimálisnak tartható területi kerete a kistérség lehet (BERÉNYI I. et al. 1986; MARTONNÉ ERDŐS K. 1996).

Fontos felhívni a figyelmet a szociálgeográfia és a közgazdaságtudomány elemzési metódusainak összefüggéseire. A szociálgeográfiai elemzések idegenforgalmi infrastruktúrára vonatkozó részei a szállás, az ellátás és szolgáltatás, a szabadidő eltöltés (lásd program), valamint a közlekedés és információadás kérdéskörét vizsgálták. Ez a négy fő elem teljes egészében megfelel a közgazdaságtan, ezen belül a turizmus szakma idegenforgalmi termék összetevőiről alkotott definíciójának (LENGYEL M. 1994; KASPAR C. 1992).

Speciális vizsgálódási irányok

A diszciplína nemzetközi kutatási irányainak megfelelően, a hazai vizsgálódások is specializálódtak idegenforgalmi, üdülési tevékenységek és területi típusok szerint.

A korábban elemzett alkalmazott terület- és településfejlesztési kutatások mellett, jelentős vizsgálatok irányultak a rekreáció, a városkörnyéki üdülés, a másodlakásos turizmus motivációinak, az érintett népesség összetételének, az üdülési tevékenységek feltételeinek az értékelésére (MARTONNÉ ERDŐS K. 1985, 1988, 1990, 1992; CSORDÁS L. 1994).

A nyolcvanas évek végén, a kilencvenes évek elején újrainduló falusi turizmus feltételrendszerének vizsgálatára, a helyi lakosság vendégforgalomhoz való viszonyának, vendégfogadási affinitásának felmérésére jelentős empiriákat is feltáró kutatások indultak (AUBERT A.–SZABÓ G. 1992; AUBERT A.–SZABÓ G.–KRAFTNÉ SOMOGYI G. 1992; SZABÓ G. 1993; CSORDÁS L.–SZABÓ G. 1993). A kutatások a helyi társadalom és gazdaság falusi turizmusban rejlő

fejlesztési lehetőségeinek feltárása mellett, a tevékenység területfejlesztésben, vállalkozásfejlesztésben és kistérségi együttműködésekben betöltött szerepét is értékelték, valamint konkrét fejlesztési alternatívákat munkáltak ki.

Modern irányzata a szociálgeográfiai vizsgálatoknak a turizmus városi terekben érvényesülő hatásainak az elemzése (MICHALKÓ G. 1997). A helyi információgyűjtésen nyugvó elemzések és a hozzájuk rendelt következtetések, javaslatok a helyi turizmuspolitika formálásához adtak konkrét ismereteket.

Komplex jellegű, a társadalomföldrajz irányából induló, de a földrajzi környezettannal is kapcsolatot építő elemzések történtek a turizmus rendszer környezetre való visszahatásának felmérésére. Ezen elemzések különbséget tettek az egyes turizmus formák környezeti igényei és környezetre, tájra gyakorolt hatásai között. Differenciálták az egyes idegenforgalmi formákat környezeti érzékenységük, a bennük résztvevők környezetszemlélete alapján (SZABÓ G. 1991). A kutatások feltárták a turizmus szerepét a környezet átalakításában, a táj antropogenizálásában, ugyanakkor tennivalókat is megfogalmaztak, amelyek a turizmus okozta környezeti károk mérséklésére, vagy a lehetséges kiküszöbölésükre irányultak (MARTONNÉ ERDŐS K.–SIMON M. 1994).

A gazdaságföldrajz klasszikus ága, az idegenforgalmi földrajz vizsgálatai

A turizmus földrajzi szemléletű kutatásainak tradíciókkal rendelkező szakága az idegenforgalmi földrajz, amely a hazai geográfiában a társadalomföldrajz gazdaságföldrajzi tudományterületének egyik ágazati diszciplínájaként fejlődött ki. A szektorális vizsgálódások szemlélete, problémafelvetése és metodikája egyaránt eltér a társadalomföldrajz fentebb elemzett szociálgeográfiai irányzatától. Míg a szociálgeográfia az üdülést és idegenforgalmat a szabadidő felhasználás egyik formájaként értelmezi, és vizsgálataiban társadalmi mozgásformaként, ezek térformáló hatásait elemzi, addig a gazdaságföldrajz – és benne az idegen-forgalmi földrajz – a tevékenységet a gazdaság egyik ágazatának tekinti, olyannak amelyik a tercier szektorral fonódik össze szorosan.

Nemzeti jövedelmet növelő ágazat, amely az adottságokat az üdüléssel, pihenéssel, turizmussal összefüggő igények kielégítése során hasznosítja (BERÉNYI I. 1993).

KOLLARIK A. (1991) definíciója szerint az idegenforgalom földrajza (idegenforgalmi földrajz) „az idegenforgalom területi tagozódásának, az idegenforgalmi területek sajátosságainak, szerkezetének, területi kapcsolatainak, törvényszerűségeinek feltárásával, elemzésével foglalkozik. Vizsgálja az idegenforgalomra ható természeti, társadalmi, kulturális tényezőket, az idegenforgalmi áramlás sajátosságait, a területi elhelyezkedésben bekövetkezett változásokat s azok okait és következményeit”. A tudományág alapvető tulajdonsága regionális leíró jellegének dominanciája. Ennek megvalósításaként települések, tájegységek, körzetek, országok és világrészek idegenforgalmának leíró bemutatására, jellemzésére vállalkozik (BÁNFALVI J. 1995, KOLLARIK A. 1992, 1993). Ezek a döntően tankönyvi célú, területi áttekintő munkák a vonzerők, látnivalók helyenként igen részletes, néhol útvonalpontos leírásán túl még az elérhetőség, a közlekedési kapcsolatok, az ellátás és információszerzés lehetőségeiről is tájékoztatnak. Igen kevés figyelem fordítódik a turizmus területi képének, változásainak, ok-okozati összefüggéseinek feltárására. Ilyen útikönyv jellegű összefoglalók tipikus képviselőjének tekinthető BÁNFALVI J. (1995) Magyarország idegenforgalmi földrajza című, felsőfokú szakképzésben használatos tankönyvre.

Az igen kiterjedt idegenforgalmi földrajzi kutatások egyrészt, konkrét területegységek turizmusának jellemzőit tárták fel (pl. Balaton: GERTIG B. 1980, vagy az Alföld: BAUKÓ T. 1987), továbbá településtípusonkénti (városaink turizmusának összehasonlító értékelése: SZABÓ G. 1996), illetve idegenforgalmi formánkénti adottságfeltárást, fogadóképesség értékeléseket végeztek (pl. a hazai falusi turizmusról: AUBERT A. 1994; In.: PERCZEL GY.–TÓTH J. (szerk.) 1994).

A területi és tematikus kutatások eredményeit kitűzött céljaink, alkalmazott módszereink alapján az alábbi problémakörökbe rendezhetjük.

Az idegenforgalmi adottságok és feltételrendszer feltárása

A szakterület vizsgálatai során az idegenforgalmi földrajzi potenciál feltárására törekszik. Ez a KÓRÓDI J. és munkatársai (1968) által bevezetett fogalom, az idegenforgalmi vonzást eredményező természeti és gazdaságföldrajzi (manapság inkább a társadalomföldrajzi megnevezéssel illetnénk) adottságok összességét jelenti. A további vizsgálatok konkretizálták a vonzerőket (természeti, kulturális, történelmi, műemléki), tisztázták a keretfeltételeket (települési, gazdasági, közlekedési), valamint az idegenforgalmi háttér infrastruktúrát (szálláshelyek, az ellátás, a szabadidő-eltöltés létesítményei: sportpálya, fürdő, lovarda stb.) (KOLLARIK A. 1986; TIMÁR L. 1980; SZIGETI E. 1994: In.: PERCZEL GY.–TÓTH J. (szerk.) 1994; BAUKÓ T. 1987).

Tipizálás, területi szintézisek

A földrajzi szemléletmódból fakadóan, a turizmus feltárt adottságai és jellemzői alapján azonos jellemvonásokkal rendelkező típusokba, területi és tematikus csoportokba rendezték az információkat. Így a hasznosított természeti adottságok, a fogadóképesség és realizált forgalom, valamint a települések attraktivitása (BAUKÓ T. 1987) szerint természeti földrajzi, vagy a területi munkamegosztás szempontjából értékelt területi típusokat, üdülési- idegenforgalmi körzeteket határoztak meg. A körzetek fontos jellemvonásának tartották, hogy földrajzilag hasonló jellegű területeket foglaljanak magukba, ám ez nem minden esetben jelentett homogén tájegységet. Sajátosságuk továbbá még az is, hogy nem terjednek ki egy egész tájegységre, hanem annak csupán egy-egy erősebb idegenforgalmi funkcióval rendelkező részét érintik (TIMÁR L. 1980).

A tipizálást alkalmazták a vonzerők összetételének, jellegzetességeinek és hatókörének (pl. abszolút és relatív vonzás) meghatározására is (SZIGETI E. 1994; In.: PERCZEL GY.–TÓTH J. (szerk.) 1994; KOLLARIK A. 1986; TIMÁR L. 1980).

A területi különbségek értékelése

Alapvetően a vendégforgalom – a határátkelők forgalmi – adatainak az elemzése, valamint a szálláshely kapacitások területi és települési különbségeinek feltárása nyomán mutattak rá a szakemberek egyes területegységek (megyék, üdülőkörzetek), települések, idegenforgalmi centrumok (városok, fürdőhelyek), valamint határszakaszok közötti jelentős eltérésekre. Ezek az összehasonlító értékelések a turizmus forgalmának, keretfeltételeinek jelentős földrajzi differenciáltságát a hazai turizmus egyik súlyponti problémájaként mutatták be. (TIMÁR L. 1980; BAUKÓ T. 1987; CSAPÓ T. 1995a,b; SZABÓ G.–TRÓCSÁNYI A. 1995; SZABÓ G. 1991, 1993, 1996, 1997, 1998).

A forgalmi trendek, tendenciák elemzése

Az idegenforgalmi földrajzi kutatások egyik gyakran alkalmazott munkamódszereként a vendégforgalmi adatok idősoros elemzése, extrapolálása, jövőbeli alakulásuk prognózisa is helyet kapott a vizsgálatokban. Ez a vendégéjszakák, a vendégek számának alakulását, a határforgalom értékelését egyaránt magába foglalta, és területek – helyenként országok – és települések közötti összevetésekre adott lehetőséget (SZIGETI E. 1994: In.: PERCZEL GY.–TÓTH J. (szerk.) 1994; CSAPÓ T. 1995b; AUBERT A.–SZABÓ G. 1999).

Fajlagos mutatók alkalmazása

A területi összehasonlító vizsgálatok kvantitatív elemzési metodikájának megalapozásaként új, fajlagos mutatók alkalmazását ajánlották a kutatások számára. Így TIMÁR L. (1980) dogozta ki – DEFERT P. alapján – az idegenforgalmi funkció körzeti, települési erősségére utaló érték számítási módszerét (kereskedelmi szállásférőhelyek száma \times 100/állandó népesség), valamint a fogadóképesség intenzitásának kiszámítására az 1000 helyi lakosra jutó vendégek, ill. vendégéjszakák számaiból képzett mutatóját.

Az idegenforgalmi földrajz tárgykörében elvégzett vizsgálatok rámutattak a turizmus gazdaságra, a foglalkoztatásra, valamint az

infrastruktúra fejlesztésére gyakorolt kedvező hatásaira. Nagyon fontosnak ítélték meg az elmaradott és válságtérségek fejlődését elősegítő pozitívumait. Így kiemelték előnyös vonásait, amelyek hatásaként:

- foglalkoztatási és jövedelemszerzési lehetőséget teremt helyben;
- javítja az ott élők életkörülményeit;
- többletbevételt hoz a helyi önkormányzatok számára;
- ösztönöz a települési környezet kulturáltabbá tételére (SZIGETI E. 1994; In.: PERCZEL GY.–TÓTH J. (szerk.) 1999; AUBERT A.–SZABÓ G. 1992; SZABÓ G. 1998). Ez utóbbi különösen fontos a falusi turizmus fejlődésétől várható hatások értékelésénél.

A kibővülő tematikájú idegenforgalmi földrajzi kutatások az alkalmazott geográfiai vizsgálatok centrumában

A turizmus és a földrajztudományi kutatások közötti kapcsolatok eddigi elemzése során kiderült, hogy az idegenforgalmi földrajz területi struktúraelemző és folyamatértékelő metódusait további, gyakorlat-orientált földrajzi tudományágak is alkalmazzák. Így például az idegenforgalmi - üdülési célú környezetminősítési (RÉTVÁRI L. et al. 1986), vagy a település- és területfejlesztési tervezés idegenforgalmi munkarészeit megalapozó szociálgeográfiai kutatások (BERÉNYI I. et al. 1986) hasznosítják ezeket a módszereket. Az idegenforgalmi földrajz, mint ágazati gazdaságföldrajzi diszciplína a közgazdaságtannal is szoros kapcsolatokat ápol. A turizmus fajlagos mutatóiból levont következtetései a gazdaság- és turizmusfejlesztés szempontjából hasznosíthatók (KASPAR C. 1992).

Mindezeket előrebocsátva felvethető az a lehetőség, hogy az idegenforgalmi földrajzot módszertani kibővítéssel, vizsgálati célkitűzéseinek a gyakorlati élet kívánalmainak megfelelő átalakításával, gondolati rendszerének átstrukturálásával, a terület- és turizmusfejlesztést megalapozó és támogató alkalmazott földrajzi irányzatként definiáljuk.

Az alkalmazott idegenforgalmi földrajz elemző és feltáró oldala

Alkalmazott földrajzi irányzatként kutatási-elemzési módszereit két nagy kérdéskör, két elvárás köré csoportosíthatjuk. A két oldal külön-külön végzi komplex módszertani apparátus alkalmazásával vizsgálatait, ám a nyert eredmények egymás számára szolgálnak a továbblépés alapjául. Egy adott téregység (település, kistérség, régió, ország) turizmusának analizálásánál és a fejlesztési tervezést, a programozást támogató szintézisének, mindkét oldal vizsgálatait el kell végezni. Ebben a felfogásban végrehajtott idegenforgalmi földrajzi elemzések a turizmus termékfejlesztési feladatainak egy jól körülhatárolható részét – a vonzerőfeltárást – is megvalósítják.

Az elemző oldal vizsgálati céljai és módszerei

A vizsgálatok az idegenforgalmi infrastruktúra és intézményrendszer, valamint a realizált kereslet területi struktúrájának és időbeli változásának értékelését szolgálják. Így elemzik:

- A turizmus területi képét, térségi megoszlását a vendégéjszakák száma, a helyi lakossághoz viszonyított aránya alapján. A nyert eredmények segítségével a gócterületek, tranzit-zónák, és turizmus által nem érintett térségek identifikálására nyílik lehetőség.
- A turizmus intenzitását, a szezonáltság megjelenését, a szállásférőhelyek kihasználtságát, a kereslet változását rövid, közép és hosszú időintervallumokon belül.
- A turizmus minőségi jegyeit az átlagos tartózkodási idő (üdülési típusok), a fajlagos költési mutatók, a szálláshelyek mennyiségi és minőségi megoszlása alapján.
- Az idegenforgalmi szuprastruktúra, a turizmus ellátó, szolgáltató, valamint szervező és információadó rendszerének minőségi, mennyiségi jegyei, területi differenciáltságát.
- A vendégkör és keresleti információk empirikus gyűjtésével (vendégkör felmérések, kérdőíves

megkérdezések), valamint értékelésével a forgalom várható alakulását, átstrukturálódását. Ezen tevékenységek a turisztikai termékfejlesztés marketing-kommunikációjához, a piacszegmentációhoz teremtenek kedvező kiindulási alapot.

Az elemző oldal feltárt információi, az elvégzett kvantitatív és kvalitatív értékelések a turizmus fejlesztésénél nélkülözhetetlen helyzet-meghatározást teszik pontossá. Az összehasonlítások pedig a konkurencia elemzés kiindulópontjai.

Az alkalmazott idegenforgalmi földrajz feltáró oldala; a feltáró jellegű vizsgálatok gócpontjai:

1. Vonzerő feltárás és értékelés, ami túlmutat a korábban megismert (SOMOGYI S. 1987) fajtánkénti szortírozáson és vonzerő leíráson. Itt a kifejelezhető turizmus termék legfontosabb részének, az attrakciónak a megtalálásáról és "kidolgozásáról" van szó. Elsőként meg kell határozni, hogy a felismert adottság potenciális vonzerővel rendelkezik-e (felhasználása a keretfeltételek megteremtődésével csak a jövőben várható), vagy valódi (már ma is aktív vonzást kifejtő) attraktivitással jellemezhető. Második lépésként meg kell határozni jellegét (a hazai vonzerő felmérések természeti, kulturális/örökség, valamint speciális kategóriákban vizsgálódnak⁶) és tartalmát. Ez utóbbi a feltárt adottság, vonzerő látványértékére, ritkaság értékére és tudományos (genetikai, fejlődéstörténeti) értékére vonatkoztatható. Harmadrészt reálisan meg kell jelölni hatóerejét (helyi, kistérségi, megyei, regionális, országos, vagy nemzetközi vonzású), valamint azt, hogy általános, valamennyi idegenforgalmi forma, terméktípus számára értelmezhető, vagy csak egy bizonyos piaci szegmens elérésére hasznosítható. Negyedik lépcső a vonzerő állapotának, jelenlegi helyzetének, fejleszthetőségének értékelését tartalmazza. A feltárás végső fázisa a vonzerők egymásra hatásának, esetleges szinergiájának, vagy kioltó jellegének értékelése. Mindezekben a teendőkön végighaladva lehetővé válik

⁶ Lásd Magyarország vonzerőleltára 1997. MT Rt. www.miwo.hu

az idegenforgalmi termékfejlesztés fő irányainak, terméktípusainak a meghatározása, a marketing és promóciós tevékenységek tartalmának a kiválasztása.

2. A meglévő fogadóterületek – vagy fejlesztéssel a turizmus vérkeringésébe bekapcsolható területek, települések – fogadókészségének és képességének feltárása szintén elvégezhető az idegenforgalmi földrajz alkalmazott módszereivel. A helyi lakosság, a helyi társadalom és a döntéshozók, a potenciális beruházók, a vállalkozók turizmussal kapcsolatos megítéléseinek az ismerete, a fejlesztési tervek realitását növeli. Attitűd és affinitás vizsgálatokkal értékelhető a turizmus befogadó környezete. Hasonlóan empirikus módszerek segítenek hozzá a turizmussal, vendégfogadással kapcsolatos vállalkozókészség (kedv, tervek a fejekben, elhatározás stb.) és vállalkozói képességek (pl.: felkészültség, körülmények, információk, kapcsolatok) megismeréséhez. Ilyen konkrét vizsgálatokat folytattunk kistérségi mintaterületeken (AUBERT A.–SZABÓ G. 1992; CSAPÓ T.–SZABÓ G. 1996).
3. A feltáró jellegű értékelések szükségszerűen kiterjednek a turizmus fejlesztésében hatókörrel rendelkező intézményekre és szervezetekre (önkormányzatok, térségi társulások, civil szerveződések stb.), valamint a tevékenységre vonatkozó tervekre, a programozás eddigi eredményeire egyaránt (SZABÓ G. 1998; In.: Baranya megye Turizmusfejlesztési Programja 1998, a fejlesztési tervek konvergenciája).

A vonzerő feltárás, vonzerő elemzés és értékelés az idegenforgalmi földrajz nemzetközi irodalmában meglévő gyakorlat (JORDAN P. 1999). A hivatkozott vizsgálatok a kelet-európai térség államaiban fellelhető idegenforgalmi attrakciók jelentőségének (hatókörének), sűrűségének (területi koncentrációjának), értékének (különlegesség) meghatározását jelentették. Módszerükben ezek a kutatások nem sokban különböztek a már említett hazai 1997. évi vonzerő felméréstől (MOLNÁR L.–PRISZTÁCS B. 1998). Eltérés a vizsgálatok szakmai tartalmában, tudományos igényességében lehetett, hiszen az egész Kelet-Európát feldolgozó munkában támaszkodtak az idegenforgalmi célú tájértékelés eredményeire is.

A fentebb körvonalazott vizsgálati módszerekkel és tematikával rendelkező idegenforgalmi földrajz - véleményük szerint-, alkalmas lehet a turizmus, a rekreáció kutatásába bekapcsolódott geográfiai szakágak eredményeit összefogva, fejlesztéseket megalapozó, a terület- és települési-, valamint a vidékfejlesztési programozásba integrálható eredményeket hozni. Jövő és fejlesztés orientáltsága révén az idegenforgalmi földrajz alkalmazott földrajztudományi diszciplínaként határozható meg.

Szakirodalmi hivatkozások

- AUBERT A. – KRAFTNÉ SOMOGYI G. – SZABÓ G. (1992): A falusi turizmus fejlődésére hatótelepülési tényezők elemzése Baranya megyei típusúterületek alapján. In: Regionális politikák és fejlesztési stratégiák az Alpok-Adria térségben. Szerk: Ligetvári Ferencné XXXIV. Georgikon Napok Keszthely, 1992. szept. 23-24. pp. 316-327.
- AUBERT A. – SZABÓ G. (1992): A falusi turizmus újraindításának és fejlesztésének lehetőségei Baranya megye két eltérő adottságú településcsoportjában. MTA RKK DTI. Pécs. Kézirat. 59 p.
- AUBERT A. – SZABÓ G. (1999): Differenciált turizmusfejlesztés Baranya megye példáján (megyei önkormányzat és a turizmus). Turizmus Bulletin III. évf. 1. sz. pp. 24-30.
- BÁNFALVI J. (1995): Magyarország idegenforgalmi földrajza. KIT. Bp. 320 p.
- BÁRDOS Cs. – SZABÓ G. (1993): Tourism and environmental protection. Specimina Geographica 1991/2. sz. pp. 107-116.
- BAUKÓ T. (1987): Az Alföld üdülési-idegenforgalmi helyzetéről. Alföldi Tanulmányok. pp. 307-323.
- BECKER, C. – KLEMM, K. (1978): Raumwirksame Instrumente des Bundes im Bereich der Freizeit. Schriftenreihe „Raumordnung“ Bonn 28. Bd.
- BERÉNYI I. (1979): Jósvafő földrajzi adottságainak értékelése, különös tekintettel az idegenforgalomra. Földrajzi Közlemények 27. sz. pp. 91-105.
- BERÉNYI I. (1981): Az üdülőtérületek területfelhasználásának kérdései Szentendre példáján. Területi Kutatások 4. sz. pp. 109-118.
- BERÉNYI I. (1983): A településkörnyezet társadalomföldrajzi vizsgálata. Földrajzi Értesítő 1. sz. pp. 37-49.
- BERÉNYI I. (1986): A települések természeti környezetének értékelése az idegenforgalom szempontjából. Idegenforgalmi Közlemények 3. pp. 3-9.
- BERÉNYI I. (1992): Az alkalmazott szociálgeográfia elméleti és módszertani kérdései. Földrajzi Tanulmányok 22. Akadémiai Kiadó Bp. 165 p.
- BERÉNYI I. (1993): A társadalomföldrajz alapvonásai. In.: Vuics T. (szerk.) Társadalomföldrajzi szöveggyűjtemény. Nemzeti Tankönyvkiadó Bp. pp. 29-53.

- BERÉNYI I. – CSÉFALVAY Z. – POMÁZI I. (1986): Az idegenforgalom térszerkezeti problémái Szilvásváradon. Földrajzi Értesítő 3-4. sz. pp. 279-297.
- BULLA B. (1962): Magyarország természeti tájai. Földrajzi Közlemények pp. 1-16.
- CSAPÓ T. (1995a): Idegenforgalmi szálláshelyek az Őrségben. Szombathely. Kézirat. 27 p.
- CSAPÓ T. (1995b): Vas megye idegenforgalmi koncepciója. In: Vas megye területfejlesztési koncepciója. Szerk: Csapó T. Szombathely. pp. 28-57.
- CSAPÓ T. – SZABÓ G. (1996): A falusi turizmus mint a vidéki térségek megújulásának egyik esélye. Velem. 1996 május 23-24. FTOSZ - MTA RKK Szombathely 176 p.
- CSAPÓ T. – SZABÓ G. (1997): Falusi turizmus. Oktatási segédlet a PATE Mezőgazdaságtudományi Kar Mosonmagyaróvár posztgraduális képzése számára. Szombathely 72 p.
- CSATÁRI B. – SZABÓ G. – TÓTH J.(ED.) (1997): The Impact of Political Changes on Rural Areas of East – Central Europe. Pécs–Kecskemét 2-6. 6. 1992. JPU–HAS CRS. Pécs 293 p.
- CSORDÁS L. – SZABÓ G. (1993): A falusi-tanyai turizmus szervezésének és fejlesztésének feltételei az Alföldön. Alföldi Tanulmányok, Békéscsaba pp. 137-163.
- CSORDÁS L. (1994): Szabadidő-lakások az Alföldön. Kandidátusi értekezés. MTA RKK Kecskemét 312 p.
- GALAMBOS J. (1986): Táj- és környezeti adottságok üdülési szempontú differenciálása. Földrajzi Értesítő 3-4. füzet pp. 363-367.
- GALAMBOS J. (1987): A tájkutatás, tájértékelés és tájtipizálás néhány aktuális kérdése. Földrajzi Értesítő 3-4. sz. pp. 209-235.
- GALAMBOS J. (1988): Üdülési célú dinamikus tájértékelés. Műhely 1. sz. MTA FKI Bp. 17 p.
- GERTIG B. (1980): A Balaton idegenforgalmának néhány jellemzője. Földrajzi Értesítő 29. pp. 445-472.
- GORMSEN, E. (1983): Tourismus in der Dritten Welt. Geographische Rundschau 12. Braunschweig. pp. 608-617.
- GRÖTZBACH, E. (1981): Freizeit und Erholung als Problem der vergleichenden Kulturgeographie. Eichstätter Beiträge 1. Bd. Regensburg.
- GYURICZA L. (1996): Tájhasznosítási lehetőségek a szlovén határ mentén. Közlemények a JPTE Természetföldrajzi Tanszékéről, Pécs, 2. sz. 14 p.
- HAASE, G. (1964): Landschaftsökologische Detailuntersuchungen und naturräumlichen Gliederung. Peterm. Mitt. 108. pp. 8-30.
- HAASE, G. (1978): Tájhasznosítási feladatok és megvalósításuk ökológiai földrajzi alapjai. Földrajzi Közlemények 2. sz. pp. 101-117.
- HOFMEISTER, B. (1974): Adjustments of hotel locations and capacity to the growing demands of congress tourism. In.: Matznetter J. (ed.) Studies in the geography of tourism. Frankfurter Wirtschafts- und Socialgeographische Schriften, Frankfurt am Main. pp. 157-167.

- JORDAN, P. (1999): Die touristische Attraktivität des östlichen Europa. Europa Regional 07/01. pp. 2-13.
- JURCZEK, P. (1985): Groß- und kleinräumige Auswirkungen des Ferntourismus auf Peru. In: Die Erde, Berlin. pp. 27-47.
- KAMINSKE, V. (1981): Zur systematischen Stellung einer Geographie des Freizeitverhaltens. In.: Geographische Zeitschrift, Wiesbaden. pp. 217-223.
- KASPAR, C. (1992): Turisztikai alapismeretek. KIT Bp. 158 p.
- KERÉNYI A. (1995): Általános Környezetvédelem. Mozaik Oktatási Stúdió Szeged. 383 p.
- KERTÉSZ Á. (1988): A Dunakanyar-hegyvidék természeti környezetpotenciáljának mezőgazdasági és idegenforgalmi szempontú értékelése. MTA FKI Bp. 168 p.
- KOLLARIK A. (1991): A turizmus földrajzi alapjai. Aula Kiadó Bp. 180 p.
- KOLLARIK A. (1991): Területfejlesztés, környezetvédelem és az idegenforgalom. (Természeti erőforrások és gazdaságföldrajzi adottságok). BKE-AULA Bp. 187. p.
- KOLLARIK A. (1992): A turizmus nemzetközi földrajza válogatott országok példáján. KIT Bp. 217 p.
- KOLLARIK A. (1993): A turizmus földrajzi alapjai. KIT Bp. 178 p.
- KÓRÓDI J. – KULCSÁR V. – LACKÓ L. – SOMOGYI S. – SZIGETI E. (1968): Idegenforgalmi földrajz. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Bp.
- LENGYEL M. (1994): A turizmus általános elmélete. KIT Bp. 297 p.
- MAROSI S. (1980): Tájéktudományi irányzatok, tájértékelés, tájtipológiai eredmények. Elmélet-Módszer-Gyakorlat 35. sz. MTA FKI Bp. 119 p.
- MARTONNÉ ERDŐS K. (1985): Bogács termálfürdőre alapozott idegenforgalmának jellemző vonásai. Földrajzi Értesítő 4. sz. pp. 455-475.
- MARTONNÉ ERDŐS K. (1988): Szociálgeográfiai vizsgálatok Miskolc rekreációs övezetében. Területi Kutatások 8. Elmélet-Módszer-Gyakorlat. MTA FKI Bp. pp. 15-29.
- MARTONNÉ ERDŐS K. (1990): Az egyéni rekreáció lehetőségei és megvalósulása Miskolc környékén. Kandidátusi értekezés, KLTE Debrecen. 158 p.
- MARTONNÉ ERDŐS K. (1992): A miskolciak városkörnyéki rekreációja. Földrajzi Közlemények 3-4. pp. 143-162.
- MARTONNÉ ERDŐS K. (1996): Az idegenforgalom adottságai, a fejlesztés lehetőségei. In: Süli Zakar I. (szerk.) Az erdőspuszták térség terület- és településfejlesztésének stratégiai alapjai. MTA RKK Debrecen. pp. 127-149.
- MARTONNÉ ERDŐS K. – SIMON M. (1994): A turizmus környezetvédelmi vonatkozásai. A földrajz tanítása. pp. 15-20.
- MENDÖL T. (1999): A földrajztudomány az ókortól napjainkig. ELTE Eötvös Kiadó, Bp. (reprint) 274 p.

- MICHALKÓ G. (1997): Budapest idegenforgalmának szociálgeográfiai vizsgálata. Kandidátusi értekezés. MTA FKI Bp. 148 p.
- MOLNÁR L. – PRISZTÁCS B. (1998): A Dél-Dunántúl régió turisztikai vonzerőinek számbavétele. Turizmus Bulletin 2. sz.
- NEMES N. J. (1998): A tér a társadalomkutatásban. Ember-Település-Régió. Bp. 261 p.
- PÉCSI M. (1979): A földrajzi környezet új szemléletű regionális vizsgálata. Geonómia és Bányászat 1-3. sz. pp. 163-176.
- PÉCSI M. (1984): A földrajzi környezet értelmezése és a környezeti hatások értékelése a gazdaságfejlesztés szolgálatában. Földrajzi Közlemények 4. sz. pp. 309-313.
- PERCZEL GY. – TÓTH J. (szerk.) (1994): Magyarország társadalmi, gazdasági földrajza. ELTE p. 274-287.
- PROBÁLD F. (1999): A földrajz fejlődése a XX. század második felében. In.: Mendöl T. A földrajztudomány az ókortól napjainkig. (reprint) ELTE Eötvös Kiadó Bp. pp. 224-259.
- RÉTVÁRI L. (szerk.) (1986): A Pilis–Visegrádi-hegység környezetminősítése. Elmélet-Módszer-Gyakorlat 34. sz. 139 p.
- RUPPERT, K. – MAIER, J. (1970): Zum Standort der Fremdenverkehrsgeographie. In: Zur Geographie des Freizeitverhaltens. Münchner Studien zur Social- und Wirtschaftsgeographie, Kallmünz. pp. 9-36.
- RUPPERT, K. – MAIER, J. (1971): Der Zweitwohnsitz im Freizeitraum. Raumrelevanter Teilaspekt einer Geographie des Freizeitverhaltens. In: Informationen. Bonn-Bad Godesberg. pp. 135-157.
- RUPPERT, K. – SCHAFFER, F. (1969): Zur Konzeption der Socialgeographie. Geographische Rundschau pp. 205-214.
- SOMOGYI S. (1987): Magyarország természeti adottságainak idegenforgalmi szempontú értékelése. MTA FKI Bp. 151 p.
- STEINECKE A. (1984): Zur Kritik der funktionalen Geographie des Freizeitverhaltens. In.: Hofmeister B. – Steinecke A. (ed.) Geographie des Freizeit- und Fremdenverkehrs; Wege der Forschung, Darmstadt. pp. 264-278.
- SZABÓ G. (1991): A szolnoki agglomeráció idegenforgalmi adottságai és lehetőségei. a Falu 1. sz. pp. 11 - 23.
- SZABÓ G. (1991): Együttműködés vagy konfrontáció? Gondolatok az idegenforgalom és környezetvédelem kapcsolatáról. ÖKO 1991 II/2. sz. pp. 53-60.
- SZABÓ G. (1993): A Központi-Börzsöny geomorfológiai értékei (Tájértékelés és természetvédelem). Specimina Geographica 1993/3. sz. Pécs, pp. 72-80.
- SZABÓ G. (1993): Új irányok a vidéki turizmus fejlesztésében. In.: Kovács T. (szerk.) Kiút a válságból, II. Falukonferencia. MTA RKK Pécs pp. 206-212.

- SZABÓ G. (1993): A szolnoki agglomeráció és a szomszédos települések idegenforgalmi adottságai és lehetőségei. In.: Tóth J. (szerk.) A szolnoki agglomeráció. MTA RKK Pécs, pp. 264-289.
- SZABÓ G. (1996): A vidéki városok idegenforgalmi szerepköre. In.: Tóth J. – Trócsányi A. (szerk.) A magyarországi városhálózat és a városhiányos térségek vizsgálata. JPTE TTK Pécs, pp. 47-58.
- SZABÓ G. (1998): Baranya Megye Turizmusfejlesztési Programjának egyes fejezetei. In.: Bokor B. – Kiss R. (szerk.) Baranya megye Turizmusfejlesztési Programja. Baranya megyei Kulturális és Idegenforgalmi Központ Pécs, 167 p.
- SZABÓ G. (1999): A területfejlesztés és a turizmus tervezés kistérségi tapasztalatai a Dél-Dunántúlon, különös tekintettel a falusi turizmus fejlesztési feladataira. Alma Mater II. évf. 3. sz. Budapest. pp. 65-85.
- SZABÓ G. – TRÓCSÁNYI A. (1995): Border- proximity as a Promoting Factor Shown on the Example of Sopron–Kőszeghegyalja Recreational Area. Acta Universitatis Matthiae Belii. Geographical Studies No. 1. Banská Bystrica pp. 105-114.
- SZABÓ G. – TRÓCSÁNYI A. (1998): Location and possibility (the development of tourism in neighbourhood of war crisis) In.: M. Koter - K. Heffner (ed.) Borderlands or transborder regions - geographical, social and political problems. Regions and regionalism No. 3. Opole-Lódz pp. 124-135.
- SZABÓ G. – TÓTH J.(szerk.) (1996): A magyarországi városhálózat és a városhiányos térségek vizsgálata. III/2. köt. JPTE TTK Pécs 180 p.
- SZABÓ J. (1993): A természetföldrajz tárgya, céljai, tagolódása, tudományrendszertani helye. In.: Borsy Z. (szerk.) Általános természeti földrajz. Nemzeti Tankönyvkiadó Bp. pp. 7-28.
- TELEKI P. (1917): A földrajzi gondolat története. Kossuth Kiadó Bp. 1996 (reprint) 193 p.
- TIMÁR L. (1980): Az idegenforgalom földrajzi vizsgálatának néhány kérdése. Földrajzi Értesítő 29. pp. 273-301.
- TÓTH J. (1981): A településhálózat és a környezet kölcsönhatásának gyakorlati kérdései. Földrajzi Értesítő 2-3 sz. pp. 267-291.
- TÓTH J. (1988): Urbanizáció az Alföldön. Területi és Települési Kutatások 3. Akadémiai Kiadó. Bp. 200 p.
- TRIMMEL, H. (1974): Fremdenverkehr und Schauhöhlen. In.: Matznetter J. (ed.) Studies in the geography of tourism. Frankfurter Wirtschafts- und Socialgeographische Schriften, Frankfurt am Main. pp. 169-182.
- VETTER F. (1974): On the structure and dynamics of tourism in Berlin West and East. In.: Matznetter J. (ed.) Studies in the geography of tourism. Frankfurter Wirtschafts- und Socialgeographische Schriften, Frankfurt am Main. pp. 237-258.
- WILHELM Z. (1995): Néhány természeti tényező idegenforgalmi szempontú vizsgálata az Alsó-Duna-vidéken. Közlemények a JPTE Természetföldrajzi Tanszékéről 1. sz. 16 p.

***Turizmus és földrajz: kapcsolatok az elméletben és a gyakorlatban,
a kutatásokban és a tervezésben***

WOLF, K. – JURCZEK, P. – SCHYMIK, F. (1978): Errichtung, Struktur und Nutzung von Feriendörfern in Mittelgebirgen. Materialien 6. Frankfurt am Main.

WOLF, K. – JURCZEK, P. (1986): Geographie der Freizeit und des Tourismus. Ulmer GmbH Stuttgart. 162 p.

DISKURZUS A TURIZMUSFÖLDRAJZI TUDÁS MIBENLÉTÉRŐL⁷

**Dr. Michalkó Gábor – Szalai Katalin – Szépvölgyi Emese –
Kiss Róbert**

főiskolai tanár –főisk. tanársegéd –főisk. tanársegéd –főisk. adjunktus

Kodolányi János Főiskola, Turizmus Tanszék, Székesfehérvár

E-mail: tanszek_turizmail.kodolanyi.hu

Bevezetés

A Kodolányi János Főiskola Turizmus Tanszéke az idegenforgalmi felsőoktatás egyre szélesedő berkein belül azon szakmai műhelyek közé tartozik, amelyek a turizmustudományi ismeretek közvetítése során kiemelkedő figyelmet fordítanak a földrajzi megközelítéseknek. A geográfiának ez a fajta kitüntetett kezelése egyrészt arra vezethető vissza, hogy az ország egyik legnagyobb számú hallgatói közösségét oktató tanszék vezetője (Vizi István) eredeti szakmája szerint maga is történelem-földrajz szakos középiskolai tanár, másrészt a munkatársai közül négyen (e cikk szerzői) a Debreceni Egyetem (illetve jogelődje a Kossuth Lajos Tudományegyetem) földrajzi iskolájában szereztek diplomájukat, ennél fogva Martonné Erdős Katalin tanárnőnek köszönhetően megfertőződtek a turizmusföldrajz szeretetével. A jelen tanulmány – miközben köszönti azt a pedagógust, akitől kollégává lett tanítványai az ismereteken kívül szakmai igényességet, lelkiismeretességet és emberséget tanulhattak – rá kíván mutatni arra a problémára, amely a turizmustudomány kialakulásában úttörő szerepet játszó, azonban a fejlődés során megtorpanni látszó geográfia (MICHALKÓ G. 2005) küldetésstudata és valós funkciója közötti ellenétből fakad. Miközben a tanulmányban igyekszünk teoretikusan értelmezhető következtetéseket megfogalmazni, a szerzői kollektíva által alapvetőnek vélt kérdéseket párbeszéd formájában, a véleményeket külön-külön megjelenítve adjuk közre.

⁷ A tanulmányban közölt kutatási eredmények az OTKA To46074 (2004-2006), „Magyarország modern turizmusföldrajza” című kutatási program keretében kerültek feltárára

A turizmusföldrajzi tudás relativizálódása

Miközben a közoktatás a rendszerváltozást követően a Nemzeti Alaptanterv bevezetésével igyekezett a tanulók által elsajátítandó, ismeretekben és képességekben testet öltő követelményeket, legalábbis annak minimumát jogszabályok révén országosan egységesíteni, addig a felsőoktatásnak az intézményi autonómia és a tudomány különféle szabadságelveire hivatkozva jóval nagyobb mozgástere maradt eltérő összetételű tudással kibocsátani a diplomásokat. Egy-két évtizeddel ezelőtt sokkal könnyebb volt annak megfogalmazása, hogy mi az, ami a társadalom által elvárható tudás/műveltség részének tekinthető, mi az, amit „azért illik tudni”. A posztmodernnek nevezett korunkban, amelyben többek között az értékek sokoldalúságát, a szellemi homogenizálás visszaszorítását hangsúlyozzák (HABERMAS, J. 1993; JAMSON, F. 1998), egyre nehezebb leírni, mi is képezi valójában az átlag embertől elvárható tudás/műveltség építőelemeit. Ebben a helyzetben egy olyan fiatal tudomány képviselői, mint amilyen a turizmus, kizárólag jól körülhatárolt, az ismeretek minimális mélységének kijelölésével rendelkező tudáshalmaz megalkotásával léphetnek sikerrel a felsőoktatás palettájára. A turizmustudomány (MICHALKÓ G.–RÁTZ T. 2003) azonban számos részterületből, ha úgy tetszik diszciplínából tevődik össze, amelyben a geográfia a kezdetektől meghatározó szerepet tölt be, csak éppen a tőle elvárt fejlődés követelményeit nem tudta az utóbbi évtizedben a megfelelő mennyiségben és minőségben teljesíteni. Ezt, a megtorpanásnak tűnő, valójában az erőgyűjtést és egy új generáció felzárkózását jelentő időszakot használták ki a földrajztudomány azon ellenlábasai, akik hosszú ideje a turizmus kisajátítására törekszenek. Ennek köszönhetően fordulhatott elő az a megdöbbentő helyzet, hogy a „bolognai folyamat” sodrában megalkotott, a turizmus-vendéglátás alapképzési szak képesítési követelményei között egyetlen egyszer sem szerepel a földrajz vagy a geográfia kifejezés. Mivel e tanulmánynak nem célja annak feltárása, hogyan fajulhatott idáig a helyzet, pontosan milyen okok vezettek a turizmusföldrajz jeles képviselői által a szak kialakítása folyamatában megfogalmazott vélemények teljes ignorálásához, sokkal inkább arra törekszünk, hogy korszerű földrajzi tudáselemek kialakításával segítsük elő a hazai turizmustudomány

megerősödését, az önálló master szak megteremtésének lehetőségét.

Bármilyen furcsán is hangzik, de a szellemi építkezés kiindulási alapjául az RTL Klub „Legyen Ön is milliomos!” elnevezésű, igen magas nézettségi mutatókkal rendelkező műsora szolgál. Ebben a vetélkedőben érhető leginkább tetten a tudás relativizálódása azáltal, hogy a szerkesztők 5 ezertől 40 millió forintig terjedő skálán bizonyos pénzüsszegeket rendelnek egy-egy témakör kapcsán feltett kérdéshez. Miközben örömmel számolunk be arról, hogy a közelmúltban kutatás tárgyává tettük az alábbiakban felvetendő problémát (ebben partnerre találtunk a műsort előállító produkciós irodában), e helyen csak annyit emelünk ki, hogy egy-egy játék során szinte minden „nyereménycategóriában” előfordulnak a geográfiai műveltséggel kapcsolatos kérdések, amelyek között szép számmal akad Magyarország turizmusföldrajzához kötődő is. A 2006. február 8-i adásban például 200 ezer forintot ért az alábbi kérdés megválaszolása:

Melyik megyében található Pusztavacs, Magyarország földrajzi középpontja?	
A, Pest	B, Bács-Kiskun
C, Jász-Nagykun-Szonok	D, Fejér
200 000 forint	

Függetlenül attól, hogy a játékos tudta-e a választ, tovább jutott-e vagy sem, felmerül, vajon milyen ismervek alapján sorolták a szerkesztők ezt a kérdést a 200 ezer forintos kategóriába, miért nem alacsonyabb, esetleg magasabb összeggel díjazták annak ismeretét? Éppen a turizmusföldrajzi tudásnak ez a fajta relativitása, vagyis a „tudhatóság” XXI. századi problematikája képezi a jelen diskurzusunk tárgyát. A játékban feltett kérdésben szereplő magyarországi megyék fekvése a jelenleg hatályos Nemzeti Alaptanterv, de a rendszerváltozást megelőző tantervek szerint is az általános iskolai földrajzoktatásban érvényes követelményrendszer alfájának és ómegájának számít, így azokat egy képzeletbeli koordinátarendszerbe helyezve, viszonylagos biztonsággal lehet az ilyen esetekben célravezető kizárásokat elvégezni. Pusztavacs nevének a kérdésben történő szerepeltetése teljes mértékben

irreleváns, mivel a földrajzi középpont és a megye párosítása tekinthető a valódi feladatnak. Ha nem oldották volna fel Pusztavacs „tudhatóságának” mibenlétét, vagyis nem tárták volna a játékos elé, hogy ezt azért „illik” tudni, mivel az északi szélesség 47°11' és a keleti hosszúság 19° 30' metszéspontjában fekvő, 1358 fős népességű falucska valójában az ország közepe, hanem mindössze Pusztavacs megyei hovatartozására kérdeznek rá, akkor egyrészt nem segítik a játékost a megoldásban, másrészt azzal a fajta kultúraközvetítő szereppel sem élnek, amely az ilyen jellegű műsorok küldetését képezi. Szóval a szerkesztők egyértelműen a társadalom tudomására hozták, hogy 1968 óta az ország földrajzi középpontjának számító Pusztavacs Pest megyéhez való tartozásának ismerete igen csak fontos dolog, amit azzal is alátámasztottak, hogy – adólevonás után – egy gimnáziumi igazgató 1 havi bérét kínálták érte. Igen ám, de egy átlag embernek honnan kellett volna azt tudni, hogy Pusztavacson ilyen jelentős nevezetességgel találkozhat az ember, a közoktatásban használatos tankönyvekben ez az információ nagy valószínűséggel már nem szerepel. Immáron megkerülhetetlenné válik a kérdés: mihez képest mérjük a dolgok tudhatóságát, különösen egy olyan diszciplínában, mint amilyen a turizmusföldrajz, melynek ismeretanyaga kizárólag a szakképzésben és a felsőoktatásban kerül elő. Vannak-e, és ha igen, melyek azok az általánosan elfogadott normák, amelyeket a turizmusföldrajzban elsajátítandó tudás közvetítése során szem előtt kell tartani annak érdekében, hogy a hallgató versenyképes ismeretekkel felvértezve lépjen ki a felsőoktatás szentélyeiből.

A topográfiai ismeretek szerepe a turizmusföldrajzban

Tekintettel arra, hogy a turizmus piacán észlelhető fokozódó versenyben egyre szélesedik a potenciális utazók számára kínált célállomások köre, ezzel párhuzamosan azon földrajzi helyek száma is bővül, amelynek ismerete egy idegenforgalmi szakembertől elvárható (PUCZKÓ L.–RÁTZ T. 1998). Mivel a desztinációk fekvésével kapcsolatos tudás hagyományosan a földrajzi kurzusokon kerül tárgyalásra, így az eredendően középiskolai tanári végzettséggel rendelkező oktatók automatikusan élnek a földrajztanítás módszertanában (KÖVES J. 1972; FEHÉR J. 1980) egykor kőbe vésett topográfiai jellegű ismeretek átadásával és igen

következetes számonkérésével. Az információs robbanás, különösen az internetről elérhető adatbázisok, a kábeltelvíziókon keresztül közvetített ismeretterjesztő műsorok, a szebbnél-szebb nyomdai kivitelezésű úti könyvek, digitális adathordozók szinte korlátlaná tették azt az ismerethalmazt, amely a turizmusföldrajzzal kapcsolatos kurzusok anyagát képezheti. Az utazások célállomásainak térképi elhelyezkedése és a velük szimbiózisban élő, leginkább leíró jellegű információk elmélyítése igen komoly módszertani felkészültséget is követel a tanároktól. Anélkül, hogy megkérdőjeleznénk a földrajzi nevek turizmusban betöltött szerepének fontosságát, felmerül a kérdés:

Milyen mértékben van szükség a hagyományos topográfiai ismeretek elsajátíttatására a turizmusföldrajzban, helyettesíthető-e a vaktérképezés bármilyen a gyakorlatot jobban szolgáló módszerrel?

Szalai: A turizmusföldrajz oktatása során elengedhetetlenül szükséges a topográfiai ismeretek legalább alapszintű elsajátítása. A földrajztudomány fontos alapkövét jelenti a térben való helyes tájékozódás, az hogy képesek legyünk kellő biztonsággal elhelyezni a térképen, illetve a fejünkben egy-egy topográfiai elemet. Ma, amikor a telekommunikációs eszközök segítségével otthon, a kényelmes karosszékben ülve figyelhetjük a Föld akár legtávolabbi pontján történő eseményeket, nem szabad elfelejtenünk, hogy mindez – bár csupán egy tévéképernyő közvetíti felénk – valójában 510 millió km²-en zajlik. A helyes térszemlélet, a távolságok megfelelő felmérése, az idegenforgalmi desztinációknak a földrajzi térben való elhelyezése kiváltképp elengedhetetlen a turizmussal foglalkozó szakemberek esetében. Mivel a Föld egésze a turizmus helyszíneként funkcionálhat, a turizmusföldrajz oktatása során fontos a hallgatók topográfiai ismereteinek elmélyítése, még ha a földfelszín összeszűkülni is látszik a közlekedés, elsősorban a repülés gyors fejlődésének köszönhetően.

A klasszikus vaktérképes módszernél jobbat a névanyag elsajátítására jelenleg nem ismerünk, még akkor sem, ha fennáll annak a veszélye, hogy sokszor értelmetlen magolásnak tűnik az igen hosszú topográfiai lista megtanulása. Sokat segíthet azonban, ha az előadások, gyakorlatok alkalmával a névanyaghoz

kapcsolódóan más tudáselemek és fényképes illusztráció is bemutatásra kerül, így töltve meg tartalommal az önmagában levegőben lógó topográfiai listát. A memorizálás akkor nyer valódi értelmet, ha a névanyaghoz a térképen kívül mögöttes tartalom, vizuális élmény is társul.

Szépvölgyi: A turizmus alapja az abban részt vevő személyek helyváltogatása, A-ból a B pontba történő utazása. Ez a szakemberek részéről megköveteli a földrajzi térben való tájékozódást, a kognitív térkép kialakítását. A helyek térbeli elrendeződésének mentális reprezentációjához szükséges a tájékozódási képesség kialakítása, a települések, idegenforgalmi attrakciók megközelítő elhelyezése a felszínen. Ennél fogva úgy vélem, hogy a hagyományos topográfiai ismeretek elsajátítása megkerülhetetlen, a kérdés valójában az elsajátítás módszere lehet. Az a tapasztalatom, hogy a hallgatóknak a térképek használata (tájolása, olvasása) komoly nehézségeket okoz, és a felkészülésük során nem képezi szerves részét a tanulásnak.

A klasszikus vaktérképezés elkerülhetetlen, azonban a számítógépek kínálta lehetőségekkel talán jobban lehetne motiválni és segíteni a tanulásnak ezt, az egyébként valóban nem könnyű részét. Számos internetes oldalon lehet már korrekt vaktérkép-gyűjteményt találni, ahol a véletlenszerűen generált objektumokat az egér segítségével kell a megfelelő helyre rakni. Nagy előnyük a variabilitás és az, hogy a számítógép az önellenőrzést is elvégzi. Ezeknek a digitalizált térképeknek a használata azonban megkövetel bizonyos technikai háttérrel, amely ma még csak a hallgatók egy részénél áll rendelkezésre.

Kiss: Tapasztalataim szerint szükség van alapfokú, a turizmusföldrajz elsajátításához nélkülözhetetlen topográfiai ismeretek megszerzésére az idegenforgalmi munkakörben elhelyezkedni szándékozó hallgatóknak. A bevezetőben ismertetett általános műveltséghez és a szakmai alapismeretekhez egyaránt hozzátartozik az idegenforgalmi szempontból fontos települések, térségek elhelyezkedésének megismerése. Természetesen egy olyan gyakorlatorientált névanyag összeállítását célszerű elvégezni, amely követi napjaink igen gyorsan változó, leginkább bővülő desztinációit

és lehetővé teszi azok megismertetését, térképen történő elhelyezését.

A turizmusföldrajzhoz kapcsolódó topográfiai ismeretek ellenőrzésére vonatkozóan felmerülő „hogyan tovább” aktuális kérdésként jelentkezik, amelyre megnyugtató, de továbbra is a személyes térképhasználton alapuló megoldást kell találni. Átgondolásra érdemes a távoktatás módszereinek segítségül hívása. A számítógépek korszakában digitalizált, a játékosságot, a feladatok variabilitását magában hordó, gyakorlást és önellenőrzést segítő programokkal helyettesíthető vagy legalább „fogyaszthatóbbá” tehető a vaktérképek alkalmazása, amelynek köszönhetően azok felhasználó-barátként jelenhetnek meg. A digitalizált térképi ellenőrzés folyamata egyben a diszciplína piacképességét is segítheti. Éppen ezért a térképek használatában radikális visszaesést produkáló generációknál a térbeli tájékozódás továbbfejlődését biztosítandó módszerként javasolható.

Milyen szempontok alapján kerül összeállításra a turizmusföldrajzi kurzusok során számonkérendő, Magyarországra vonatkozó topográfiai ismeretek névanyaga, ennek során mennyiben lehet figyelembe venni a hallgatók ezirányú korábbi tanulmányait?

Szalai: A Magyarországra vonatkozó topográfiai névanyag két részből áll, egyrészt a természeti adottságokhoz köthető elemekből, másrészt a valamilyen idegenforgalmi vonzerővel rendelkező településekből. A természetföldrajzi névanyagban szerepelniük kell a legeknek (pl. leghosszabb folyó), az egyedi vagy különleges természeti formáknak, jelenségeknek (pl. Szt. György-hegy bazaltorgonái), a hazánk táji változatosságát alátámasztó elemeknek (pl. eltérő keletkezésű és formakincsű hegységek), illetve a hozzájuk szorosan kötődő, ezek alapján létrehozott borvidékeknek és nemzeti parkoknak.

Azzal kapcsolatban, hogy feltételezhetünk-e a turizmushoz kötődő, az általános és középiskolában elsajátított alapvető háttértudást, a tapasztalatok sajnos azt mutatják, hogy nem lehet egységesen kezelni ezt a problémát. Az első évfolyamosok között a végletekig menően eltérő szintű és mélységű tudással bíró

hallgatóval találkozhatunk. Ideális az lenne, ha a korábbi tanulmányokra kellő biztonsággal lehetne építkezni, a közoktatásban megszerzett földrajzi ismeretekre elég lenne visszautalni, esetleg emlékeztetni.

Szépvölgyi: A turizmusföldrajzban szereplő névanyag összeállításánál a vonzerők hatóköre, a turisztikai termékek és a fő áramlási viszonyok figyelembevétele mellett fontos kritérium az aktualitás. A diszciplína dinamizmusát tekintve a listák felülvizsgálatára akár félévente is szükség lehet. Hazánk esetében alapvető követelmény az idegenforgalmi régiók és a megyék pontos lehatárolása, azok székhelyeinek ismerete. Fontos a legalább regionális hatókörrel rendelkező természeti és ember alkotta vonzerővel bíró desztinációk térképen történő ábrázolása. Ezek egy része közigazgatásilag lehatárolt földrajzi egységhez, településhez kötődik, másik része természetföldrajzi, táji kapcsolódású (pl. nemzeti parkok, borutak), így a nagy- és középtájak, illetve az egyedi vonzerővel rendelkező kistájak ismerete is indokolt.

Miután az output minden hallgató esetében azonos (a képesítési követelmények legalább elégséges szintű teljesítését igazoló diplomával lépnek a munkaerő-piacra), a középiskolai tanulmányok figyelembevétele a végeredmény kialakításában nem vehető figyelembe. Erre a tanulás folyamatában kell tekintettel lenni, és differenciált munkával, feladatokkal lehet a hallgatók előrehaladását segíteni.

Kiss: A hallgatók közép-, illetve általános iskolai előképzettsége igen széles határok között mozog, éppen ezért a tudásuk egységesítésére mindenképpen szükség van annak érdekében, hogy a kurzus végén összemérhető, a turizmusipar térbeli kihívásait elemezni és kezelni képes, szintetizáló ismeretekkel rendelkező hallgatók kerüljenek a szakmába. Ezért az előképzettség csak előnyt jelenthet, de a korábbi ismereteik mélysége figyelmen kívül hagyandó.

A turizmusföldrajzi névanyag összeállításakor a természeti és az ember alkotta vonzerőként jelentkező helyszíneket célszerű feltüntetni, amelyek a nemzetközi turizmus áramlásait jelentősen befolyásolják, módosítják. A természetföldrajzi helyszínek közül a

jelentős vendégforgalmat indukáló tavakat, folyókat, hegységeket, csúcsokat, vagy az egyedi természetföldrajzi jelenségeket szükséges elsajátítani. Az ember alkotta vonzerők között azoknak a településeknek, tájaknak, térségeknek, régióknak a térképen történő elhelyezése is ismert kell, hogy legyen, amelyek kulturális, művészeti, történelmi, vallási, etnikai szempontból egyedi, nagy vonzerővel bíró desztinációk. Végül olyan elemekkel is ki kell bővíteni a listát, amelyek a mindennapokban is szerepet játszó, pl. borgasztronómiai termékek előfordulását jelentik, s csak egy adott térséghez köthetők. Ugyancsak meg kell említeni a turizmus térbeli mozgásaiban jelentős szerepet játszó csomópontok (repterek, kikötők) nevezéktanát is, amely a szükségszerű és elsajátítandó egységek, közé tartoznak. Egy átgondoltan összeállított turizmusföldrajzi névanyag segíti a térbeli tudás szintetizálását, és nem a lexikális, sokkal inkább a kombinatív, ok-okozati összefüggéseket igénylő ismereteket fejleszti, támogatja.

A lexikális tudás szerepe a turizmusföldrajzban

A hazai turizmustudomány bölcsőjénél kialakult munkamegosztás szerint a geográfusok feladatává vált az egyes célállomások idegenforgalmi vonzerőinek bemutatása, a velük kapcsolatos ismeretek feltárása. Ez a szerepkör hosszú időn keresztül oly mértékben lekötötte a turizmusföldrajzosok energiáját, hogy érdemtelenül kevés figyelmet fordítottak az utazással kapcsolatos mobilitás tér- és időbeli problematikájának, a kiindulási és a célállomás idegenforgalmilag releváns környezetének a tudományos vizsgálatára. Ettől függetlenül a tradicionálisan végzett munkájukat, a desztináció ismertetését magas színvonalon látták el, annak földrajzi vonatkozásait megkerülhetetlenül beépítették az idegenforgalmi ismeretekbe (SOMOGYI S.–KÓRÓDI J.–KULCSÁR V. 1968; MICZEK Gy. 1983). Ezt az örökséget a modernizálódni óhajtó magyarországi turizmusföldrajznak fel kell vállalnia és továbbra is elő kell segítenie a turizmus célterületeire vonatkozó komplex ismeretek közvetítését. A kérdések ez esetben is a mikéntek kapcsán merülnek fel:

Kell-e a turizmusföldrajzban hangsúlyt helyezni egy-egy településhez, tájhoz kötődő vonzerők, az ott soha sem jártak számára leginkább csak magolással elsajátítható ismertetésére? Amennyiben, igen, akkor milyen mélységűek legyenek ezek?

Szalai: A vonzerők megtanulása szükségszerű részét képezi a turizmusföldrajznak, bár értelmet csakis úgy nyerhet, ha vizuális élmény kötődik a tényanyaghoz. A turizmussal foglalkozók számára Magyarország földjének ismerete az általános műveltségen túl kell, hogy mutasson, annál szélesebb körűnek és nagyobb mélységűnek kell lennie. Ez azt jelenti, hogy a középiskolában hazánkról megszerzett tudást szükségszerű bővíteni, további tartalommal megtölteni, amely részben a tájakhoz, településekhez kapcsolódó vonzerők megtanulásában ölthet testet. A mélységet a tantervi keretek, leginkább az óraszám ismeretében lehet meghatározni, hiszen ezek nagyban befolyásolják, sokszor korlátozzák az ismeretanyag közvetítésének és számonkérésének lehetőségeit.

Szépvölgyi: Jóllehet a turizmusföldrajz alapvető feladatának a „miértekre” való válaszadást, a szintetizálást tartom, a lexikális ismeretek elsajátítása alapvető követelmény kell, hogy legyen. A kérdés ebben az esetben is az elvárható információk körének lehatárolása. A magolással elsajátított információk a későbbiekben asszociációként jelennek meg. Természetesen a diszciplína szempontjából főleg és nem is várható el hazánk közel 3200 településének név és elhelyezkedés szerinti ismerete, szükségesnek tartom viszont a regionális és országos hatókörű vonzerővel rendelkező települések értékeinek ismeretét. Ezek egy része olyan, alacsony lélekszámmal, de egyedi vonzerővel rendelkező település, amely más kontextusban nem is igen fordul elő a köz- és felsőoktatásban.

Kiss: A hazánkra jellemző turisztikai termékek legismertebbjei földrajzi elhelyezkedésének, vonzerőinek számonkérése a turizmusföldrajz keretein belül teljességgel elvárható követelmény, hiszen a szintetizálást segítő alapinformációkat e kurzus során kell a hallgatóknak elsajátítaniuk. Ekképpen a hazai települések közül a megyeszékhelyek, illetve a megyei jogú városok komplett ismerete kötelezően megkívánható minimum, mint ahogyan ezek mellett számos olyan, egyedi adottsággal rendelkező település is, amelynek

ismerete és földrajzi térben való elhelyezése indokolt. Ilyenek a termálvonalak mellett található termál- és gyógyvízzel rendelkező településeink vagy az ugyancsak természeti környezet által létrehozott, hegyvidéki kiránduló és időszakosan használható síterepeink, vízparti üdülőhelyeink. E mellett fontos hangsúlyozni a kultúrtörténeti értékeinknek helyt adó településeket, térségeket is, köztük a történelmi, irodalomtörténeti emlékhelyeket, különféle vallási zarándokhelyeket vagy éppenséggel a népi hagyományokra építő, etnikai, nemzetiségi értékekkel bíró falvakat, valamint a kézművesség jelentősebb helyszíneit. Az ismeretek mélysége attól függjön, hogy a tantervi hálóban a bachelor és később a master képzés során ráépülő tantárgyak milyen előképzettséget igényelnek. Minimumként elvárható, hogy az adott települések turisztikai régiókban és természetföldrajzi tájegységekben történő elhelyezése ismert legyen hallgatók előtt.

Milyen adatbázisok tekinthetők hiteles kiindulási alapnak egy vonzerőkre épülő turizmusföldrajzi ismeretanyag összeállításakor?

Szalai: Mindenképpen figyelembe kellene venni a Magyarországra vonatkozó természetföldrajzi szakirodalmat, amelyből kigyűjthető az elméletileg vonzerőnek minősíthető természeti formák és jelenségek tára. Ezen kívül az idegenforgalmi gyakorlat oldaláról az adatbázis fontos részét képeznék a Magyar Turizmus Rt. kiadványai, valamint a nagyobb utazási irodák prospektusai, ajánlatai alapján összeállított vonzerőlista.

Szépvolgyi: Kifejezetten a turizmus fő paramétereire vonatkozó naprakész és hiteles adatbázis kevés van. Részben módszertani nehézségek (pl. a turizusból származó bevételek meghatározása), részben az adatgyűjtés nehézségei miatt. Nemzetközi szinten hiteles kiindulási alapnak tekinthetőek a WTO, a WTTC és az EUROSTAT adatbázisai. Korrekt információk szerezhetőek be az UNESCO, valamint az IUCN internetes oldalain. Magyarországon a fő adatgyűjtő a Központi Statisztikai Hivatal, melynek adatbázisai viszonylag jól használhatóak, azonban az adatok feldolgozása igen hosszú időt vesz igénybe, és későn kerülnek publikálásra. A minisztériumok és a hazai szakmai szervezetek (pl. Magyar Turizmus Rt, FATOSZ) kisebb földrajzi egységekre vonatkozóan is

szolgáltatóknak adatokat, ez azonban sok esetben nem fedi le az országot (pl. a falusi turizmusra vonatkozóan nem lehet minden térséget lefedő pontos, korrekt és hiteles adatbázist felkutatni.)

Kiss: Alapvetően a nemzetközi szervezetek által létrehozott, ellenőrzött és frissített adatbázisokra javasolt az építkezés. Az egyes desztinációk turisztikai adatait a WTO és a WTTC honlapjain célszerű figyelemmel kíséreni. A hazai forgalmi adatoknál a Központi Statisztikai Hivatal, illetve a Magyar Turizmus Rt. által közölt információk tekinthetők megbízhatónak, immár nemcsak országos, hanem régiós bontásban is. Elsők között említhető az UNESCO világörökségi listája, amely a nemzetközi közösség szakintézménye által legfontosabbnak tartott helyszíneket jelöli. A turizmus számára egyedi vonzeróval bíró hazai nemzeti parkokról és védett területekről az egyes igazgatóságok honlapjai adnak felvilágosítást, míg a nemzetköziokról a weboldalaikon található linkeken keresztül érhetők el a nemzetközi szervezetek adatai.

Egy-egy turizmusföldrajzi ismeretanyag keretében a települési, a kistérségi, a megyei vagy a regionális szintet kell megjeleníteni?

Szalai: Hogy mekkora területi egységhez kötünk egy-egy vonzerót, azt annak mibenléte határozza meg. Nem lehet egy kalap alá venni például a gyakran nagyobb területi kiterjedésű domborzati vagy mondjuk az esetleg csak pontszerűen megjelenő kulturális vonzerókat, éppen ezért nehéz egységesíteni a megjelenítési kereteket. Kiindulási alapnak a regionális (idegenforgalmi régió) szintet tartom a legcélravezetőbbnek, majd a nagyobb egységtől a kisebb felé haladva, a vonzeró típusától függően különböző területi egységekig kell visszanyúlni. Természeti formák és jelenségek esetében, úgy gondolom, hogy természeti egységekben van értelme gondolkodni (pl. Tihanyi-félsziget gejzirkúpjai), míg az egyéb vonzerókat (pl. Szigligeti Vár) a tájban és a közigazgatási egységek különböző szintjein (település-kistérség-megye-régió) is szükséges lehet elhelyezni. Véleményem szerint ebben a tekintetben nem szabad uniformizálni a területi megközelítést.

Szépvölgyi: Fontosnak tartom a különböző területei szintek, azok típusának és funkciójának ismeretét, úgy vélem ennek tisztázása a turizmusföldrajz keretein belül is indokolt. Már csak azért is, mert a

vonzerők egy része kistájakhoz kapcsolódik, ezért kevés település tud önállóan, komplex turisztikai termékkel megjelenni a turizmus piacán. A településeket nem lehet a környezetüktől elszeparáltan vizsgálni, a turizmusban is érvényesül a rendszerszemlélet. Tekinthetjük tehát a települést legkisebb alapegységnek, azonban a szemlélet formálásában szerencsésebb nagyobb egységet alapul venni. A kistérségek megpróbálnak egységes turizmuspolitikát kialakítani, komplex termékcsomaggal megjelenni, alapvetően azonban statisztikai céllal születtek, formálódásukban a turisztikai tényezőknek nem volt szerepük. A hosszú történelmi múltra visszatekintő megyék alapvető funkciója a közigazgatás szervezése. A kifejezetten idegenforgalmi szempontok szerint lehatárolt földrajzi egységek az idegenforgalmi régiók, ahol már jól tanulmányozhatók a turizmus rendszerének folyamatai, többnyire egységes koncepcióval és marketinggel rendelkeznek. Ezeknek a régióknak a lehatárolása, működése, finanszírozása stb. számos kritikával illelhető, azonban véleményem szerint ezek tekinthetők az ismeretek középszintű kereteként.

Kiss: A térszemlélet kialakításának mérföldköve az egyes területi szintek elsajátítása, azok használata, illetve a kategóriák közötti oda-vissza történő biztonságos mozgás. A turizmusföldrajz egyik legtöbbet vitatott aktuális problémaköre az, hogy az elvileg legismertebb települési szint mellett melyik középszintet tegyük általánosan használttá? A történelmi hagyományokkal rendelkező megyei szint helyett esetünkben már a régiós felosztásra nevelés fontossága kell, hogy hangsúlyt kapjon, mert a – sokat vitatott – turisztikai régiók létrejöttének köszönhetően a települési információk immár az új középszint összevetésével nyernek értelmet, így a jövőbe tekintve egy versenyképes turizmusföldrajzi területi hierarchia kiépítése érdekében az ezeréves megyerendszert korszerű, EU-kompatibilis, régiós kategorizálással szükséges helyettesíteni. Mivel a turisztikai attrakciók hatóköre lehet regionális, országos, sőt nemzetközi is, ezért a kérdésre adandó válasz úgy helyes, ha az ismeretek komplexitására törekszünk, térbeli és hierarchiabeli tájékozódásra kész hallgatóságot nevelünk. Ez azt is jelenti, hogy a földrajzi tájak ismerete, elhelyezkedésük meghatározása, adottságaik vendégforgalomra gyakorolt hatásai és egyes régiókhoz történő kapcsolása elengedhetetlen ismeretként

kell, hogy szerepeljen, így azok bemutatására a régiók tárgyalása során kell sort keríteni.

A turizmusföldrajzi ismeretek kialakításánál melyik metódus a célravezetőbb: az adott területi szint vonzerőit tárgyalni vagy a természeti és ember alkotta vonzerők csoportjaihoz kötni a leginkább jellemző településeket, térségeket?

Szalai: Mindkét megközelítés fontos. A vonzerőkkel kapcsolatos tudás mélységének, illetve hasznosíthatóságának egyik fokmérője lehet, hogy a hallgató képes-e a másik oldalról történő megközelítésre. A vonzerőket területi egységenként jól megtanuló – szerintem ez az elsődleges –, logikus gondolkodásra képes hallgatók fejében remélhetőleg oda-vissza működik a felidézés, és egy-egy vonzerőhöz is képesek területi egységet társítani. A területi szint tekintetében a tudás alapegységének a települések közigazgatási határait tartanám a legkézenfekvőbbnek, hiszen így tehetők pontossá a topográfiai ismeretek.

Szépvölgyi: A komplex tudást, úgy vélem, az jelentené, ha a hallgató megismerné hazánk turisztikai adottságait, meg tudná határozni a különböző hatókörű vonzerőket, turisztikai termékeket. Ezek után – akár az atlaszt fellapozva – tudna hozzájuk településeket rendelni. A biztos tudás birtokában, ha ezek után meghallja a település nevét, asszociál a vonzerőre és a turisztikai termékre. E kettő együtt jelentené az alkalmazott tudást, azonban a hallgatók előképzettségét és a rendelkezésre álló órakereteket tekintve ez irreális cél. Bachelor szinten az alapozást, a rendszerszemlélet kialakítását tartom feladatnak, így a vonzerőhöz való település, illetve táj rendelését tartom fontosabbnak.

Kiss: Kétélű és ugyanakkor a tárgyi tudás szintézisét elváró kérdés ez, hiszen az idő rövidsége során általában a hallgatók egyik vagy másik mód elsajátítására képezhetők csak. Valódi kérdésnek azt tartom, hogy túl tudunk-e lépni a túlzott földrajzos igényeinken? Ugyanis szükség lenne a hallgatók szintetizáló gondolkodásának kialakítására, ami a prioritást jelentő ismeretek meghatározását vonná maga után. Ezeket a paramétereket javasolt településekhez, illetve régiókhoz kapcsolni, hiszen a térbeli tájékozódás alapja a földrajzi térségekben, kategóriákban való gondolkodás. Erre az

alapismeret-hálózatra építve lehetséges az azonos földrajzi adottságú területeket, térségeket, településeket a vonzerő jellemzője alapján összehasonlítani és egyfajta összegzésként önálló kategóriákat alkotva csoportokba sorolni.

A turizmusföldrajz szintetizáló mivolta

Ha a magyarországi turizmusföldrajzi szakirodalomban, történetesen a felsőoktatásban használatos szak(tan)könyvekben jelentkező ismereteket nemzetközi konstellációba helyezzük (BONIFACE, B.–COOPER, C. 2001; HALL, M.–PAGE, S. 2002), láthatjuk, hogy a tudás általunk preferált megközelítési módja igen erősen leíró jellegű. Ez részben arra vezethető vissza, hogy a főiskolai szintű turizmus képzésünk nem követelte meg a problémaorientált gondolkodás elsajátítását, így a földrajzi ismeretek közvetítése során sokkal nagyobb hangsúly helyeződött a pusztán narratív tudáselemek megjelenítésére. A turizmusföldrajznak mint diszciplínának a fejlődését azonban a képviselői által tárgyalt kérdések összefüggéseiben kell tetten érni, ennek következtében a jövőben már a bachelor képzés során célszerű bizonyos, a területi problémákra koncentrálnó ismereteket a tananyagba csempészni.

Kell-e hangsúlyt helyezni a szintetizáló képesség fejlesztésére a turizmusföldrajz alapképzésben (BSc) való oktatása során?

Szalai: A „mi-hol-mennyi” típusú kérdésekre való felkészítésben is szerepet kell játszania a turizmusföldrajznak, hiszen ezen alapinformációk ismeretének hiányában a szintetizálás egy fontos eleme veszne el. Emellett viszont ugyanilyen fontosnak tartom a megszerzett tudáselemek összekapcsolásának, az összefüggések meglátásának, vagyis a szintetizálás képességének fejlesztését már az alapképzés során. A magasabb szintű, nagyobb mélységű szintetizáló elemzésekre való felkészítést azonban a master szintű turizmusképzés feladatának tekintem. A tantervi háló, az idő és a hallgatók eltérő képességei által szabott korlátok miatt nem tartom valószínűnek – bár jó lenne, ha tévednék –, hogy az alapképzés végére a friss diplomások tömegei válnak majd képessé a magas szintű turizmusföldrajzi szintetizálásra.

Szépvölgyi: A turizmusföldrajz feladata túlmutat a „mi-hol-mennyi” típusú kérdésekre adott válaszadáson. A kurzusok végén a sikeresen teljesítő hallgatónak a „miértre” kell tudnia megadni a választ, a tények, adatok, folyamatok közötti ok-okozati összefüggések feltárásával. A munkaerőpiac a BSc szinttől gyakorlati szakembereket vár, akik – többek között – megfelelő (turizmus)földrajzi ismeretekkel is bírnak. Egy egyszerű példa ennek szemléltetésére: egy utazási iroda munkatársának nem elegendő azt tudnia, hogy melyik katalógust vegye le a polcra, ha a vendég Thaiföldre kíván utazni (topográfia), hanem azt is tudnia kell, hogy mikor, melyik évszakban (természetföldrajzi tudás) javasolt az utazás és milyen etikettet, protokollt igényel a konfliktus mentes ott-tartózkodás (társadalomföldrajzi tudás), vagyis a földrajzi ismereteinek komplex alkalmazása szükséges. A szintetizálás tehát az alapszinten is követelmény kell, hogy legyen, melyet a tanítás során célirányos feladatokkal gyakorolhatunk.

Kiss: A master képzés nélkül végző hallgatóknak is kellő mélységű szintetizáló tudást kell elsajátítani, éppen ezért bizonyos ok-okozati összefüggéseket már a bachelor képzésben meg kell, hogy szerezzenek. A bachelor végzettségű szakembereknél a mindennapos munkájuk során nélkülözhetetlen bizonyos földrajzi folyamatok komplex ismerete (pl. a szezonálitással kapcsolatos összefüggések). A turizmusföldrajznak a „bolognai folyamat” keretében megvalósuló képzésben is alapozó tantárgynak kellene lennie, amely során elsősorban a „mi-hol-mennyi” kérdések megválaszolására alkalmas bachelorokat kell képeznie. Így – egy konkrét példával élve – a BSc-ben elsajátítandó ismeretekhez köthető a gyógy- és termáلتurizmus hazánkban jelenlévő versenyelőnyeinek ismerete, a létesítmények földrajzi elhelyezkedése (termálvonalak és fürdővárosok), míg a master végzettséghez a korábbi ismeretekre ráépülő, balneológiával foglalkozó kurzus (vízösszetétel és azok hatásai) elvégzése kapcsolódna. A kérdés tökéletes megválaszolása ugyanakkor azért sem lehetséges, mert az egyetemi szintű turizmusképzés még a tervezőasztalon található, bár számomra nem kétséges, abban már a menedzseléssel foglalkozó kurzusok száma fog majd erősödni.

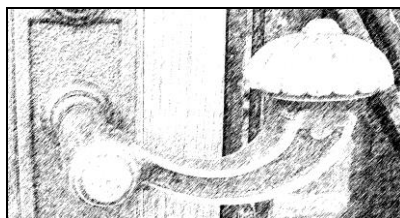
Összegzés

A Kodolányi János Főiskola turizmusföldrajzi műhelyében lezajlott diskurzus tanúságait figyelembe véve megállapítható, hogy a diszciplínához kapcsolódó tudás mibenléte és annak jövőképe kapcsán közel azonos álláspontot foglalnak el a beszélgetés résztvevői. Ennek oka egyrészt a debreceni alma materre visszavezethető, hasonló szakmai szocializációban, másrészt a Turizmus tanszék tantárgyi normáinak értelemszerű elfogadásában gyökeredzik. A fentiekben kikristályosodott, hogy elgondolkodtató hiányosságok jelentkeznek a hallgatók turizmusföldrajzi tudását, képességeit illetően, amely probléma elsősorban az általános és középiskolai tananyag elégtelen elsajátítására vezethető vissza. A szakmai specifikusságok helyett sokszor alapozó ismeretekkel kell a turizmusföldrajzi kurzusok időkeretét tölteni és még így is előfordul, hogy valakit a záróvizsgán zavarba lehet hozni a magyarországi megyék térbeli elhelyezkedését illetően. Ebből kifolyólag megkerülhetetlen feladatnak tűnik az idegenforgalmi célállomásokkal kapcsolatos topográfiai ismeretek elsajátíttatásának következetes folytatása, amely nemcsak a névanyag rögzítését segíti elő, hanem a térképi tájékozódás képességét is fejleszti. Ebben a munkában egyre nagyobb teret kell biztosítani az informatika nyújtotta technikai lehetőségeknek, amely a gyakorlást a tárgyalt földrajzi helyeket ábrázoló fénykép vizuális rögzítésével teszi eredményesebbé. A topográfiai ismeretek elsajátítását kétségtelenül az adott hely személyes felkeresése szolgálja a legeredményesebb módon, azonban a nevek mögé helyezett lexikai tudás közreadásával, a turizmusban vonzerőként hasznosuló természeti és ember alkotta adottságok fontosabb jellemzőinek bemutatásával azok térbeli elhelyezkedésének rögzülése még hatékonyabbá válhat. A turizmusföldrajz modernizációja előtt álló egyik legnagyobb kihívást a hallgatók szintetizáló képességének és illetően igényének a kialakítása jelenti. A megfelelő alapokra építve el kell érni, hogy már a BSc-képzésben sor kerülhessen a turizmussal kapcsolatos jelenségek és folyamatok térreleváns összefüggéseinek a feltárására, a turizmusföldrajzi kurzusok keretében történő tárgyalására. Az idegenforgalmi felsőoktatás alapképzésében végző gyakorlati szakemberek – különösen az utazási irodai vagy a területfejlesztési szektorban elhelyezkedők – többségének többek között a mobilitást biztosító

térben való eligazodás képessége biztosítja a sikeres helytállást az éleződő munkaerő-piaci versenyben. E képesség fejlesztése érdekében a diszciplína tudományos oldalát erősítő alapkutatások végzésével párhuzamosan az eredmények gyakorlati hasznosíthatóságának, a felsőoktatásba való átültetésének mikéntjét is célszerű szem előtt tartani.

Szakirodalmi hivatkozások

- BONIFACE, B. – COOPER, C. (2001): *Worldwide destinations: the geography of travel and tourism*. Butterworth–Heinemann. Oxford 416 p.
- FEHÉR J. (1980): *A földrajztanítás módszertana*. Tankönyvkiadó. Budapest 319 p.
- HABERMAS, J. (1993): *A posztmodern állapot*. Századvég Kiadó. Budapest 295 p.
- HALL, M. – PAGE, S. (2002): *The geography of tourism and recreation: environment, place and space*. Routledge. London 399 p.
- JAMESON, F. (1998): *A posztmodern: avagy a késői kapitalizmus kulturális logikája*. Jászóveg Műhely. Budapest 120 p.
- KÖVES J. (1972): *A földrajz tanítása*. Tankönyvkiadó. Budapest 318 p.
- MICHALKÓ G. – RÁTZ T. (2003): *A sátorverésen túl. A turizmustudomány magyarországi állapotairól*. Magyar Tudomány. 48. 6. pp. 447-457.
- MICHALKÓ G. (2005): *Turizmusföldrajz és humánökológia: fejezetek a természet, a társadalom és az ember turizmushoz fűződő viszonyáról*. MTA FKI – Kodolányi János Főiskola, Budapest–Székesfehérvár 213 p.
- MICZEK GY. (1983): *Idegenforgalmi földrajz*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest 215 p.
- PUCZKÓ L. – RÁTZ T. (1998): *A turizmus hatásai*. Aula–Kodolányi, Budapest–Székesfehérvár 491 p.
- SOMOGYI S. – KÓRÓDI J. – KULCSÁR V. (1968): *Idegenforgalmi földrajz I-II*. Tankönyvpótló jegyzet a vendéglátóipari szak idegenforgalmi ágazata számára. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest 619 p.

MAGYARORSZÁG EGÉSZSÉGTURIZMUSA

Szilágyi Zsuzsanna
tudományos segédmunkatárs

Debreceni Egyetem, Tájvédelmi és Környezetföldrajzi Tanszék
E-mail: zsfalatka@gmail.com

A magyarországi egészségturizmus vizsgálatának indokoltsága

A világviszonylatban is kiemelkedően gazdag termál- és gyógyvízkincsnek köszönhetően az egészségturizmus Magyarország meghatározó turisztikai terméke. Többek között fürdőkultúránk évezredes hagyományai, valamint a kedvező ár/érték arány eredményeként hazánk hagyományos egészségturisztikai létesítményei jól ismert és kedvelt attrakciók a nemzetközi turisztikai piacon. Mindezt az a felmérés is bizonyítja, amelyet a brit Condé Nast Traveller utazási magazin végzett 2001-ben (WWW.SPAS.ABOUT.COM). A magazin olvasóinak körében indított közvélemény-kutatás arra kérte a megkérdezetteket, hogy sorolják fel a legjobb külföldi spa szállodákat és üdülőhelyeket. A válaszadók a következőket értékelték: helyszín, kezelések választéka, felszereltség, ár/érték arány, szolgáltatások minősége, gasztronómiai kínálat, kiszolgáló személyzet, környezetvédelem, általános benyomás. A felmérés közölt végeredménye mellett, hogy rámutat az egészségturizmuson belüli fogalmi rendezetlenségre, a magyarországi egészségturizmus elismerését is illusztrálja, hiszen az értékelt tényezők alapján a díjazottak között előkelő helyen szerepelt Budapest patinás gyógyfürdője, a Gellért Fürdő (**1. táblázat**).

A kedvező természeti adottságokra, valamint a termál- és gyógyturisztikai hagyományokra alapozva, országszerte megannyi, az egészségturizmus egyedi előnyeinek kihasználását célzó beruházás, illetve fejlesztés valósult meg az elmúlt években, és van folyamatban ma is. A különösen a Széchenyi Terv termál- és gyógyturisztikai alprogramja által nyújtott támogatásoknak köszönhetően megsokasodott egészségturisztikai desztinációk azonban aggodalommal töltötték el a vízügyi szakembereket, akik

sérelmezték, hogy az országos fejlesztéseket nem előzték meg az egészségturizmus legfontosabb alapjának tekintett termálvízre vonatkozó hasznosíthatósági kutatások. A felkínált pénzüsszegek sok önkormányzati vezetőt a termálturizmus megteremtésére vagy felfuttatására sarkallt, és a falusi turizmus mellett az egészségturizmus fejlesztése vált a turisztikai piacra kitörni vágyó települések mentsvárává.

1. táblázat: A világ legjobb spa-i 2001-ben

Forrás: Condé Nast Traveller's World Best Spas 2001

Spa szálloda	Spa üdülőhely
1. Le Saint Geran, Mauritius	1. Le Sport, St. Lucia
2. Banyan Tree, Phuket, Thaiföld	2. Chiva Som International, Hua Hin, Thaiföld
3. Sovena Fushi, Baa Atoll, Maldív-szigetek	3. Banff Springs Hotel, Alberta, Kanada
4. The Datai, Langkawi, Malajzia	4. Sanctuary Zara Spa, Mövenpick Dead Sea, Jordánia
	5. Gellért Fürdő, Danubius Hotel Gellért, Budapest

A zöldmezős beruházások, illetve a kevésbé hatékonyan működő fürdőfejlesztések következtében a hévízhasznosítási igények folyamatosan növekednek, amelynek eredményeként esetleg tradicionális, jól működő, és jelenleg is nagy vendégforgalmat bonyolító gyógyfürdőink válhatnak veszélyeztetetté. A vízügyi szakma riogatásának hatására, valamint a turisztikai szakemberek igényeinek kielégítésére végül elkészült az a kutatási anyag, amely termálvízkészletünk fenntartható hasznosításáról és a használt víz kezeléséről szól (VITUKI–MÁFI–AQUAPROFIT KONZORCIUM 2005). A továbbiakban ez az egész országra kiterjedt és értékes eredményekkel szolgáló, nagyszabású kutatás határozza majd meg a fejlesztéseket.

A tanulmány a magyar turizmus szektor egyik leggyorsabban fejlődő és legkecsegtetőbb területét veszi górcső alá.

Magyarország egészségturisztikai potenciálja

Magyarország abszolút földrajzi helyzetének, illetve az ebből következő földtani felépítésének köszönhetően kedvező geotermikus viszonyokkal rendelkezik. Hazánkban a geotermikus gradiens mintegy másfélszerese a világtátlagnak: 100 méterenként átlagosan 5 °C-kal növekszik a hőmérséklet. Az EU Víz-Keretirányelve szerint Magyarországon a 30 °C-nál magasabb hőmérsékletű kifolyó víz tekinthető hévíznek, azaz termálvíznek. Ennek megfelelően az ország mintegy 80%-a alatt található termálvíz, amelynek eredményeként Japán, Olaszország, Franciaország és Izland mellett hazánk az első öt termálvízben leggazdagabb ország csoportba tartozik. Magyarország területén két fő termálvíz-tároló rendszer különíthető el. Az egyik a repedezett és így viszonylag rövid idő alatt utánpótlódó, jellegzetesen mészkőből és dolomitból álló mezozóos aljzat, a másik pedig a Kárpát-medence felső pannon – negyedidőszaki törmelékes üledékes összlete, amely termálvize a közbeiktatózott agyagos, vízzáró rétegek miatt lényegében nem pótlódik (**1. ábra**), (VITUKI ZRT. 2001).

A Magyarországon jelenleg működő 915 db 30 °C-nál melegebb kifolyó vizű kút mintegy 1/3-ának (293 db) a vizét hasznosítjuk fürdőkben és kórházakban csaknem kizárólag üdülési-idegenforgalmi és balneológiai célokra (**2. táblázat**). További 85 db (kb. 9%) többcélú hévíz kutunkat pedig a nyári szezonban fürdők vízellátására is igénybe vesszük (VITUKI ZRT. 2005).

Az átlagosan mintegy 340 000 m³/nap hévíztermelésből kb. 140 000 m³/napra (41 %-ra) becsülhető a balneológiai felhasználás. A hazai fürdőkben felhasznált felszínalatti vízkészlet azonban ennél lényegesen nagyobb, mivel:

- a legtöbb termálfürdő hideg-langyos vizű kutakkal (pl. a Lukács-fürdő) is rendelkezik;
- a 30 °C-nál hidegebb vizű fürdők üdülési-idegenforgalmi szerepe sem hanyagolható el, hiszen ezek között 3 országos gyógyfürdő (Balf, Balatonfüred, Parádfürdő) és számos strandfürdő (pl. Rómaifürdő, Vác, Esztergom, Tata, Abaliget, Siklós, Kács, Miskolctapolca stb.) is található.

2. táblázat: Hévízkutak hasznosítás szerinti megoszlása a kifolyóvíz hőmérséklete szerint 2005. január 1-i állapot F – Fürdő, V – Ivóvízellátás, M – Mezőgazdasági, I – Ipari, K – Kommunális, T – Többcélú, R – Visszasajtoló, Z – Zárt (lezárt), E – Észlelőkút, S – Selejt
Forrás: VITUKI ZRt.

Hőfok (°C)	Működő kutak száma (db)	Működő kutak megoszlása (%)	Kutak száma (db)	Kutak megoszlása (%)	Hasznosított kút (db)									
					F	V	M	I	K	T	R	Z	E	S
30-39,9	401	43,89	683	37	73	203	74	44	1	6	-	120	50	112
40-49,9	199	24,72	320	33,07	120	30	17	13	3	16	-	44	33	44
50-59,9	99	10,81	145	7,09	51	7	15	11	2	13	5	21	10	10
60-69,9	86	9,39	130	12,99	33	-	17	6	1	29	8	20	3	13
70-79,9	54	5,9	70	6,3	9	-	17	7	5	16	1	10	4	1
80-89,9	32	3,49	41	1,18	4	-	20	3	1	4	1	6	1	1
90-99,9	42	4,59	48	1,97	3	-	33	1	5	-	-	4	-	2
> 100	2	0,22	3	0,39	-	-	1	-	-	1	-	1	-	-
Össz.	915	100	1440	100	293	240	194	85	18	85	15	225	102	183

A fürdők és a kórházak vízellátására közel azonos – 40-45 m³/perc – mennyiségű hévíz-hozamot termelünk a hegységperem-medencealjzati termálkarsztvíz-tárolóból, illetve a medencét kitöltő üledékek rétegeiből (LORBERER Á. 2002). Mindkét hévíztároló típusra jellemző, hogy mennyiségi és minőségi károsodások nélkül csak a tartósan utánpótlódó vízhozam hasznosítható.

A Hungaricumnak tekintett hévíz hasznosításának területi, vízkészlet-gazdálkodási-környezetvédelmi és pénzügyi-gazdaságossági korlátai is lehetnek, ezért a nagyszabású termálturisztikai fejlesztésekkel párhuzamosan jogos volt az igény a hazai termálvízkészletben rejlő lehetőségek vizsgálatát célzó kutatásra. 2004-2005-ben a VITUKI-MÁFI-AQUAPROFIT

Konzorcium a Magyar Turisztikai Hivatal megrendelésére elkészítette a „A fürdőfejlesztésekkel kapcsolatban a hazai termálvízkészlet fenntartható hasznosításáról és a használt víz kezeléséről szóló hidrogeológiai kutatást”, amely többek között megfogalmazza, hogy:

- az eddigi fürdőfejlesztések nem okoztak jelentős hatásokat sem a felszín alatti víztestekben, sem pedig a felszíni befogadóokban,
- mivel az egyedi medencék a vízforgatásra való áttérés után a korábbi vízmennyiség 50%-át hasznosítják, a vízigények növekedése a vízjogi engedélyek alapján minimális volt, továbbá
- a fejlesztési igények és lehetőségek szinkronban vannak, azonban a jövőben is szükséges a projektek vízjogi engedélyezése.

A kutatás szerint a termálvíz felhasználás szempontjából általában kiegyensúlyozott igénybevételt mutat Észak- és Közép-Magyarország, valamint a Dunántúl, azonban Budapesten (mennyiségi korlát), Egerben, Miskolctapolcán, Esztergomban, Sikondán, az Alföld peremén (hőmérsékletcsökkenés), Bükkfördőn (sókiválás), Zalaegerszegen, Kecskeméten, Mezőkövesden, Cserkeszőlőn, Komáromban és Igalon (vízminőségváltozás) csakis a mennyiségi és minőségi korlátok fokozott figyelembevétele mellett képzelhető el további fejlesztés (VITUKI – MÁFI – AQUAPROFIT KONZORCIUM 2005).

A termálvizek minősége alapvetően meghatározza gyógyértéküket. Termális karsztvizeink kémiai összetételét főként azok a karbonátos kőzettömegek befolyásolják, amelyek repedésein átáramlik a víz, így ezek jellemzően kalcium-magnézium-hidrogénkarbonátos jellegűek (**3. táblázat**). Az intenzívebb áramlási zónákban a langyos és a meleg karsztvizek kis oldottanyag-tartalmúak (összes oldott sótartalmuk 1 g/l alatti). A karbonátos kőzetekben gyakran vannak agyagásványok, amelyek érintkezésével a repedésekben áramló víz az alkáli hidrogénkarbonátos jelleg felé is eltolódhat. A pirit bomlásából jelentős szulfáttartalmat vehet fel a víz, s a kén a jelentős gyógytényezőként ismert szulfid formában is megjelenhet. Ugyanakkor a mélyebb, zárt termálkarsztos

tárolókban a nátriumklorid koncentráció is megnövekedhet (egyes esetekben a több 10 g/l töménységet is eléri). A termális karsztvizekben előforduló gázok legnagyobb része széndioxid. A széndioxid bizonyos mennyiségen felül agresszívvá teszi a vizet, amely a fémek megtámadásával jelentős problémákat okozhat a felszínre hozatalkor.

A medencebeli törmelékes hévíztárolók vize általában alkáli hidrogénkarbonátos. Az összes sótartalom jellemzően 1-3 g/l, de a tárolók mélyebb, zártabb zónáiban elérheti a 10 g/l értéket is, amely a vizek kloridos jellegét erősíti. A víz az áramlás irányában lágyabbá válik, ami az agyagásványokkal történő érintkezés következménye. A nagyobb mélységben lévő vizek fölött több helyen vízrekesztő agyagmárgák helyezkednek el. Az ilyen vizek gyakran szénhidrogénekkal (pl. metán, olaj) együtt fordulnak elő. A metángáz a vizek kitermelése közben robbanásveszélyt okoz, míg a feláramló, csökkenő nyomású vízből felszabaduló széndioxid miatt az oldott mésztartalom kiválik, s a csövekben lerakódva gondokat okozhat az üzemeltetésnél (VITUKI ZRT. 2001).

3. táblázat: Termálvíz összetevők *Forrás: Diós János*

Kationok	Anionok	Gázok
Nátrium	Hidrogénkarbonát	Metán
Kálcium	Szulfid, szulfát	Széndioxid
Magnézium	Halogén (F,Br,Cl,I)	Radon

A balneológiai célokat szolgáló, üzemelő hévízkutak csak egy részének, 133 kútnak a vize gyógyvíz (gyógyvízként tartjuk nyilván továbbá a hévízi tó forrását, valamint Budapest 4 és Eger 2 forráscsoportját), míg minősített ásványvizet 103 kutunk szolgáltat. A természetes gyógytényezőkről szóló 74/1999. (XII. 25.) EüM rendelet a gyógyvizet olyan ásványvíznek határozza meg, amelynek természetes, orvosiilag bizonyított gyógyhatása van külső vagy belső használat esetén. Ásványvíznek az 1 000 mg/l-nél több oldott anyagot, vagy 500-1 000 mg/l közötti oldott anyag tartalom mellett egyes komponenseket meghatározott koncentráció felett tartalmazó

vizet tekinti a rendelet. Tehát annak a megítélése, hogy egy hévforrás vagy kút vize gyógyvízzé nyilvánítható-e, nem csak a víz összetételétől függ, hanem az alapvetően orvosi szempontokat figyelembe vevő minősítési eljárás eredményétől. A minősített gyógyvizek nagyrészt termásvizek, kisebb részben pedig hideg vizek, amelyeket főként ivókúrára és palackozásra használnak.

A termális karsztvíz a kőzettömeg átalakulásából származó széndioxiddal is találkozhat a mélyebb rétegekben. A hideg- és melegvizek keveredésének hatásán a széndioxiddal dúsult víz további oldásra képes, amely nagyobb barlangok létrejöttéhez is vezethet. Működő termálforrásaink környezetében több olyan barlangot is ismerünk, amely a termálforrások egykori működési helyén keletkeztek. Hazánkban jelenleg 5 gyógybarlang található (Abaliget, Jósvaló, Budapest, Miskolc és Tapolca), amelyek egészségturisztikai vonzerejüket mindenekelőtt tiszta levegőjüknek és különleges klímájuknak köszönhetik.

Gyógyértékű természetes széndioxid egy helyen, Mátraderesckén tör fel Magyarországon.

További fontos, turisztikailag is hasznosítható gyógytényezők az országban található klimatikus gyógyhelyek (Balatonfüred, Bük, Debrecen, Eger, Gyöngyös, Gyula, Hajdúszoboszló, Harkány, Hévíz, Miskolc, Parád, Sopron, Zalakaros), gyógyiszaplelőhelyek (Hajdúszoboszló, Hévíz, Makó, Tizzasüly).

A magyarországi gyógyvizek elsősorban mozgásszervi és bőr megbetegedések, nőgyógyászati panaszok, keringési betegségek kezelésére, valamint ivókúraként számos emésztőrendszeri bántalom enyhítésére alkalmasak. A barlangterápia főként asthma és allergia kezelésére javallott. A klimatikus gyógyhelyeken elsősorban a pajzsmirigy-megbetegedéseket lehet gyógyítani. A mofetta (szárazfürdő) igénybevétele pedig keringési, mozgásszervi, bőrgyógyászati és nőgyógyászati panaszok esetén javasolt (MAGYAR TURIZMUS ZRT. 2005).

A wellness turizmus kínálata jellemzően nem természetes gyógytényezőkön alapszik, azonban a ma még szinte kizárólag strandolásra felhasznált termálkútak a wellness szolgáltatásai

számára is megfelelő alapot nyújthatnak. Mindezek miatt wellness turisztikai potenciálunk egyrészt magában foglalja a fenntartható módon kitermelhető termálvízkészleteinket, ugyanakkor a vonzó természeti környezet meglétével, valamint a kívánt szolgáltatások kialakításával az ország számos területe alkalmas lehet a wellness turizmus megteremtésére.

Az egészségturisztikai ágazat fejlődése Magyarországon

Magyarország fürdőnagyhatalom. Nincs még egy ország a világon, ahol ilyen kis területen ekkora mennyiségű és ennyiféle termálvíz tör a felszínre. Magyarország fürdőkultúrája a kelta időkig nyúlik vissza, ennek emlékét őrzi az „AQ INC” – bő, gazdag víz elnevezésünk. A római időkben alakultak ki az első fürdőzőhelyek, s Mátyás király idejében már virágzó fürdőkultúrával rendelkezünk. Mindezek nyomán a török uralom idején – ismerve a vizek gyógyhatását is – számos, ma is ismeretes fürdőhely alakult ki.: többek között Budapesten a Rác, Király, Lukács fürdők, valamint Egerben a török fürdő. A XIX-XX. század folyamán a fürdőkultúra tovább szélesedett hazánkban, köszönhetően annak is, hogy olaj vagy artézi víz után kutatva több helyen termálvíz tört fel a mélyből, amelyek kedvező gyógyhatása hamar kiderült. Így alakult fürdő többek között Hajdúszoboszlón, Zalakaroson, Sárovaron. Gyógy- és termálvizeink nemzetközi elismertségét az is bizonyítja, hogy 1937-ben a Budapesti Gyógyfürdő Egyesületnek 32 külföldi irodája működött. Ugyanebben az évben a világ 36 országából 340 vendég részvételével a Nemzetközi Termál- és Gyógyfürdők Szövetségének (FITEC) első ülését hazánkban rendezték, majd annak örökös házigazdája volt egészen a II. világháborúig. Az 1937-es konferencián a résztvevők egybehangzó véleménye alapján Budapestet a világ fürdő-fővárosává választották (MAGYAR TURIZMUS ZRT. 2005). Fürdőink többsége az 1950-es évek végén, illetve az 1960-as évek során nyílt meg a nagyközönség előtt. 1957-től indult ugyanis el a tervezett fürdőfejlesztés Magyarországon (ez a folyamat Budapesten már az 1900-as évek elejétől megfigyelhető volt) (MAGYAR TURIZMUS ZRT. 2002). Ennek a bőségnek, évezredek fürdőhagyományainknak, valamint a fokozódó kereslet és az egészségturizmusban rejlő üzleti lehetőségek felismerésének köszönhetően az elmúlt évtizedekben soha nem látott fejlődésen

ment keresztül ez az ágazat. Az 1990-es évek második felétől hazánkban is ismertté és elterjedté vált a wellness és a fitness, amellyel a hagyományos értelmezésű gyógy- és termálturizmus új tartalmat nyert. Ma már nem csak a gyógyulni vágyók számára vonzerő a termálvíz, hanem a gyógyhatáson túlmenően felüdülésre, szórakozásra, sportra is kitűnően alkalmasak a fürdőhelyek. Sorra épülnek a wellness központok, gyógy szállók, aquaparkok, a különböző gyógy- és termálfürdők. Még a legkisebb falvakban is, ahol meglehetősen szerények az anyagi körülmények, megpróbálják kiaknázni az ebben rejlő lehetőségeket.

Magyarországon már a rendszerváltást követően a Turisztikai Célelőirányzathoz lehetett pályázni a különféle egészségturisztikai beruházások forrásaira. Az Országos Területfejlesztési Koncepció (35/1998. (III. 20.)) leszögezte, hogy hazánk a termálvízkinccs integrált térségi hasznosításához kedvező természeti feltételekkel rendelkezik, ezért az országos területfejlesztési politika kiemelt célja és feladata:

- a termálvízkinccs védelme, megőrzése,
- a felszínalatti vizek fenntartható, komplex és integrált térségi hasznosítása (pl. rekreációs–gyógyászati), valamint
- a termál- és gyógydesztinációk kínálati differenciálása.

Az egészségturizmus erőteljes regionális szintű fejlesztése az ezredfordulótól követhető nyomon. A gyógyfürdők, illetve az ezekhez kapcsolódó szálláskapacitás fejlesztésében mutatkozó egészségturisztikai fejlesztéseket kiemelten kezelte a Gazdasági Minisztérium által kidolgozott, 2000-ben indult középtávú átfogó nemzeti fejlesztési terv, a Széchenyi Terv Turizmusfejlesztési Programja (GM 2000).

A Magyar Turizmus ZRt. által 2002. áprilisára elkészítettett „Az egészségturizmus marketingkonceptiója” című kutatási anyag azon túl, hogy megfogalmazza az egészségturizmus nemzeti szintű marketingkonceptióját, javaslatokat ad a termékfejlesztés orientálása érdekében. A koncepció elkészülte után, 2002. júliusában a Magyar Turizmus ZRt. a Magyar Wellness Társasággal közösen összeállította azt a kritériumrendszert, amelynek figyelembevételével a hazai turisztikai piac potenciális szereplői közel azonos értelemben indulhatnak el a wellness turizmus által

kijelölt úton (www.hungarytourism.hu/files/wellness_kriteriumok.doc). A Magyar Turizmus ZRt. 2003-ra meghirdette az Egészségturizmus Évét. A kampány általános marketingcéljai között kiemelt figyelmet kapott a specifikus információigények kielégítése, a vendégek, a szolgáltatók és a szakemberek termékismereteinek a bővítése, a piac szereplőivel történő együttműködés, a kialakult általános arculat megváltoztatása (betegségturizmus helyett egészségturizmus), végül, de nem utolsó sorban Magyarország európai egészségturisztikai központtá válásának elősegítése (OLÁH L. 2003). Mindezen célok elérése érdekében az integrált kommunikáció megannyi eszközét (sajtó, óriásplakát, rádió, televízió, Internet, kiadványok, konferenciák, rendezvények, study tour-ok, film, reklámspot, hírlevél, házi- és szakorvosoknak CD-rom, direkt mail) igénybe vették.

Szintén 2003-ban a Gazdasági Minisztériumban elkészült az egészségturizmus tízéves fejlesztési programja. A Széchenyi Terv, és a 10 éves egészségturisztikai fejlesztési terv stratégiai célja, hogy Magyarország az évtized végére vezető helyet foglaljon el Európa egészségturisztikai piacán (MAGYAR TURIZMUS ZRT. 2002).

Az egészségturizmus fejlesztését az állam a Széchenyi Terv keretében 2001-2003-ban 30,9 milliárd Ft-tal támogatta, amelyből összesen 92 fürdő- és gyógyintézmény, valamint 8 szálloda nyert el fürdő- és kapcsolódó szolgáltatások fejlesztésére dotációt. Ezzel mintegy 81,5 milliárd Ft-os beruházás valósulhatott meg. 2004-ben a GKM a gyógy- és termálfürdők fejlesztéseire mindössze 400 millió Ft támogatási keretet különített el. Ezen kívül az egészségturisztikai vállalkozások még egy, a minisztérium által, és két, a Nemzeti Fejlesztési hivatal által kiírt, uniós-magyar finanszírozású turisztikai pályázaton csippenhettek le támogatásokat (DOMOKOS L. 2004).

A fejlesztések eredményeként már 2003-tól megindult a verseny a gyógy- és termálturisztikai piac újrafelosztásáért (AUBERT A. 2004). A híres magyar gyógyfürdők sem ülhetnek a babérjaikon, a növekvő konkurencia új szolgáltatásokra sarkallja a szállókat. Zalakaroson például a Karosinvest ZRt. által épített négycsillagos wellness szállóban helyet kapó férfigyógyászati centrumot tartják az új nagy turisztikai piacnak. A terveket az utolsó

pillanatig titokban tartották, hogy elsőként rukkolhassanak elő az andrológiai kúra ajánlatával.

Az európai uniós források hatékony felhasználása érdekében született I. Nemzeti Fejlesztési Terv turisztikai fejezetéből többek között sajnálatos módon kimaradt a hazánk talán legerősebb vonzerejét képviselő egészségturizmus (DOMOKOS L. 2004). A gazdasági tárca által publikált, s a kormány által 2005. szeptemberében elfogadott, átfogó Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia, amely hosszútávra (a 2005-2013 közötti időszakra) jelöli ki az ágazat fejlesztési irányait, és egyben megalapozza a II. Nemzeti Fejlesztési Terv turizmussal kapcsolatos részeit (MTH 2005). A II. Nemzeti Fejlesztési Terv prioritásai között már megtaláljuk az egészségturizmust, az örökség turizmussal és a konferencia turizmussal együtt (BOZZAY A. 2005). A II. Nemzeti Fejlesztési Terv megközelítése az egészségturizmus komplex fejlesztése a turisztikai és egészségügyi szempontok összehangolt érvényesítésével. Átfogó célja a gyógyhelyek számának növelése, valamint a wellness szolgáltatásokat nyújtó üdülőhelyi kínálat kialakítása. Közvetlen célként pedig olyan gyógytérsegek létesítését tűzi ki, ahol működik a turisztikai desztinációs menedzsment, és az egészségügyi és turisztikai szolgáltatások választéka és színvonala megfelel a kritériumrendszernek. Mindezek érdekében a gyógytérsegek és turisztikai desztinációs menedzsment hiányzó elemeinek bármelyike dotálható.

2005-ben a kormányprogramnak megfelelően került sor a működő műemlék gyógyfürdők rekonstrukciójának támogatását célzó pályázat kiírására. Az Európai Bizottság jóváhagyta a turisztikai célelőirányzat kulturális jogcímmel való kiegészítését. Ugyanakkor az is kedvező, hogy a korszerű egészségturisztikai szolgáltatási infrastruktúra kialakítása szintén beruházásnak minősül. Eddig egészségturisztikai szempontból kiemelt jelentőségű műemlékfürdőink közül megújult a gyulai, a szegedi, valamint a nyíregyházi, további 3 budapesti fürdőben (Széchenyi, Rudas, Rác) pedig elkezdődtek a felújítási munkálatok.

A tapasztalatok alapján az ágazat állami ösztönzésének leghatásosabb módja a döntően vissza nem térítendő támogatások alkalmazása. Ennek keretei azonban viszonylag szűkösek. A

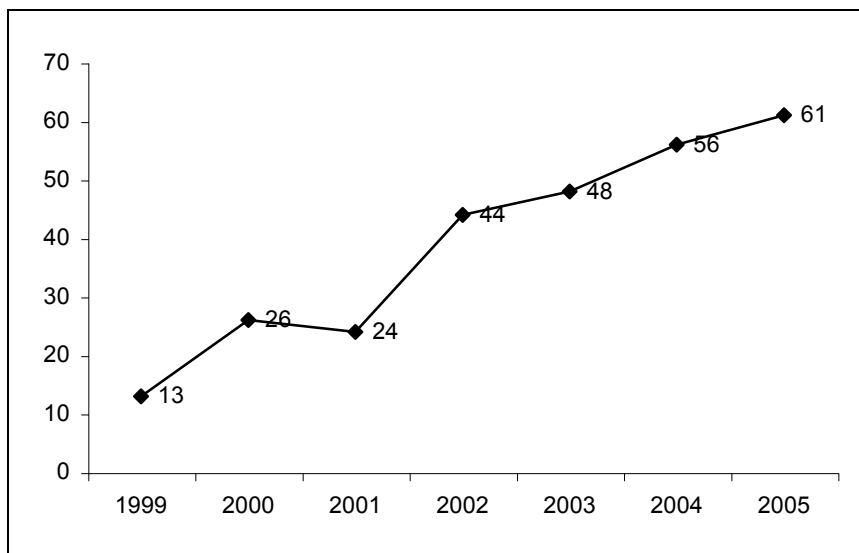
különböző uniós lehetőségek némi többletforrást jelenthetnek, azonban ezek elnyeréséhez pályázati tapasztalat és viszonylag jelentős önrész szükséges.

Magyarország egészségturisztikai kínálata

Kiemelkedő adottságainkat csak jól kialakított kínálat segítségével tudjuk az egészségturizmus piacára vinni. A Magyar Turizmus ZRt. információi szerint hazánkban 385 településen működik termál-, illetve gyógyvizű fürdő. Ezek mellett 62 gyógyszállóval, valamint 5, egészségturisztikai szempontból is hasznosított gyógybarlanggal és 1 szárazfürdővel rendelkezünk. A 38 gyógyfürdő minősítésű szolgáltatói egységünk között 14 műemlék gyógyfürdőnk (Széchenyi, Rudas, Rác, Király, Gellért, Lukács, Császár, Gyula, Szeged, Nyíregyháza, Székesfehérvár, Balf, Eger, Abony) is van.

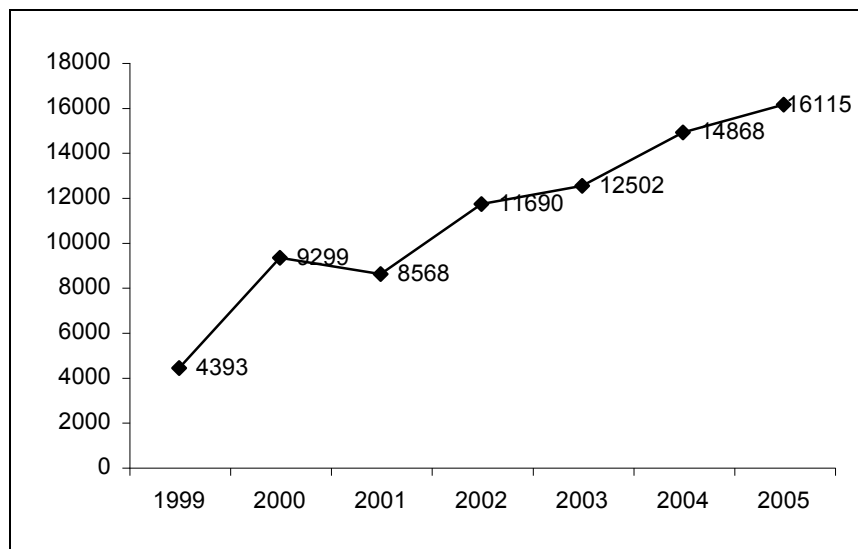
A Központi Statisztikai Hivatal Idegenforgalmi Évkönyve a szálláshely kapacitásra vonatkozó adatoknál 1999-től közli a gyógyszállodákra jellemző értékeket. A 2001-ben bekövetkező kapacitás szűkítést – amely mind az egységek, mind pedig a férőhelyek számában megmutatkozott – kivéve, 1999 és 2005 között a gyógyszállodák egységeinek, valamint férőhelyeinek a száma jelentős mértékben bővült, az egységek száma több mint négyszeresére, a férőhelyek száma több mint háromszorosára változott (**2-3. ábra**). Magyarország gyógyszállodáinak a száma 2005-ben 61 volt, ugyanakkor a házakban összesen 16 115 férőhely állt a vendégek rendelkezésére.

Hazánkban a Magyar Wellness Társaság kritériumrendszere szerint a GKM 54/2003. (VIII.29.) rendelete alapján történik a wellness szállodák minősítése. Ezek nyomán wellness szálloda az a szálloda, amely megfelel a minimum háromcsillagos szállodákra előírt követelményeknek, az egyes szállodai szaktevékenységeket, illetőleg a szálloda által nyújtott szolgáltatásokat az erre vonatkozó szakképzettséggel rendelkező személyekkel látja el, az egészséges életvitelhez szükséges gasztronómiai, sport, relaxációs, ill. wellness szolgáltatásokat nyújt, közösségi programlehetőségeket biztosít.

2. ábra: A gyógyszállodák egységeinek a száma, 1999-2005

Forrás: KSH

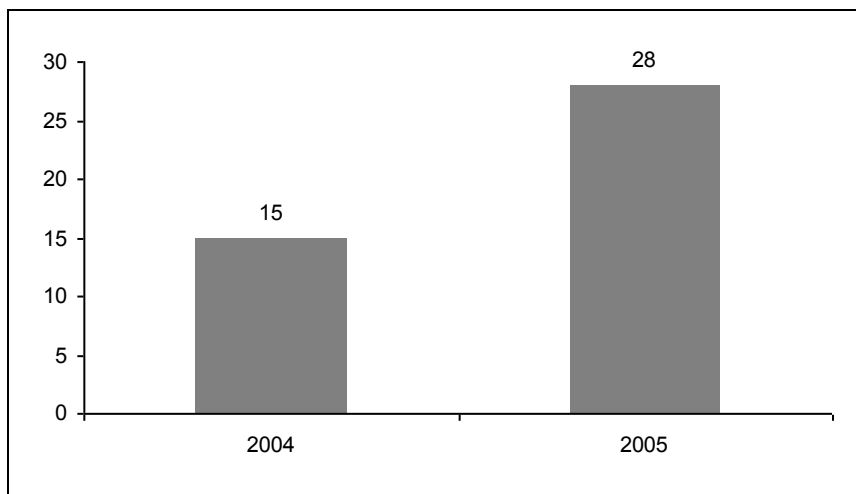
3. ábra: A gyógyszállodák férőhelyeinek a száma, 1999-2005

Forrás: KSH

A magasabb kategóriájú wellness szállodákkal szembeni egyéb kritériumok a következők:

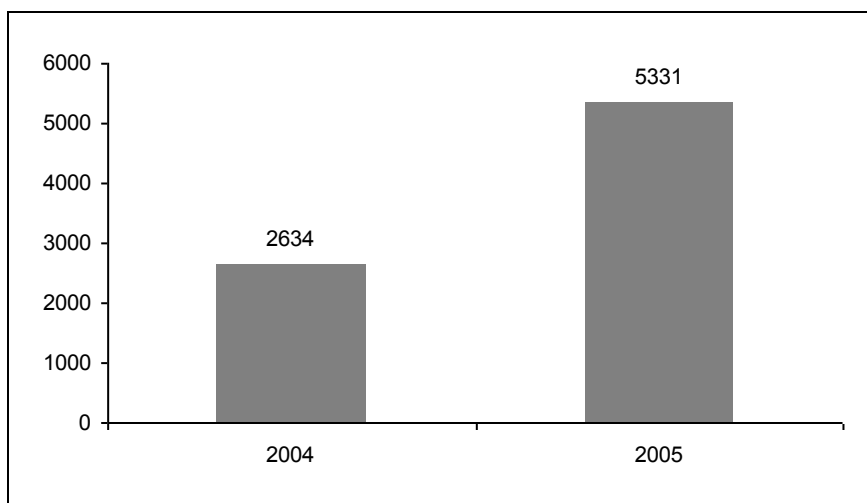
- A szálloda minimum 1 beltéri fürdőmedencével rendelkezik.
- A szálloda rendelkezik minimum kétféle szauna vagy gőzfürdő-létesítménnyel.
- A szálloda az arc-, test-, kéz-, láb- és hajápolási szolgáltatások közül legalább négyféle szépségápolási lehetőséget nyújt.
- A szálloda minimum hatféle masszázst, relaxációs és egyéb közérzetjavító – vizes és száraz – szolgáltatást kínál.
- A szálloda gasztronómiai kínálatában szerepelnek a régióra jellemző, hagyományőrző magyar, továbbá reform- és vegetáriánus étel- és italajánlatok.
- A szálloda rendelkezik kardiogépekkel is felszerelt fitness-teremmel és sport, sportoktatóval vagy testnevelő tanárral.
- A szálloda minimum négyféle szabadidős sportolási vagy keleti mozgásprogramot kínál, és további minimum egyféle aerobik jellegű tréninget.
- A szálloda minimum háromféle közösségi, kulturális, zenei, művészeti programlehetőséget nyújt, illetve folyamatosan ajánlja a környék nyújtotta lehetőségeket.
- A szálloda a nappali és a délutáni műszakban rendelkezik minimum egy fő wellness végzettségű vagy azzal egyenértékű végzettséggel rendelkező dolgozóval.

A Központi Statisztikai Hivatal wellness szállodákra vonatkozó, 2004-től induló adatközlése még fiatalabb, mint a gyógyszállodák esetében. A 2004-2005 közötti időszakban a wellness szállodák egységeinek a száma, 15-ről 28-ra növekedve, majdnem megduplázódott (**4. ábra**). Valamivel több, mint kétszeres növekedés jellemezte viszont a férőhelyek számát, azok a vizsgált időszakban 2 634-ről 5 331-re változtak (**5. ábra**).

4. ábra: A wellness szállodák egységeinek a száma, 2004-2005

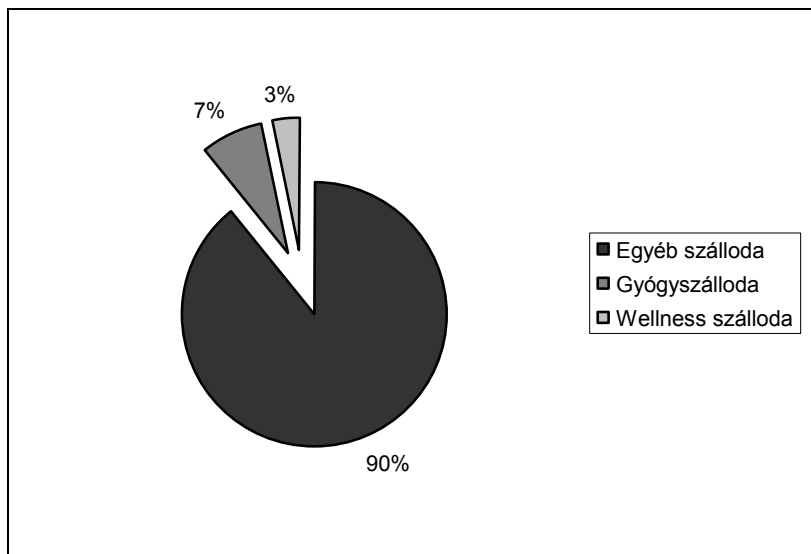
Forrás: KSH

5. ábra: A wellness szállodák férőhelyeinek a száma, 2004-2005

Forrás: KSH

2005-ben a gyógy- és wellness szállodák egységeinek a száma 10 %-át tették ki az összes szálloda egységeinek a számának (**6. ábra**).

6. ábra: A gyógy- és wellness szállodák egységeinek részesedése a szállodák egységeiből, 2005

Forrás: KSH

Az 1. térképen a Magyar Turizmus ZRt. 2005-ben megjelent, magyarországi gyógy- és wellness ajánlatokat tartalmazó kiadványának létesítményeit jelöltük. A felsorolás korántsem teljes, azonban nyújt némi információt a szolgáltató egységek földrajzi elhelyezkedéséről. A térképvázlat részletesebb elemzése nélkül is kitűnik, hogy egészségturisztikai kínálatunk legnagyobb részt a fővárosra, a Balatonra, valamint a Nyugat-Dunántúlra és a Dél-Alföldre koncentrálódik.

Magyarországon az egészségturisztikai szálláshelykínálat többségét két hazai szálloda lánc, a Danubius Hotels Group, illetve a Hunguest Hotels ZRt. képviseli. További jellemző adat, hogy 2001-ben az 1 200 magyar utazási irodából mintegy 80 foglalkozik beutaztatással, amelyek közül kb. 60 iroda profiljába tartozik a gyógyturizmus (KISS K.–TÖRÖK P. 2001).

Bár az elmúlt évek fejlesztési beruházásainak köszönhetően számos impozáns gyógyfürdő és wellness szálloda épült hazánkban, a szolgáltató létesítmények nagy részére még mindig ráfér a felújítás.

Fürdőink sokrétű, jellemzően gyógyvíz-alapú szolgáltatásokat kínálnak (MAGYAR TURIZMUS ZRT. 2002). Ugyanakkor wellness szállodáink kínálata is sokszínű, különféle fürdők, szaunák, szépség- és stíluszolgáltatások, valamint terápiás és relaxációs programok várják a vendégeket.

Jelenleg Magyarországon az egészségturizmusban az egyre szaporodó kereslet, valamint képzési lehetőségek ellenére egyelőre szakemberhiány mutatkozik.

Magyarország egészségturisztikai pozíciója, vendégforgalmi adatok

Ahogy arra már a bevezető részben is utaltam, Magyarország hagyományosan az egyik legfontosabb szereplője az egészségturizmus nemzetközi piacának, amelyet elsősorban rendkívül gazdag és elismert termásvízkincsének és nemzetközileg is kedvező árszínvonalának köszönhet.

Általánosságban véve a magyarországi egészségturizmusnak mindazon országok a versenytársai lehetnek, ahol a nemzeti marketing szintjén ez a szektor, illetve annak valamely részterülete fontos, kiemelt turisztikai termékként jelenik meg. A versenytárselemzéseknél azonban nagyon fontos figyelembe venni a földrajzi távolságot is, hiszen egy országnak, jelen esetben Magyarországnak, leginkább a szűkebb-tágabb környezetében lévő országokkal kell megküzdenie az egészségturizmus piacán.

A fentiek tükrében, az európai egészségturisztikai piacot tekintve a hazai kínálat fejlesztésével a gyógyturizmus Ausztria, Németország és Olaszország versenytársává válhat (**4. táblázat**).

A szomszédos kelet-közép-európai országok esetén a versenypozíció rövidebb időtávon következhet be, főleg akkor, ha például a romániai és szlovákiai szolgáltatások ár/érték aránya a közeljövőben javul (**5. táblázat**). A földrajzi távolságnak, szolgáltatási színvonalának, valamint kiegészítő vonzerőinek (elsősorban vonzó természeti környezetének) köszönhetően Svájcjal rövid- és középtávon semmiképp nem konkurálhat

Magyarország gyógyturizmusa. Csehország viszont elsődleges versenytárs, hiszen a gyógyfürdők a magyarországihoz nagyon hasonló gyógyászati szolgáltatásokat nyújtanak, és a cseh szolgáltatók földrajzilag is közelebb vannak a fő küldőpiacokhoz, illetve Magyarországhoz (MAGYAR TURIZMUS ZRT. 2002).

4. táblázat: Magyarországhoz képest „követő” és „piacvezető” egészségturisztikai piacok

Forrás: Magyar Turizmus ZRt.

GYÓGYTURIZMUS		WELLNESS TURIZMUS	
Követő országok	Piacvezető országok	Követő országok	Piacvezető országok
Lengyelország Románia Szlovákia Oroszország	Ausztria Németország Olaszország	Románia Szlovákia Horvátország	Ausztria Svájc Franciaország Olaszország

5. táblázat: Magyarország versenytársai a gyógyturizmusban

Forrás: Magyar Turizmus ZRt.

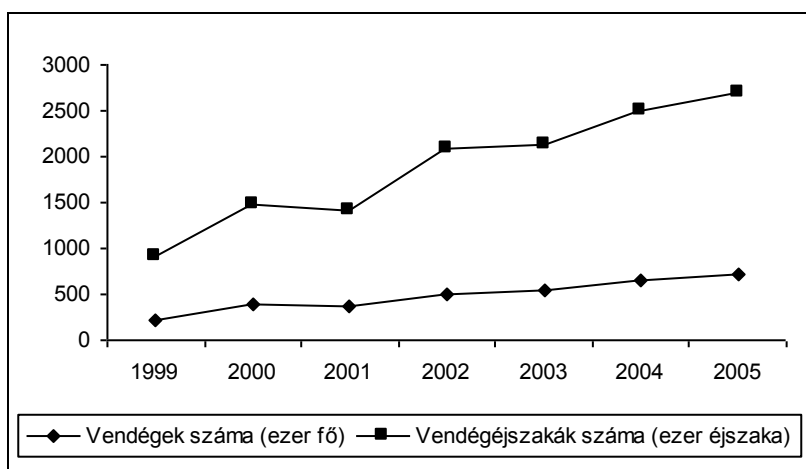
Rövidtávon		Hosszútávon	
Elsődleges	Másodlagos	Elsődleges	Másodlagos
Csehország	Horvátország	Ausztria	Lengyelország
Szlovénia		Németország	Svájc
Románia		Olaszország	Oroszország
Szlovákia			

A wellness turizmusban a Magyarországhoz képest piacvezető országok közül a kínálat összetétele, illetve annak földrajzi lefedettsége miatt Ausztria elsődleges versenytárs szerepe egyértelmű (**6. táblázat**). Ellenben a szolgáltatások magyarországinál szélesebb körét nyújtó Olaszország, Franciaország vagy Svájc inkább másodlagos versenytársként jelentkezhet (MAGYAR TURIZMUS ZRT. 2002).

6. táblázat: Magyarország versenytársai a wellness turizmusban *Forrás: Magyar Turizmus ZRt.*

Rövidtávon		Hosszútávon	
Elsődleges	Másodlagos	Elsődleges	Másodlagos
Ausztria	-	Szlovákia	Franciaország
Szlovénia		-	Svájc
Németország			Olaszország
Csehország			Horvátország
			Románia

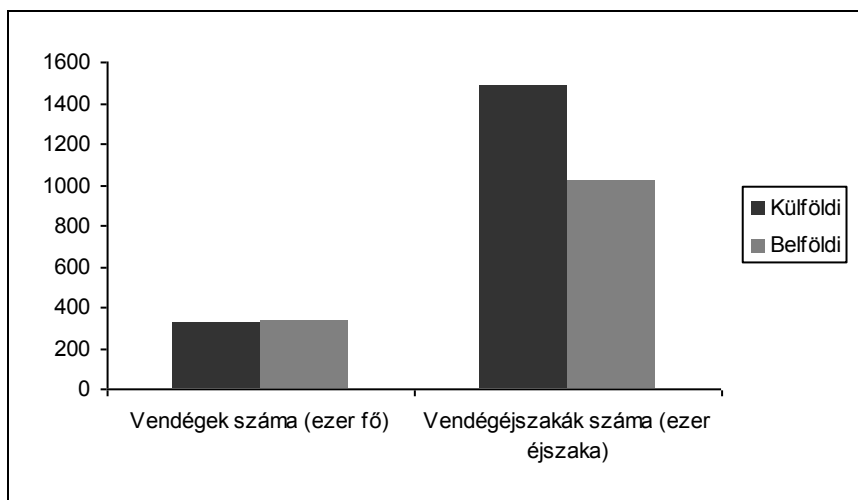
A Központi Statisztikai Hivatal 1999-től csupán a gyógyszállodák vendégforgalmi adatait közli. A hazai egészségturizmus fellendülését jelzi, hogy 1999 és 2005 között a magyarországi gyógyszállodák vendégeinek és vendégéjszakáinak a száma tendenciájában nézve dinamikusan, kb. háromszorosára növekedett (7. ábra). Az 1999-ben regisztrált 222 ezer fő után, 2005-re a vendégek száma elérte a 724 ezer főt. A vendégéjszakák száma 1999-ben 0,9 millió, míg 2005-ben 2,7 millió volt.

7. ábra: Gyógyszállodák vendégeinek és vendégéjszakáinak a száma, 1999-2005

Forrás: KSH

Gyógyszállodáinkban a belföldi vendégforgalmat a külföldinél dinamikusabb növekedés jellemzi, mindez azonban egyelőre kevéssé vagy egyáltalán nem tükröződik a vendégforgalmi adatokban (**8. ábra**). 2004-ben 336 ezer fő belföldi, ugyanakkor 318 ezer fő külföldi vendéget regisztráltak. A vendégéjszakák tekintetében, 1 486 ezer éjszakával már jelentősebb volt a külföldiek részaránya szemben a belföldiek által eltöltött 1 011 ezer éjszakával.

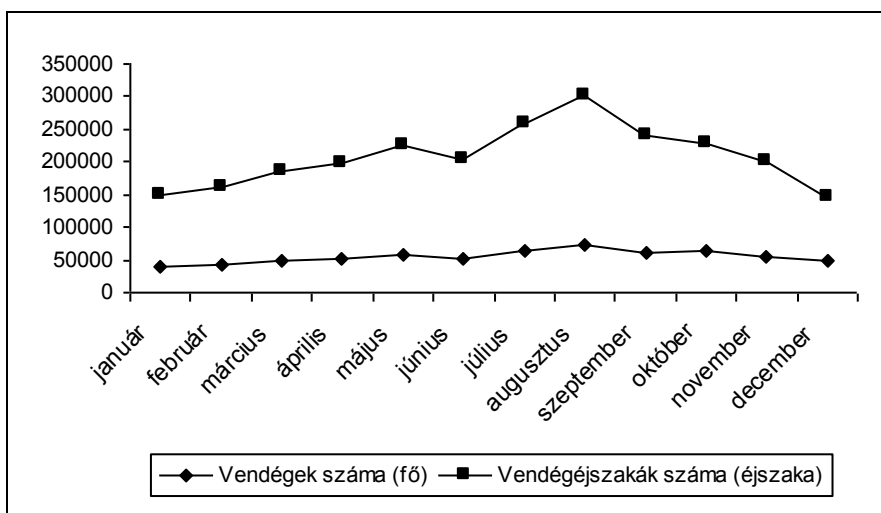

8. ábra: A Gyógyszállodák külföldi és belföldi vendég és vendégéjszaka száma, 2004

Forrás: KSH

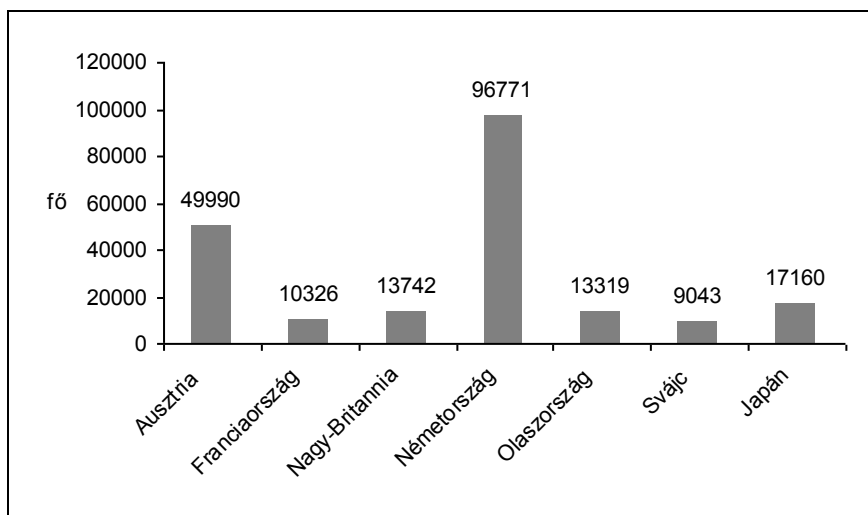
A gyógyszállodák vendégszámát havi bontásban ábrázolva nyilvánvalóvá válik a terméktípus szezonaritást nagyban mérséklő hatása (**9. ábra**). A vendégéjszakákat nézve mindez már nem nyer ennyire egyértelmű alátámasztást, s kitűnik a július-szeptember hónapok népszerűsége.

A vendégek számát tekintve, 2004-ben a gyógyszállodák legfontosabb küldő országa Németország, Ausztria és Japán volt, majd Nagy-Britannia, Olaszország, Franciaország és Svájc következett a sorban (**10. ábra**).

9. ábra: Gyógyszállodák vendégeinek és vendégéjszakáinak a száma havonkénti bontásban, 2004

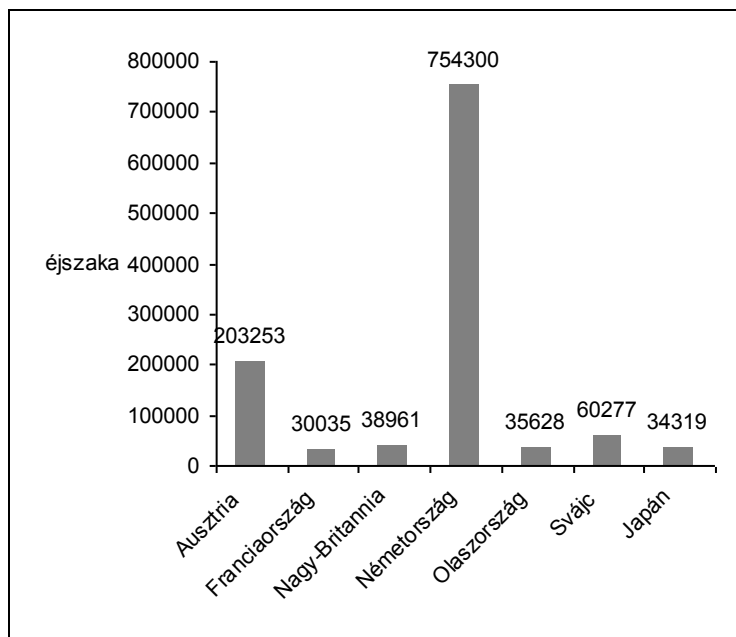
Forrás: KSH

10. ábra: A gyógyszállodák vendégszáma a legfontosabb küldő országok szerint, 2004

Forrás: KSH

A vendégéjszakákat tekintve, 2004-ben a sorrend némiképp módosult (**11. ábra**). Megmaradt Németország jelentős fölénye a legfontosabb küldő piacok között, őt követi Ausztria, viszont a harmadik helyen itt már Japán helyett Svájc szerepel, és azután Nagy-Britannia, Olaszország, Japán és Franciaország folytatja a sort.

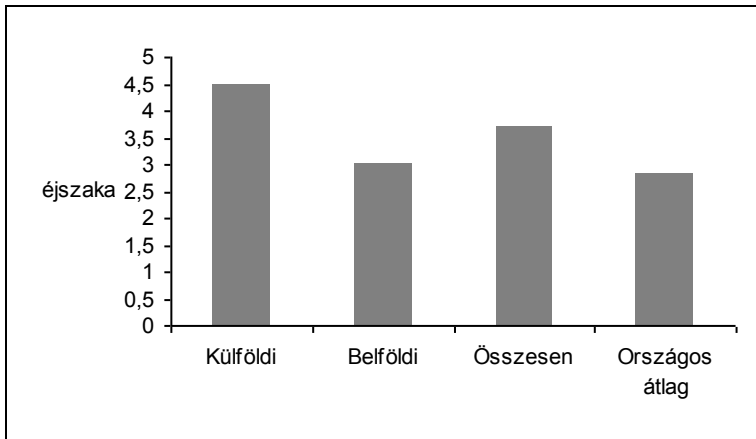

11. ábra: A gyógyszállodák vendégéjszakáinak száma a legfontosabb küldő országok szerint, 2004

Forrás: KSH

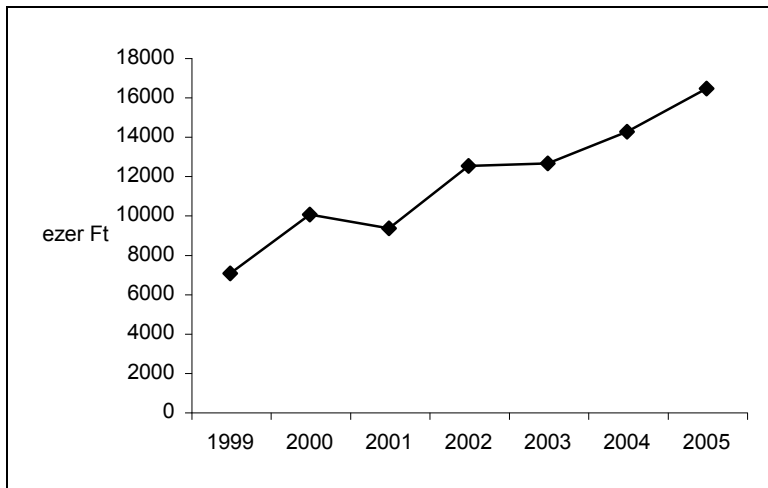
2005-ben az átlagos tartózkodási idő a gyógyszállodákban az országos átlagot (2,8 éjszaka) jelentősen meghaladta (3,7 éjszaka), a külföldi vendégek 4,5 éjszakát, a belföldi vendégek 3,0 éjszakát töltöttek a magyarországi gyógyszállodákban (**12. ábra**).

A **13. ábrából** leolvasható, hogy a gyógyszállodákban realizált szállásdíjbevételek 1999 és 2005 között jelentős növekedést mutattak. Míg 1999-ben a gyógyszállodák szállásdíjbevétele 7 milliárd Ft volt, addig 2005-re ez az érték több mint a kétszeresére, 16,4 milliárd Ft-ra emelkedett.

12. ábra: A gyógyszállodák vendégeinek átlagos tartózkodási ideje, 2005

Forrás: KSH

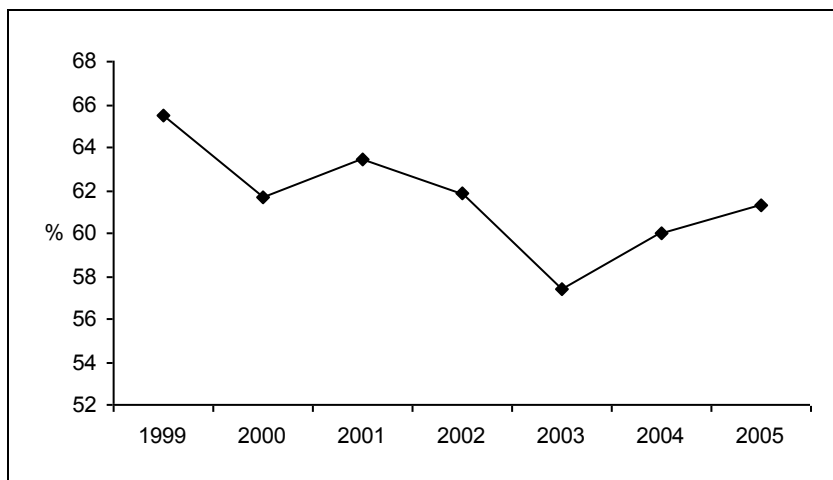

13. ábra: Gyógyszállodák szállásdíjbevétele, 1999-2004

Forrás: KSH

A vizsgált időszakban a gyógyszállodák átlagos szobakapacitás kihasználtsága összességében csökkent, ami a nagymértékű kapacitásnövekedésnek tudható be (**14. ábra**).

A wellness szállodákban a gyógyszállodákban tapasztalhatóknál sokkal kiemelkedőbb részt képviselnek a belföldiek. 2005-ben a wellness szállodák vendégeinek több mint nyolctizede, a vendégéjszakáinak több mint héttizede a belföldi vendégektől származott. A vizsgált évben a magyarországi wellness szállodákban 276 ezer vendéget és 684 ezer vendégéjszakát regisztráltak: a vendégek száma közel nyolctizedével, a vendégéjszakák száma kétharmadával emelkedett a 2004. évihez képest. Az átlagos tartózkodási idő a wellness szállodákban a gyógyszállodákban regisztráltnál kevesebb volt (2,5 éjszaka) 2005-ben, a külföldi vendégek 4,0 éjszakát, a belföldi vendégek 2,1 éjszakát töltöttek a wellness szállodákban (MAGYAR TURIZMUS ZRT. 2006).

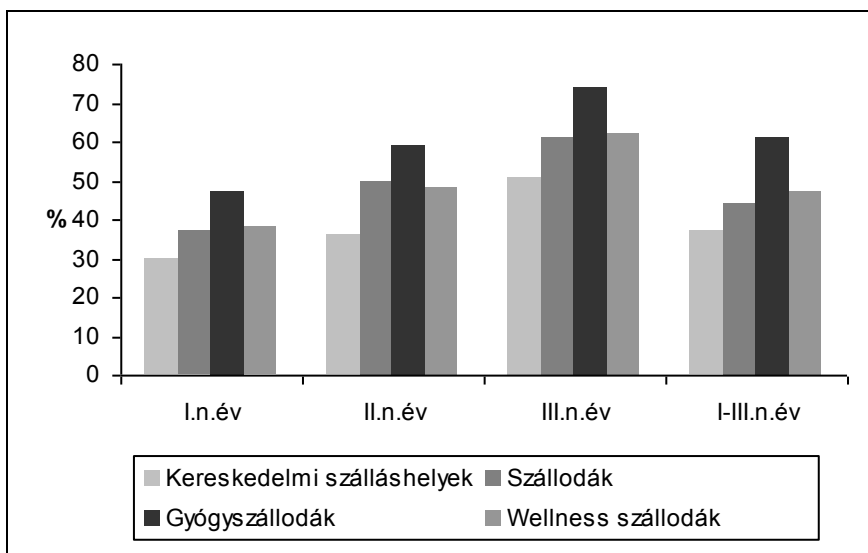

14. ábra: Gyógyszállodák szobakihasználtsága, 1999-2005

Forrás: KSH

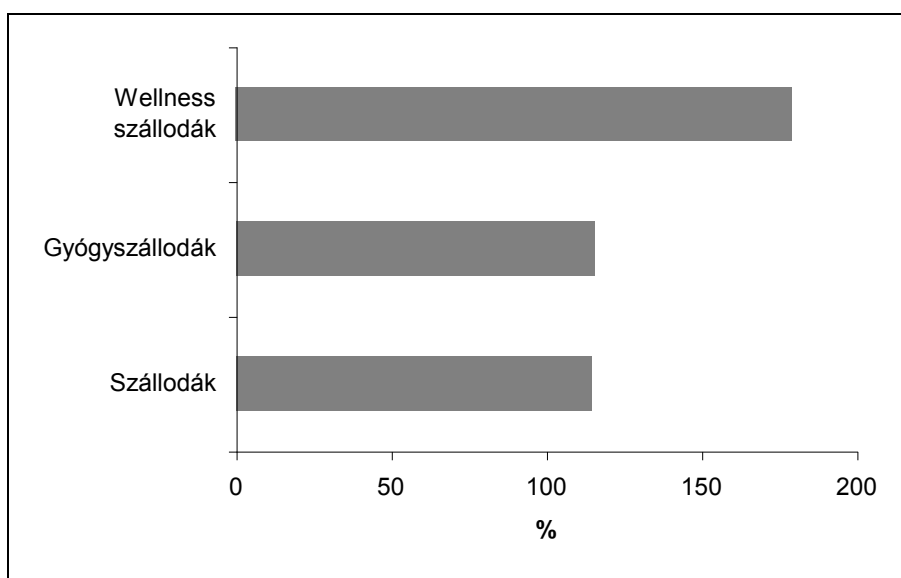
A szobafoglaltsági adatokat elemezve kitűnik, hogy a gyógy- és wellness szállodák messze megelőzik a kereskedelmi szálláshelyeket (15. ábra). A gyógyszállodák szobafoglaltsági értékeit még a szállodák ugyanezen értékeit is messze felülműlják.

2005/2004 I-III. negyedévében a szállodák bevételei általában véve emelkedtek, azonban a legjelentősebb bevétel növekedést a wellness szállodák nyújtották (16. ábra).

15. ábra: Kereskedelmi szálláshelyek, szállodák, gyógy- és wellness szállodák szobafoglaltsága, 2005. I-III. negyedév

Forrás: Magyar Turizmus ZRt

16. ábra: Szállodák, gyógyszállodák és wellness szállodák bevételeinek változása, 2005/2004 I-III. negyedév

Forrás: Magyar Turizmus ZRt.

Összegzés

A Magyarországot termálforrás nagyhatalomból gyógy- és termálturisztikai nagyhatalommá fejleszteni kívánó Széchenyi Terv egészségturisztikai alprogramjának eredményeként napjainkra az egészségturizmus a turizmus szektor egyik legdinamikusabban fejlődő, legígéretesebb területévé vált. Azonban ahhoz, hogy az ígéret beteljesüljön, nélkülözhetetlen a hazai egészségturisztikai kínálat és kereslet, valamint az adottságainkban rejlő lehetőségek elemzése.

A tanulmányban leírtakat összefoglalva a szektor legfontosabb jellemzőit az alábbiakban fogalmazom meg:

- Hazánk világviszonylatban is kiemelkedő mennyiségű termál- és gyógyvízkinccsel rendelkezik.
- A magyarországi gyógyvizek főként mozgásszervi és bőr megbetegedések, nőgyógyászati panaszok, keringési betegségek kezelésére, illetve ivókúraként emésztőrendszeri bántalmak enyhítésére alkalmazhatók. A barlangkúrák elsősorban az asthmás és allergiás panaszokat kezelik. Klimatikus gyógyhelyeinken jellemzően pajzsmirigy-megbetegedéseket lehet gyógyítani. A szárazfürdőzés pedig szintén keringési-, mozgásszervi, bőrgyógyászati és nőgyógyászati panaszok esetén javasolt.
- Magyarországon a termálvíz-felhasználásra alapozó igények és lehetőségek egyelőre szinkronban vannak.
- Egészségturisztikai kínálatunk változatos természetes gyógytényezők kihasználásán nyugszik.
- Magyarország az uniós árak töredékéért, óriási gyógyszállodai kapacitással áll a külföldi turisták rendelkezésére.
- Nemzetközi viszonylatban és a magyar egészségturisztikai piacon egyaránt rendkívül erős a vendégekért folytatott harc. A betegekért indult gyógyturisztikai versenyben egyre több fürdő rukkol elő eredeti, különleges helyszíneken megvalósult fejlesztésekkel. Hazai példaként a szabolcsi alma hírnevére épülő, Nyíregyháza-Sóstón tervezett Alma-fürdőt,

vagy a víz mellett a szatmári szilva vonzerejére épülő vásárosnaményi Szilva-fürdő említhető meg.

- Hazánkban az elmúlt években kiemelkedő mértékben nőtt a gyógy- és wellness szállodák egységeinek és férőhelyeinek a száma. A wellness szállodák kapacitásának bővülése még a gyógyszállodákénál is intenzívebb volt.
- Egészségturisztikai kínálatunk legnagyobb részt Budapesten, a Balatonnál, valamint a Nyugat-Dunántúlon és az Alföldön koncentrálódik.
- Általában az egészségturisztikai szakemberek (pl. gyógytornászok, szakorvosok) száma az igényekhez képest egyelőre alacsony.
- Az egészségturizmus hazai kínálatában a szolgáltatások jelentős részének nem megfelelő a színvonala.
- A dinamikus szálloda- és fürdőfejlesztéseket nem követte az alap- és a turisztikai infrastruktúra kiépítése.
- Magyarországon az egészségturisztikai szolgáltatások iránti kereslet töretlen.
- A külföldi turisták a belföldieknél összességében sokkal több vendégéjszakát töltenek el gyógyszállodáinkban.
- A magyarországi egészségturizmusban a külföldiek körében hangsúlyosabban jelenik meg a gyógyulás, mint motivációs tényező, míg a belföldi vendégeknél leginkább a pihenés és a szórakozás a cél. Ennek megfelelően a belföldi turisták nagyobb arányban keresik fel a wellness szállodákat, mint a gyógyszállodákat.
- A magyarországi gyógyszállodák legfontosabb küldő országai Németország és Ausztria.
- Az egészségturizmus kedvező hatásait (a szezonális mérséklése, hosszabb átlagos tartózkodási idő) a magyar gyógyszállodák vendégforgalmi adatai is szemléltetik.
- Az egészségturizmus Magyarország egyik legfontosabb turisztikai terméke, amelyre a Széchenyi Terv megjelenése óta viszonylag nagy hangsúlyt fektet az országos turizmuspolitika.
- Az elmúlt években igen erőteljes egészségturisztikai fejlesztés valósult meg Magyarországon, s ugyan visszafogottabban, de

a beruházások, illetve ezek tervei napjainkban is folyamatban vannak.

- Az egészségturizmus kínálatának nagyszabású bővítése miatt előtérbe kerültek a hévízkészletünk fenntartható hasznosításáról szóló kutatások.
- Az állam által továbbra is fontosnak tartott egészségturisztikai fejlesztésekre szánt támogatási keretek 2004-től jelentősen megcsappantak.

A termálvízre alapozott üdülés és idegenforgalom fejlődésében a hazai egészségturizmus adottságainak, jellemzőinek, problémáinak, valamint a piaci követelmények tudomásul vétele nélkül nem várhatók tartós eredmények. Termálvízkészleteink és áraink nemzetközi szinten jelentős vonzerőt, illetve versenyelőnyt biztosítanak, az egyedi, magas színvonalú kínálat és marketingtevékenység azonban mind hazai, mind nemzetközi szinten rendkívül fontos.

Szakirodalmi hivatkozások

- AUBERT A. (2004): Az egészségturizmus regionális szintű fejlesztése Magyarországon
- BOZZAY A.-NÉ (2005): Az egészségturizmus fejlesztése és eredményei, a további lehetőségek. IV. Spa & Wellness kiállítás. Budapest. 2005. december 2.
- DIÓS J. (2005): Innováció a termálvízkezelésben. Termál-innovációs Nemzetközi Konferencia. Debrecen
- DOMOKOS L. (2004): Egészségturizmus; Növekvő forgalom, csökkenő támogatás. Spa manager 2004/3. pp. 14-16.
- GAZDASÁGI MINISZTERIUM 2000. Széchenyi Terv Turizmusfejlesztési Program
- KISS K. – TÖRÖK P. (2001): Az egészségturizmus nemzetközi keresleti és kínálati trendjei. Turizmus Bulletin 5(3). pp. 7-14.
- KSH 2000-2006. Idegenforgalmi statisztikai évkönyvek
- LORBERER Á. (2002): Hévízkészleteink és idegenforgalmi-balneológiai hasznosításuk. Kézirat.
- MAGYAR TURIZMUS ZRT. (2002): Az egészségturizmus marketingkonceptiója. Vezetői összefoglaló. 2002. április 30. Végső jelentés. KPMG. Budapest
- MAGYAR TURIZMUS ZRT. (2006): A gyógy- és wellness szállodák forgalmának alakulása 2005. január-december

MAGYAR TURIZMUS ZRT. (2005): Egészségturisztikai eredmények és akciók. Dr. Galla Gábor Vezérigazgató prezentációja. IV. Spa & Wellness kiállítás, Budapest 2005. december 2.

MAGYAR TURIZMUS ZRT. (2005): Egészségturizmus. Szakmai háttéranyag

MAGYAR TURIZMUS ZRT. (2006): Gyógy + Wellness ajánlatok c. kiadvány

OLÁH L. (2003): 2003 – Az Egészségturizmus Éve. Magyar Fürdőszövetség Közgyűlése. 2003. április

VITUKI – MÁFI – AQUAPROFIT KONZORCIUM (2005): A fürdőfejlesztésekkel kapcsolatban a hazai termálvízkészlet fenntartható hasznosításáról és a használt víz kezeléséről szóló hidrogeológiai kutatás. Zárójelentés. 2005.

VITUKI ZRt. (2001): Tájékoztató. Termálvízkészleteink, hasznosításuk és védelmük. Készült a Környezetvédelmi Minisztérium megbízásából. Bp.

WWW.MTH.HU

WWW.SPAS.ABOUT.COM

A TISZA-TAVI TURIZMUS JÖVŐJE: FENNTARTHATÓ TURISZTIKAI CÉLTERÜLET VAGY ÖKOLÓGIAI KATASZTRÓFA?

Bodnár Réka Kata

PhD-hallgató

Debreceni Egyetem, Tájvédelmi és Környezetföldrajzi Tanszék

E-mail: fyp444@gmail.com

Bevezetés

Amikor 2000 februárjában, harmadéves hallgatóként diplomamunka témát és Martonné Dr. Erdős Katalin Tanárnő személyében témavezetőt választottam, még nem sejthettem, hogy a turizmusföldrajz kutatása ennyire meghatározóvá válik majd az életemben. Kezdeti bizonytalanságomból Tanárnő már az első konzultáción kimozdított; szakértelme, határozottsága megnyugtató, hogy jó kezekbe kerültem, a téma iránti lelkesedése pedig magával ragadott.

Így történhetett, hogy a folyamat, amely a Hortobágyi Nemzeti Park turizmusát vizsgáló diplomamunkával kezdődött, a PhD-évek alatt tovább kerekedett. A kutatási téma kibővült, és – a többi nemzeti park vizsgálata mellett – a Tisza-tó térsége lett a közös vizsgáldásunk színtere.

A Tisza-tavi mintaterület egyrészt közelsége, másrészt sokoldalúsága, összetettsége, valamint az elmúlt évtizedekben tapasztalható dinamikus fejlődése miatt jó választásnak bizonyult, melyet az a tény is megerősít, hogy még számos érdekes és vizsgálódásra alkalmas folyamatot, tényezőt tartogat számunkra ez a régió a jövőben is.

Ennek a beszámolónak az lenne a célja, hogy az eddigi – 2004-ben két közös cikkben megjelent – kutatási eredményeinkre támaszkodva, ugyanakkor az időközben fellépő és már-már „slágertémává” váló újabb tényezők (Vásárhelyi Terv Továbbfejlesztése, a globális felmelegedés hatása a turizmusra stb.)

aspektusából – azokat egy kicsit továbbgondolva – mutassuk be a Tisza-tavi turizmus jövőjét vizionáló egyes scénáriókat.

Ez azért lényeges, mert a lehetséges jövő minél pontosabb ismeretének birtokában jelölhetők ki a hosszú távon is helyesnek bizonyuló fejlesztési irányok. Nagyon lényeges, hogy minden lehetséges és akár váratlanul is fellépő tényezővel (ld. 2000. évi cianid- és nehézfémzennyezés) számoljon a tervező, ismerje az ok-okozati összefüggéseket, és felelős döntéseit ezek ismeretében hozza meg. Csak így szavatolható a térség tartós sikere, hosszú távú jövője.

A Tisza-tavi térség jelene

A vizsgálódás során abból a tényből indulunk ki, hogy a turisztikai helyszínek környezeti állapota, kedvező vagy kedvezőtlen irányú változásai a turizmus fejlődését is jelentős mértékben befolyásol(hat)ják (PUCZKÓ L.–RÁTZ T. 1998). Ezért ebben a fejezetben röviden ismertetjük a Tisza-tó jelenlegi környezeti állapotát és annak hatását a tó turizmusára vonatkozóan. Terjedelmi korlátok miatt nem célunk a teljes körű jellemzés, egyébiránt épp ezeket a tényezőket taglalja részletesen a már említett két cikkünk (bővebben ld. MARTONNÉ E. K.–BODNÁR R. 2004). Mégis célszerű egy rövid pillantást vetni a jelenlegi helyzetre, mert ennek ismeretében tervezhető a jövő.

A Közép-Tiszavidék elsődleges turisztikai vonzerejét megtestesítő Tisza-tó és annak térsége képezi Magyarország legfiatalabb üdülőterületét, hiszen csak 1973-ban – a Kiskörei-vízlépcső megépülését követően – jött létre az a 127 km² területű (az ország második legnagyobb kiterjedésű tavát képező) vízfelület, amely megteremtette az idegenforgalom megjelenésének alapvető feltételét. Az elmúlt harminc év alatt a turizmus látványos változásokat hozott a Tisza-tó térségében. A nagyívű fejlődést mi sem bizonyítja jobban, minthogy 1998-tól a Tisza-tavi régiót kiemelt üdülőkörzetté nyilvánították, amely 73 települést foglal magába (**1. ábra**).

A négy megye határán való *fekvés* a térkapcsolatok szempontjából megosztottságot jelent – ami a térség főbb gyengeségei közé tartozik – ugyanakkor kedvező adottság, hogy az Alföld és a hegyvidékek találkozásában fekszik, ami a turizmus szempontjából kedvező, mozaikos tájszerkezetet eredményez. A korábban jellemző kedvezőtlen *megközelíthetőség* az M3-as autópálya továbbépülésével javult, de a belső területek kapcsolataiban vannak még hiányosságok (átkelési helyek hiánya, tömegközlekedés nehézségei). Ebből eredeztethető a kistérségi kapcsolatok szétszabdaltsága is, ami a valós és a közigazgatásilag determinált kapcsolatok helyenkénti ellenérdekeltségét eredményezi.

A Tisza-tó térségi alföldi táj *természeti és környezeti adottságai* igen kedvezőek a mezőgazdasági termelés, az üdülés, a természet- és tájvédelem számára. A térség tervezési területének közel 1/3-a védett, amely országosan is magas arány. Kezelését a Bükki- és a Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatósága látja el. A védett természeti területek – melyek kiterjedése több mint 80 000 ha – három fő típusba sorolhatóak: füves területek, vizes élőhelyek és erdők. Jelentős számban fordulnak elő a területen ex lege védett lápok, szikések és kunhalmok is.

A térségben a *környezeti terhelést* egyfelől az intenzív hasznosítású ipari, települési, üdülési és mezőgazdasági területek, valamint a közlekedésből eredő szennyezések okozzák, másrésztől a Tiszán érkező külső szennyezések (pl. cianid és szilárd hulladék) és az árvizek jelentik. Területileg a szennyezések eloszlása nem egyenletes. Általánosságban megállapítható, hogy a Tisza felé haladva a szennyezőanyagok kibocsátása csökken, a természeti értékek és a védett területek aránya pedig növekszik.

A környezet állapota szempontjából mindenképpen hátránynak számít mind a települési, mind az idegenforgalmi infrastruktúra nem megfelelő kiépítettsége, továbbá a hulladékgazdálkodás megoldatlansága, a keletkező szennyvizek elégtelen tisztítási aránya, valamint az intenzív szántóföldi művelés okozta talajdegradáció. Nagy eltérés mutatkozik a környezeti adottságok és a társadalmi cselekvésszint között, vagyis nem megfelelő a társadalmi igényesség a természeti és művi környezettel szemben.

Külön kell szólnunk a Tisza Kárpát-medencén belüli kiemelten fontos és összetett ökológiai szerepéről (zöldfolyosó). Ennek egyik stratégiai gócpontja a Tisza-tó térsége, ahol a vízi és a szárazföldi ökoszisztémák találkoznak egy regenerálódásnak indult, stabilizálódó, ám ugyanakkor nagyon érzékeny környezetben. Épp ezen érzékenysége miatt fontos, hogy a lehető legkörültekintőbben járjunk el, amikor az új *Vásárhelyi Terv Továbbfejlesztése (VTT)* kapcsán megvalósítandó fejlesztések hatásait elemezzük.

A VTT-ben megfogalmazott – az árvízvédelmi, vidékfejlesztési és természetvédelmi prioritásokat egyforma súllyal kezelő – *integrált vízgazdálkodás* olyan eltérő igények kielégítésére képes, amelyeket az egyes vízhasználati módok (öntözés, tárolás, árvízvédelem, vízminőség), az ökológiai és természetvédelmi funkció, valamint az egyre differenciáltabb üdülés-idegenforgalom is elvár. Ezt a folyamatot segíti többek között a kiemelt üdülőkörzet lehatárolása is, melynek következtében a Tisza-tó rehabilitációja (mederkotrások, hínárvágás stb.), egyaránt kiterjed a tározó feletti és alatti szakaszokra.

A Tisza-tavi tározó feletti szakaszon – a Vásárhelyi Terv részeként és az EU keretirányelvek szellemében – rehabilitálásra kerül a hullámtéri kubikgödrök rendszere. Mivel ezek a duzzasztási szinttel össze vannak hangolva, így ezek a területek kiemelt fontosságú vizes élőhelyek, halívó és halbölcső helyek. Fenntartásuk jelentősen hozzájárul a Tisza-tó térség halállományának javulásához és hasonló a helyzet a mentett oldalon található holtmedrekkel is. (Folyókilométer egységre számítva ebben a térségben található a legtöbb holtmeder: 70fkm/26).

A 1107/2003. (XI.5) Korm. határozat a 2004-2007 közötti időszakban – a Tisza-tavi térségre vonatkozóan – Tiszasüly, Tiszaroff és Nagykörű térségében számol tározók építésével. A megépülő véstározók – a vízborítástól függően, de mindenképpen – hatással lesznek a terület talajvízszintjére, ezért körültekintően kell megvizsgálni ezek hatását. Mivel a térség déli-délkeleti része jelenleg is ár- és belvízveszélyes terület, ezért itt a legnagyobb probléma a korábban kiépült belvízelvezető rendszerek karbantartása és a racionális belvízgazdálkodás hiánya.

A Tisza folyó, és így a Tisza-tó vízminősége szempontjából is nagy jelentőséggel bírnak a szóban forgó tározók (a felsőbb szakaszokon létesítendő is), mivel elsősorban a rendkívüli árvizek károkozás nélküli levezetését hivatottak szolgálni. Az utóbbi néhány év nagy árvizei (csak idén kettő) tanulságos példával szolgáltak arra, hogy az árvizek hogyan korlátozzák térben és időben a terület turisztikai hasznosíthatóságát.

A véstározók megépítésével ezek a negatív hatások mérsékelhetők, sőt kiküszöbölhetők lesznek, ezáltal a turisztikai idény is tervezhetőbbé válik majd, kevésbé zavarhatják meg nem várt, külső események (mint pl. a 2000. évi cianidszennyezés). E sajnálatos esemény megismétlődésének veszélye a Verespataki-bánya állapota miatt továbbra is fennáll ugyan, de amennyiben ennek esetleges, ismételt bekövetkeztekor rendelkezésre állna – a felsőbb szakaszon – egy véstározó, abban az esetben lokalizálható lenne ez a fajta károkozás.

Mindazonáltal a Vásárhelyi Terv Továbbfejlesztése az ökológiai alapú hasznosítás révén a hagyományos – XIX. századi folyószabályozás előtti – hasznosítási formákat figyelembe véve, nemcsak az élet- és vagyónbiztonságot növeli, hanem kezdeményezést és lehetőséget teremt a racionális földhasználatok elterjesztésére is. Ezt az Európai Unió agrárpolitikája, valamint a Nemzeti Agrárkörnyezetvédelmi Program is szükségsszerűvé teszi.

Még mindig a vízminőségnél maradva nagy probléma a Felső-Tiszavidékről származó szilárd hulladékok által okozott vízszennyezés, ugyanis a sok szennyet épp a Ramsari Egyezmény értelmében nemzetközi védelem alatt álló Tiszavalki-medencében rakja le a folyó, de a tó egészét érintő vadkempingezés nyomán is nagyon sok szemét marad a parton és a vízben. A mellékfolyók, patakok és öntözőcsatornák a lakossági szennyvízelvezetés megoldatlansága miatt szennyezettek (MARTONNÉ E. K.–BODNÁR R. 2004).

Általános probléma a Tisza-tó vizének elhanyagolt állapota, a kotrás elmaradása, a halállomány kifosztása. Egyfelől a négy részmedence eltérő víztípusa, másfelől a bennük rejlő vízminőség javító ökológiai lehetőségek kihasználatlansága jelentősen

csökkentik a vízterek öntisztulási folyamatait. A Tisza-tó É-i része algásodott, iszapos, a sulyomburjánzás miatt taszító, egyes helyeken bűzös. A turizmus szempontjából mindenképpen negatív tényező a térségben, hogy a szúnyogok szaporodása számára a kedvező élőhelyi feltételek adottak, a környezetbarát irtásuk azonban nagy gondot okoz (A TISZA-TÓ T T KONCEPCIÓJA 2005).

A térség településeinek kedvezőtlen gazdasági mutatói, az alacsony jövedelmezőség magas munkanélküliséggel és öregségi mutatóval párosul. A kis- és középvállalkozások, ill. az önkormányzatok fejlesztési erőviszonyainak elégtelensége és az intézményrendszer felkészületlensége a problémák kezelésére tovább súlyosbítja a helyzetet.

A Tisza-tavi térség gazdasága szempontjából ma is meghatározó a mezőgazdaság, de a kiemelt üdülőkörzet egészében betöltött koordináló szerepe következtében jelentősége tovább nő(het) a jövőben azáltal, hogy a környezettel együtt élő és dolgozó családi kisvállalkozások környezetbarát gazdálkodásában egyszerre van jelen a környezetvédelem (bio- és ökogazdálkodás), a természet- és tájvédelem (tájmegőrzés, élőhely fenntartás, védelem), a kultúra (hagyományok ápolása, bemutatása) és a turizmus (vendéglátás, egyedi, tájjellegű termékek előállítás). A több lábon álló családi és más típusú kisvállalkozások gyorsabban, könnyebben alkalmazkodnak a szezonális változásokhoz is. Nem mellékesen ezek a törekvések teljes összhangban állnak az EU vidékfejlesztési politikájával is, amely mögött közismerten jelentős támogatási rendszer áll.

Meg kell jegyeznünk, a Tisza-tó mentén fekvő települések nagyon különböző mértékben tudnak élni a turisztikai fejlesztési lehetőségekkel. Ennek megfelelően a természeti, gazdasági, társadalmi és kulturális környezetükben bekövetkező kedvező és kedvezőtlen hatások is eltérő léptékűek. Ahhoz, hogy a jövőben fokozódjon a térség turisztikai vonzereje, s ezzel együtt a települések népességmegtartó ereje, a környezetbe integrált, környezettudatos turisztikai fejlesztésekre van szükség, amelyeket az egyensúly érdekében ki kell terjeszteni az eddig kevésbé érintett településekre is, s az eddigieknél egy jóval magasabb minőségű környezet létrehozására kell törekedni.

A fejlesztés lehetséges irányai; forgatókönyvek

A Tisza-tavi térség jelenlegi állapotának ismertetése után most vizsgáljuk meg a jövőbeli fejlesztések lehetséges irányait. A tájat meghatározó, alakító tározó és a hozzá kapcsolódó települések képezik azt az eseménytér, melynek három lehetséges fejlődési iránya a következőképpen vázolható fel (A TISZA-TÓ TÉRSÉG TERÜLETFEJLESZTÉSI KONCEPCIÓJA 2005).

Az **első forgatókönyv** a jelenlegi állapot fenntartása mellett bekövetkező, eseményeket követő, passzivitásra alapozó magatartás scenáriója. Ennek a változatnak a térség szempontjából nincsenek pozitív következményei. Az események követése a legveszélyesebb változat, hiszen ebben az esetben a meglévő problémák felerősödnek, majd kiteljesednek, és kezelhetetlenné válnak. Ezen alternatíva bekövetkezése esetén a Tisza-tóval a következők történhetnek:

- *A víztér-csökkenés problémája:* a jelenlegi duzzasztási szint és vízkormányzás ideális feltételeket biztosít a mocsári (nádgyékény) és hínár (sulyom) növényzet számára, amit az ki is használ. Elburjánzásuk már jelenleg is nagy méreteket ölt, a növényzet feltöltő szukcessziójának következménye a víztér csökkenése, a rendelkezésre álló tározótér feltöltődése, a terület elmocsarasodása, vonzerejének elvesztése.
- *A vízminőség megőrzésének problémája:* a tározó ökológiai és környezeti állapotával szemben a mostani vízkormányzás – a patakok (Nyárád, Eger, Laskó) és szivárgóvizek tározótérbe vezetése, a tározó feletti hullámtéri vizes élőhelyek rendszerből való kihagyása, a tározó belső ökológiai vízminőség javító rendszerének a mellőzése – a víztérben rendelkezésre álló tápanyag következtében a növényzet burjánzásához és a vízminőség romlásához vezet. Ez jelentősen hozzájárulna a Tisza-tó szabad vízterének rohamos csökkenéséhez, vízminőségének romlásához. Mindezek következtében csökken a tározótér halállományt eltartó képessége, ami a horgászturizmus visszafejlődéséhez vezethet. E folyamat azt eredményezné, hogy a víztér csökkenése következtében a tározó turisztikai-gazdasági hasznosítása egyre nehezebbé válna, végül a tározó hullámterei feltöltődnének.

Ezen változat bekövetkezte esetén megmaradna a szabad part menti sátorozás (vadkempingezés), a tájképi látványt (is) terhelő horgász helyek kialakítása, ezáltal a turizmus a szegényebb rétegek igény szintjén maradna. Egyes helyeken (Abádszalók, Tiszafüred, Poroszló) a tömegturizmus mind nagyobb méreteket öltene, hatására a tározó térségében felerősödne a negatív folyamatok (természeti értékek elvesztése, környezetkárosítás, szemetelés, vízminőség romlás), amelyek még a terület megmaradó hagyományos Tisza menti üdülési funkcióit is veszélyeztetnék.

A települések egymással versengő magatartásuk miatt egymás érvényesülését is rontanák. Az idegenforgalom integrálásának hiánya, a szezon kiterjesztő létesítmények kiépítésének elmaradása következtében a közösségek jelentős bevételektől esnének el. A térségben markáns szervező központ nélkül az önkormányzatok és kistérségek együttműködése gyengülne, az érdeklődés és a pénz hiánya a konfliktusgerjesztő vetélkedést és szembenállást erősítené. A csökkenő vonzerő következtében az önkormányzatok és a kistérségi társulások mind több energiáját saját érdekkörük lobbizása kötné le, így kevesebb erő maradna a belső erőforrások megszervezésére (kulturális tényezők és természeti értékek megőrzésére).

Ennek következtében a civil szféra bevonása is kudarcra van ítélve, nem bontakozna ki a részvételi demokrácia, a térség számára elvesznének azok a pótlólagos források, melyek elvben bevonhatók lennének. Fentiek hatására az amúgy is az átlagosnál depresszívebb demográfiai térségben tovább romlanának a demográfiai mutatók. Következésképpen elmaradnának a helyi ismeretekkel rendelkező, térséghez ezer szállal kötődő fiatalok népsége innovatív kezdeményezései, térséget éltető lokálpatriotizmusa.

Összegezve megállapítható, hogy az eseményeket követő, passzív magatartás a kudarcok sorozatáról szól. Ebben a térség képtelen megbirkózni az eseményekkel, így hosszabb távon feléli adottságait, végül elveszti táji adottságait, természeti értékeit és a Tisza-tó térsége a hazai és a nemzetközi turizmus számára érdektelen területté válik.

A **második forgatókönyv** a centrumhelyzet felszámolása, a hullámtéri duzzasztás megszüntetése esetén kialakuló állapotokat vizionálja. Abban az esetben következne be, ha a tározó fenntartási költségei elmaradnának és a hullámtéri duzzasztás megszüntetésére kerülne sor. A helyzet hasonló az „*első forgatókönyvhöz*”, csak míg ott a feltöltődés és a visszarendeződés egy hosszabb folyamat eredménye, itt mindez hirtelen, az ember aktív cselekvése révén valósulna meg.

Meghökkenítő, de e forgatókönyv mellett igen komoly érveket is fel lehet sorolni. Először is a tiszalöki duzzasztáshoz hasonlóan itt is megvalósítható egy mederduzzasztás, amely nem terjed ki a hullámtérre, ebből adódóan a tározó fenntartási költségei is elesnének. Ennek a megoldásnak tehát legfőbb előnye az, hogy megszűnnének a nagy víztérrel járó fenntartási és karbantartási költségek, nem kellene foglalkozni az elhínárosodással, kotrással, a szivárgók, öblítőcsatornák karbantartásával, működtetésével (ti. a jelenlegi állapot fenntartásának összköltsége jóval százmillió forint fölött van évente).

A települések visszakapnák termékeny földjeiket, gyümölcsöseiket, melyeket ismét művelhetnének, ezzel jelentős bevételekhez juthatnának. Egyes esetekben a visszakapott föld (Tiszavalk, Poroszló) a külterület közel 50%-át jelenthetné. Közel 12 000 ha művelhető terület (szántó, gyümölcsös, rét- legelő, erdő) újbóli visszanyeréséről lenne szó, az innen származó évi bevételek pedig elérhetnék az 1 milliárd forintot. Nem beszélve arról, hogy az öblítőcsatornák felhasználhatók lennének a hagyományos fokgazdálkodás számára, ami további bevételeket jelenthetne.

A csökkentett duzzasztási szint következtében a felvízi települések partjain (Tiszacsegétől–Tiszalökig) újból megjelenhetnének a homokos strandok, melyek a magas duzzasztási szint következtében jelenleg víz alatt vannak.

Alapvető hátránya azonban ennek a változatnak, hogy elveszne a tározó víztere. Ezzel egy újabb visszarendezési folyamat venné kezdetét, míg a térség vissza nem zökkenne a Tisza mentére jellemző átlagos szintre. Az idegenforgalom vonzereje is a Tisza mente általános szintjére esne vissza, melynek következtében

megszűnne a kiemelt üdülőkörzeti státusz. Érdeklődés hiányában a befektetések elmaradnának, az értéküket veszített üdülőtelepek lepusztulnának, az eddigi befektetések jelentős része tönkremenne, felszámolásra kerülne.

A térséget ma is jellemző alacsony környezeti tudat méginkább megmutatkozna a települések, az utcák, az épületek elhanyagoltságában, a táj lepusztultságában. Megtartó erő hiányában a lakosság elvándorlása felgyorsulna, a leépülés a térség minden részén érezhetővé válna. A leépülési folyamatnak megmutatkozna egy elgondolkodtató sajátossága, amennyiben a tározó felé haladva a lepusztulás mértékének növekedését, és fordítva, a tározótól távolodva pedig csökkenését lehetne tapasztalni. A túlnövekedett települések nem tudnák ellátni feladataikat, több lenne a felhagyott épület és egy idő után sem fenntartásukat, sem védelmüket nem lehetne megoldani.

A fiatalok elvándorlása felgyorsulna, a helyben maradt csökkenő lakosság elöregedne, ha itt-ott akadna is befektető, nem tudna kire alapozni, hiszen nem találna helyi munkaerőt (a kisebb településeken ma is ez a helyzet). Egyetlen, némileg fejlődő terület a mezőgazdaság maradna, de a lakosság elöregedése, a piaci és a külső tényezők kockázatai (időjárás, árvíz, aszály stb.) az itt jelentkező hasznot is kétségessé tennék.

Összegezve megállapítható, hogy egy ilyen döntés rendkívül hátrányosan érintené a térséget. Itt már nem eseményeket követő, passzív magatartás kudarcairól beszélhetünk, hanem egy – az antropogén hatásokra drasztikusan reagáló – lepusztulási folyamatról, amelyet egyetlen tényező megszüntetése indítana el.

A **harmadik forgatókönyv** a természeti-táji adottságokra épülő, fenntartható, integrált fejlesztés lehetőségét mutatja be. E fejlesztési változat alapját a tározótér rehabilitációja és fenntartási költségének garantálása képezi, amely jelenlegi árakon mintegy egyszeri 700 millió forint, majd évenként 150 millió forint fenntartási költséget jelentene. Enélkül nem biztosított a tározó vízminősége és használata, ráadásul a területfejlesztési törvényben előírt „kiszámítható jövőt” sem lehet garantálni.

E fejlesztés során arra kell törekedni, hogy a térségben a mezőgazdálkodás a természetes gazdálkodási szerkezetet kövesse, alapsejtjeit a hagyományőrző, tájjellegű termékeket előállító kis és közepes nagyságú gazdaságok képezzék. A nagyobb gazdaságok a térség magját képező Tisza-tó védőövezetétől kívül található, jobb minőségű földeken kapnának elsőbbséget. A célkitűzés egy sajátos piac kialakítása, ahol az áru, a feldíszített szintér maga a környezet és annak szereplői. Ehhez fel kell tárnai a térség adottságait és az azokat fenntartó rendszereket, majd olyan funkciókat kell rendelni hozzá, amelyek kiemelik és megőrzik a bennük levő értékeket. Hosszabb távon pedig cél egy olyan rendszerbe integrálásuk, amely a helyi hagyományok és az ökológiai rendszer működésének fenntartása által állítja elő, őrzi meg és mutatja be értékeit.

Ezekre a hagyományokra, fenntartható táji-természeti adottságok feltárására és megőrzésére lehet alapozni a sokszínű – meglévő és feltárandó – természeti és humán fejlesztéseket. A példa adott a Hortobágyi Nemzeti Park esetében, ahol a természet és az ember hagyománnyá, kultúrává érlelődött együttélését, természeti és emberi értékek létrejöttét és megőrzését az ENSZ Tudományos és Kulturális Bizottsága (UNESCO) „Világörökség” címmel értékelte. Ezt a századokon át fenntartott természeti és emberi értékeket teremtő és megőrző rendszert kell a Tisza-tó esetén is alkalmazni. Erre kötelez a világörökség rangja és az itt élő lakosság jólétének, jövőjének biztosítása. A „Világörökség” pedig nem mindennapi értéket és rangot jelent, melyet erősíteni kell. Ekkor mondhatjuk, hogy létrejöttek a „kiszámítható jövő” feltételei.

A fejlesztési stratégia egyik meghatározó szerkezeti eleme a folyamatban lévő agrárszerkezeti átalakulás. Nagy segítség, hogy Európa fejlettebb térségeiben hasonló átalakulási folyamatok már lezajlottak. Ezek az esetek nem csak tanulságosak, hanem egyben példát is mutatnak. A fejlesztés elsősorban a többlábbon álló családi gazdaságokra alapoz, melyeket a táji adottságok különbözőségére épülő programcsomagok (idegenforgalom) integrálnak egységbe.

A térség alapsejtje és motorja a tájjal együtt élő családi gazdaság. Csak ezek a táj aktív részét képező, hagyományokat teremtő és őrző egységek képesek fenntartani a tájat. Ők tudnak legjobban alkalmazkodni, leggyorsabban reagálni a változásokra. Az

egyéb fluktuáló (többlethaszonra vadászó) vállalkozások nem kötődnek a környezethez, csak használják, fölélük azt, majd odébbállnak. Nem erre van szükség. A tájban gyökeredző, tájat fenntartó, hagyományt teremtő, nemzedékeket adó egységekre – családokra van szükség. Ők kapcsolják össze a társadalmat és a környezetet. Hidat képeznek, amelyen a turizmus is átvezethető.

Ezért a családi gazdaságok kell, hogy álljanak a fejlesztés célkeresztjében. Az ilyen alapokra helyezett fejlesztés jövőorientált, ellen tud állni a gazdaság bizonytalanságainak, időszakos kilengéseinek. Megvalósításának feltétele nem annyira a nagy összegű beruházások gyors és hatékony megvalósulása (*létesítmény centrikus szemlélet*), hanem inkább a térség reális és korszerű jövőképét integráló helyi társadalom együttműködő és hosszú távú érdekeiért áldozatokat is vállaló aktivitása (*társadalmi- és/vagy holisztikus szemlélet*).

Összefoglalóan, ennek a fejlesztési változatnak a megvalósítása esetén (15-20 év távlatában) a térség az európai turisztikai piacon egyedülálló termék lehetne. A Tisza-tó tágabb környezetével egységben a rendezett, karakterében tájjelleget hordozó települések és külterületek – a Hevesi pusztákkal, a Hortobággal, a Dél-borsodi Mezőséggel és a Tokaj-Hegyaljával együtt – a Tisza-völgy egyik attraktív és egyedi turisztikai centrumává fejlődhetne.

Viszont, ha az első és/vagy a második forgatókönyvben vázolt állapot valósul meg – és a harmadik forgatókönyvben ismertetett, fenntartható fejlesztések elmaradnak, vagy elhúzódnak – úgy a térség perifériális helyzetének erősödése tovább generálná a környezet állapotának romlását is. Ez azonban óhatatlanul teljes ökológiai katasztrófához vezetne, ami – a turizmus visszafejlődése révén – a térség egészének létét fenyegetné.

Nem mehetünk el szó nélkül amellett, hogy ezek a bemutatott forgatókönyvek még nem számolnak ugyan a globális klímaváltozás hazai következményeivel, de egyre inkább bizonyossá válik, hogy a hosszabb távú jövő szempontjából nem kerülhető meg a kérdés. Mind több tudományos munka szól arról ugyanis, hogy az

időjárás szélsőségeinek fokozódása, kiszámíthatatlansága egyértelműen a globális klímaváltozás számlájára írható.

A Magyarországra prognosztizált változások – a kezdetben csapadékosabb, hűvösebb nyarak nyomán mind gyakoribbá váló árvizek, majd az azt követő, egyre súlyosbodó aszály – egyike sem kedvez a térséget jelenleg jellemző turisztikai formának (nyári üdülés, vízi turizmus). Így szinte bizonyossággal állítható, hogy hosszú távon számolni kell ezekkel a problémákkal és a hatásukra átalakulni kényszerülő turizmus következményeivel.

Ezért kijelenthető, hogy mindenképpen egy alapos, mindenre kiterjedő kutatómunka válik szükségessé belátható időn belül a Tisza-tavi térségben (is) a jobb tervezhetőség és kiszámíthatóság érdekében.

A Tisza-tavi térség jövőképe

Célravezető, ha a Tisza-tó térségének jövőképe az, hogy a kiemelt üdülőkörzet legyen kiszámítható, népességmegtartó fejlődési feltételeket és jóléti életszínvonalat nyújtó térség. A Tisza-tavi régió optimális jövőképe megvalósításához mindenekelőtt a fenntartható turizmust kell a térségben hosszú távon kialakítani, amely nem okoz negatív hatásokat a természeti és kulturális környezetben, hanem – épp ellenkezőleg – hasznosításukon keresztül (is) hozzájárul megőrzésükhöz, a társadalmi és gazdasági fejlődéshez, amely a lakosságnak biztos megélhetést, a vállalkozások számára pedig stabil alapon nyugvó fejlődési lehetőségeket nyújt.

A térség jövője szempontjából elengedhetetlen tehát, hogy a jelenleg még eléggé egysíkú és esetleges idegenforgalom átalakítása, kiszélesítése és biztos alapokra való helyezése minél hamarabb megvalósuljon. Ehhez olyan kínálat szükséges, amely a térség változatos vonzerőire alapozva komplex turisztikai termékkínálatot és szolgáltatásokat biztosít. Ezek megvalósításán keresztül érhető el a hosszú távon biztos megélhetést és a lakosság helyben maradását szolgáló turizmus megerősítése és kiszélesítése.

Ugyanakkor tudvalevő, hogy a térség fejlesztése komplex feladat, ahol a fejlesztések jelentős részét a Tisza-tó és a hozzá kapcsolódó különféle táji, térszerkezeti, társadalmi és gazdasági rendszerek kölcsönhatásán keresztül lehet csak megvalósítani. A Tisza-tavi térségre 2005-ben elkészített komplex területfejlesztési koncepció jövőképének ez a kulcseleme, miszerint a különböző típusú fejlesztési irányok megvalósítása csak akkor éri el a kívánt hatást, ha azok rendszerbe integráltak, egymással összehangoltan és egymásra épülve kerülnek megvalósításra.

A megfelelően felépített és koordinált célrendszer mentén nemcsak egy egységes szerkezetű, vonzó területet, hanem egy egységesen működő térséget lehet kialakítani, ahol a helyben élő lakosság gazdálkodása tartja fenn a tájat (szubszidiaritás elve), a hagyományok újraélesztésével (különböző termékekkel kapcsolatos rendezvények, termékbemutatók, fesztiválok, termékversenyek stb.) olyan sokoldalú minőségi kínálat állítható elő, amely a környezetromboló, stresszel járó tömegetturizmussal szemben az igényesebb idegenforgalom felé nyit. Hatására – a környezetbarát tájgazdálkodáson keresztül – egy egységesen működő, kiegyensúlyozott táj- és vízhasználat által fenntartható, majd – hosszabb távon – önnfenntartható térség jöhetne létre (A TISZA-TÓ TÉRSÉG TERÜLETFEJLESZTÉSI KONCEPCIÓJA 2005).

Összegzés

Megállapítható tehát, hogy a Tisza-tó térségének hosszú távú jövője szempontjából kiemelt jelentősége van a turizmusnak. Épp ezért fontos lenne, hogy egy széleskörű szakmai ismereteken nyugvó, minden tényezőt – külső és belső körülményeket egyaránt – alaposan megvizsgáló és azok – egymásra is kifejtett – hatásait, kapcsolatrendszerét szisztematikusan elemző tudományos kutatómunka valósulhasson meg minél hamarabb a Tisza-tavi térségben akár a balatoni példa, akár külföldi esettanulmányok mintájára.

A térség turizmusa szempontjából még rengeteg izgalmas témát tartogat számunkra a jövő. A kutatómunka megvalósítása révén tovább haladhatnánk a Martonné Dr. Erdős Katalin

Tanárnóvel közösen megkezdett úton. A legendás bodrogkeresztúri minta alapján – a Debreceni Egyetem geográfus hallgatóinak bevonásával – sokrétű és alapos csapatmunka valósulhatna meg ebben a térségben is.

A Tisza-tavi térség hosszú távon fenntartható, sikeres jövője érdekében elengedhetetlen, hogy a döntéshozók a fejlesztési irányok kijelölésekor és végrehajtásakor birtokában legyenek a mind szélesebb körű tudásnak, ismerjék az ok-okozati összefüggéseket, melyeket a minél alaposabb, sokrétűbb kutatómunka alapozhat csak meg.

Végezetül ne feledjük, hogy a teljes sikerhez még nem elég, ha a döntéshozók ismerik a tudományos tényeket, összefüggéseket. Ugyanis a fejlesztések során nélkülözhetetlen a konszenzusra törekvés, mert csak akkor szavatolható a térség egészséges fejlődése, ha minden érintett fél érdekei egyenlően vannak képviselve és az egyensúly fenntartása biztosítva van, hiszen csak az egészséges, egyensúlyi rendszerek életképesek hosszú távon.

Szakirodalmi hivatkozások

- A TISZA-TÓ TÉRSÉG TERÜLETFEJLESZTÉSI KONCEPCIÓJA (2005): Egyeztetési anyag (Törzsszám: 2951/2004-2.2.1.). Magyar Regionális Fejlesztési és Urbanisztikai Közhasznú Társaság. Budapest 95 p.
- BODNÁR R. – MARTONNÉ ERDŐS K. (2003): A Hortobágyi Nemzeti Park felé irányuló turizmus és fejlesztési lehetőségei (The tourism towards the Hortobágy National Park and its development possibilities). In: Acta Geographica Debrecina Tomus XXXVI. Debrecen pp. 169-182.
- MARTONNÉ ERDŐS K. – BODNÁR R. (2004): A Tisza-tavi turizmus hatása a természeti környezetre. ÖKO folyóirat XII. évfolyam 1-2. szám. Budapest pp. 23-36.
- MARTONNÉ ERDŐS K. – BODNÁR R. (2004): A turizmus és környezet kölcsönhatásai a Tisza-tó példáján. In: CSORBA P. (szerk.): Környezetvédelmi mozaikok – Tiszteletkötet Kerényi Attila 60. születésnapjára. Debrecen pp. 307-326.
- PUTCZKÓ L. – RÁTZ T. (1998): A turizmus hatásai. Aula Kiadó Kft. Kodolányi János Főiskola. Székesfehérvár 491 p.
- RÁTZ T. (2006): Az éghajlati és időjárás tényezők szerepe az utazási magatartás befolyásolásában. Turizmus Bulletin X. évf. különszám pp. 42-53.

INTERNET

<http://www.tisza-to.info.hu>

<http://www.tisza-to-fejlesztés.hu>

<http://www.tisza-to.lap.hu>

<http://tiszato.emla.hu/tiszato>

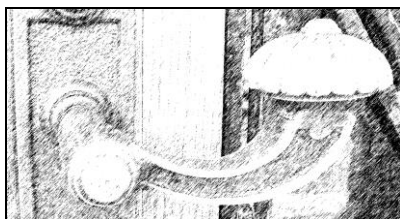
<http://www.hnp.hu>

<http://www.del-alfold.hu>

<http://www.delheves.celodin.hu>

<http://www.nfh.hu>

<http://www.vizugy.hu/vtt>

FÖLDTUDOMÁNYI ÉRTÉKEK MAGYARORSZÁGON – AZ OKTATÁSTÓL AZ ÖKOTURIZMUSIG –

Benkhard Borbála

PhD-hallgató

Debreceni Egyetem, Tájvédelmi és Környezetföldrajzi Tanszék
E-mail: bebr@t-online.hu

Bevezetés

A természetföldrajz és a táj szépségének szeretete nem az iskolapadban alakul ki, azonban sokak számára ott kezdődhet az igazi megismerés. Az oktatás során megszerzett ismeretek a személyes tapasztalás, terepi gyakorlatok során válnak teljessé. A földtudományi oktatásban nem részesülő, de érdeklődő nagyközönség számára viszont kirándulásaik során, más módon kell lehetőséget nyújtani a megismerésre, megértésre.

Ebben a munkában az oktatók felelőssége nemcsak az ismeret-átadás ténye, hanem annak mikéntje is. Oktatók sora szerzett ebben elévülhetetlen érdemeket, s büszkén soroljuk közéjük Martonné Dr. Erdős Katalint is. A turizmus földrajzi vonatkozásaira történő specializálódása azonban sok szállal kötődik az előzőekhez, hiszen az oktatástól a turizmusig, ökoturizmusig mind gondolatban, mind a gyakorlatban több, hasonló út vezet. Az egyik ilyen ívet öleli fel ez a tanulmány, amely az intézményes földrajzoktatástól az intézményen kívüli, nagyközönségnek szóló oktatásig, tudatformálásig vezet.

A bemutatás tárgya: földtudományi értékek

A természeti értékek ezen csoportja foglalja magába azokat a tájalkotó elemeket, melyek ha öntudatlanul is, a természetjárás útvonalát, célpontját elsődlegesen meghatározzák. A „földtudományi értékek” kifejezés a csoportba tartozó értéktípusok (**1. ábra**) közötti szoros kölcsönhatásokat is kifejezi, amellet, hogy ezek az értékek gyakran térben is együtt fordulnak elő.

Ezeknek az értékeknek az összekapcsoltsága és együvé tartozása mellett a jelentését sem lehet az ismeretterjesztés során eléggé hangsúlyozni. Sajnos nagyon sokan (néha még a szakmában jártas emberek is) hajlamosak „földtani” értékekről beszélni akkor is, ha ezalatt a földtudományi értékek más csoportját, vagy akár az összességét értik. A félreértelmezés, illetve a helytelen szóhasználat ellen a legtöbbet a megfelelő oktatással, szemléletformálással és „menedzseléssel” tehetünk, aminek része a szakemberek képzése is.

A hazai földrajzoktatás során az egyes egyetemek földrajz tanszékeinek erősségétől, szemléletétől függően külön tantárgyként is szerepelnek az élettelen természeti környezetet alkotó (illetve a talajok esetében az élő és élettelen közötti átmenetet képviselő) egyes értékcsoportok. A legátfogóbban azonban a „Magyarország természeti földrajza” című tantárgy szól hazánk földtudományi értékeiről.

„Magyarország természeti földrajza”

A tapasztalat azt mutatja, hogy a földrajz, illetve geográfus szakos hallgatók jelentős része hazánk természeti értékeit az iskolapadból ismeri meg először. Nemhogy a Kárpát-medence tekintetében nem rendelkeznek személyes tapasztalaton, élményeken alapuló ismeretekkel, hanem a jóval kisebb területű mai Magyarország határain belül található értékekkel, szépségekkel is alig találkoztak.

A „Magyarország természeti földrajza” a felsőfokú földrajzoktatás egyik alapvető tantárgya. A földrajzot oktató tanszékekkel rendelkező egyes intézmények (egyetemek és főiskolák) órarendjében kicsit eltérő óraszámokban, de mindenképpen kötelező jelleggel szerepel (**1. táblázat**). Az ábrán látható (nappali tagozatra és alapképzésre vonatkozó) óraszámok és felosztás a BSc/MSc képzés beindítása előtti (sok intézményben még jelenleg is érvényes) helyzetet mutatja. Ez az összeállítás a Bolognai folyamathoz történő csatlakozásunkkal egyben emlékké is válik, kiváltképp, hogy szerepel rajta az azóta sajnos megszüntetett Eötvös Loránd Tudományegyetem Tanárképző Főiskola Kara is.

Földtudományi értékek Magyarországon
– Az oktatástól az ökoturizmusig –

1. táblázat: Magyarország természeti földrajzának oktatása, 2006

Forrás: Az egyes felsőoktatási intézmények honlapjai, ill. munkatársai

Intézmény	Ajánlott évfolyam, heti óraszám (ea+gy)	megjegyzés
Eötvös Loránd Tudományegyetem Természettudományi Kar	III. évfolyam 4+2	
Debreceni Egyetem Természettudományi Kar	III. évfolyam 3+0 és 0+2	
Miskolci Egyetem Műszaki Földtudományi Kar	Geográfus szakon: III. évfolyam 2+2 és 3+1 IV. évfolyam 2+1 Földrajz alap szakon: II. évfolyam 2+2 és 2+2	Magyarország és a Kárpát-medence földrajza c. tantárgy keretében
Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Kar	II. évfolyam 2+2	
Szegedi Tudományegyetem Természettudományi Kar	III. évfolyam 3+1	-
Eger, Eszterházy Károly Főiskola	II. évfolyam 2+2 és 2+0	
Nyíregyházi Főiskola	II. évfolyam 3+0	A Kárpát-medence természeti földrajza c. tantárgy keretében
Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Tanárképző Főiskola	II. évfolyam 2+1	
Berzsenyi Dániel Főiskola	III. évfolyam 2+2	A Kárpát-medence és Magyarország természeti földrajza c. tantárgy keretében
Eötvös Loránd Tudományegyetem Tanárképző Főiskola	III. évfolyam 3+1	

A rendelkezésre álló előadás-, illetve szeminárium-idő előrevetíti, hogy milyen részletességgel áll módjában az oktatónak megismertetni hazánk tájait a hallgatókkal. A *Debreceni Egyetemen* a Martonné Dr. Erdős Katalin által tartott, úgynevezett Magyarország I. előadások után a tavaszi félévben meghirdetett Magyarország I. szemináriumokon van lehetőség az egyes tájak részletes természetföldrajzi elemzésére. Ez a hallgatók által kiválasztott egy-egy középtáj egyéni feldolgozását, és kiselőadás keretében történő bemutatását jelenti. A sorra kerülő középtájak száma mindig az adott szemináriumi csoportba jelentkezők létszámától függ. Az ideális szemináriumi létszám (max. 15 fő) tehát eleve lehetetlenné teszi, hogy hazánk mind a 35 középtája feldolgozásra kerüljön, kiselőadások keretében. A kimaradó területek önálló feldolgozás során válnak ismeretanyaggá, melyet írásbeli számonkérés követ.

Mind az előadások, mind a gyakorlati órák, szemináriumok – diákszemmél – legérdekesebb része a szemléltetés. Amellett, hogy a tanulást befolyásoló érzékszervek között a látás első helyen áll, és a hallás csak a második információszerezési forrás (PUCZKÓ L.–RÁTZ T. 2000), a fényképek, diák élénkítik a figyelmet az előadások közben. Ugyanakkor a fotókkal történő illusztrálás nem lehet elegendő a földrajzoktatásban, a szükséges szakmai ismeretek mélyebb elsajátításához a terepi tapasztalatokon keresztül vezet az út.

Földrajzi terepgyakorlatok a felsőoktatásban

A földrajz, illetve geográfus képzés elengedhetetlen részei a tanulmányi kirándulások, terepgyakorlatok. Az évközben előadásokon, szemináriumokon megszerzett „száraz” ismeretanyag ezeknek köszönhetően élővé, könnyebben feldolgozhatóvá válik. A konkrét terepi munkákkal járó (társadalomföldrajzi, talajtani, hidrológiai, meteorológiai) gyakorlatok mellett a Magyarország megismerésére irányuló kirándulások, terepgyakorlatok kapnak nagy szerepet. A tájak komplex (természeti, társadalmi, gazdasági szempontból történő) bemutatása, a folyamatok illusztrálása nagytájakra bontva történik a képzési idő folyamán. Az „in situ” megismerés (bemutatás) megértésben betöltött fontos szerepe a földrajzoktatás résztvevői számára egyértelmű.

Hazánk földtudományi értékeinek természetvédelmi és ökoturisztikai szempontú kataszterezése (KÖRNYEZETGAZDÁLKODÁSI INTÉZET 2003) során 2003-ban elkértük az egyes földrajz tanszékektől a földtudományi szempontból érdekes terepgyakorlati helyszínek listáját. Ezeknek az adatoknak az elemzésekor egyértelműen kirajzolódott a különböző főiskolák és egyetemek földrajzi környezete, a kutatási tevékenységeik során érintett tájak, területek határa. Ugyanakkor megfigyelhető a törekvés a földtudományi értékek sokrétű és hazánk tájainak mind szélesebb körű bemutatására.

A listát 6 intézmény (Szegedi Tudományegyetem Természettudományi Kar, Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Kar, Debreceni Egyetem Természettudományi Kar, Eötvös Loránd Tudományegyetem Tanárképző Főiskolai Kar, Eszterházy Károly Főiskola, Berzsényi Dániel Főiskola) küldte el, eltérő részletességgel. Ennek köszönhetően megállapítható volt, hogy az említett egyetemek és főiskolák összesen több mint 420, földtudományi szempontból érdekes helyszínre viszik el a diákokat. Ezek között egyaránt található busszal megközelítendő célpont (pl. Fertőrákosi kőfejtő) és hosszabb kirándulás során felfűzött több megállóhely (pl. Tihanyi-félsziget vulkáni és posztvulkáni formái) is. A Szegedi Tudományegyetem Természeti Földrajzi Tanszéke áll az első helyen, több mint 200, felszínalaktani, földtani, talajtani illetve víztani érték felkeresésével. Hazánk földtudományi értékekben való gazdagságát a szakmai szempontból bemutatásra érdemesnek ítélt helyszínek nagy száma mellett az is mutatja, hogy közöttük csupán 4 olyan található (ezek: Csárda-hegyi őskarszt, Tihanyi-félsziget: Kiserdő-tető, Szent György-hegy: bazaltorgonák, Darvas-tó: bauxit külfejtés), amelyet 5 intézmény is terepgyakorlati célpontként tüntetett fel. Olyan egy sem akadt, ahova – a megküldött listák alapján – mind a 6 válaszadó egyetem, illetve főiskola elment. A 4 intézmény által is felkeresni tervezett földtudományi objektumok száma sem magas, összesen 13 (ezek: Gánt: bauxit- külfejtések, Tihanyi-félsziget: gejzírmező, Hegyestű, szentbékállai kötenger, Sümeg: Sintérlapi kőfejtő, Jakab-hegy: Babásszerkövek, Misina-tető alapszelvényei, Köves-tető fonolit-kibúvása, Aggteleki-tó, Vörös-tó, Baradla-barlang, Szarvaskő, Szanda: Vár-hegy).

A terepgyakorlatok, tanulmányi kirándulások során szerzett ismeretek, tapasztalatok és személyes élmények fontos részét képezik a szükséges ismeretanyag elsajátításának. Emellett az utak megtervezésekor, a megállóhelyek összeállításakor szem előtt kell tartanunk azt is, hogy a földrajz-, illetve geográfusképzésben résztvevő hallgatók sok esetben ezeknek a kirándulásoknak köszönhetően jutnak el hazánk tőlük távolabb eső pontjaira. A nagy távolságok és a rövid idő miatt feszített programú terepgyakorlatok egynémely állomása csak arra elegendő, hogy felkeltse az érdeklődést, és megmutassa a hallgatóknak, hova érdemes visszatérniük.

A földtudományi értékek bemutatásának helyzete Magyarországon

A földtudományi értékek esetében különösen fontos a természetes környezetben történő megismerés. Egyrészt ezek az értékek nem vihetőek be oktatási intézményekbe, bemutató épületekbe (kivételet képeznek például egyes kőzetek és ásványok). Nemcsak eszei értékük, védettséjük (pl. Csárda-hegyi őskarszt), hanem akár méretük (például egy krioplanációs torony) miatt sem. Másrészt sok esetben az értékük a kialakulás folyamatában (időszakos karsztforrások), vagy a környezethez viszonyított helyzetében rejlik (mint például a bükki „kövek”). A természeti értékek között különleges helyet foglalnak el élettelen voltuk mellett különleges látványértékük, vagy a látogatók nagy része számára a kialakulásukat övező misztikum miatt is.

A helyszínen történő bemutatásnak egy speciális esetét jelentik a terepgyakorlatok, hiszen ekkor vezető (akár az oktató, akár felfogadott helyi vezető) segítségével, az átlagosnál mélyebb szakmai ismeretek birtokába juthat a látogató (a diákok). Hazánk földtudományi értékeit azonban a nagyközönség számára is megismerhetővé és érthetővé kell tenni. Szerencsére egyre több az a földtani, felszínalaktani, víztani vagy talajtani érték Magyarországon, amelynek bemutatása valamilyen formában megvalósul. Ezt kezdeményezheti, vagy meg is valósíthatja akár egy helyi közösség, civil szervezet, iskola, vagy akár a területileg illetékes nemzetipark-igazgatóság. A bemutatás formája elsősorban

az anyagi lehetőségektől függ, ugyanakkor mérlegelni kell, melyik bemutatási mód a legmegfelelőbb. Figyelembe kell venni a természeti objektum érzékenységét éppúgy, mint azt, hogy milyen interpretációs módszerrel lehet a legjobban bemutatni az értéket, megértetni a jelentőségét. És nem utolsósorban – különösen nagyobb fejlesztések esetén – meg kell vizsgálni a befektetett energia és pénz erkölcsi illetve anyagi megtérülését (figyelembe veendő sajnos a rongálás valószínűsége is). Mindehhez már nem elegendő a földtudományokban jártas szakember, sokkal komplexebb elemzés kell annak érdekében, hogy értékeink „célba találjanak”. Az interpretáció megtervezésének, illetve a különböző bemutatási módok kialakításának szükségességét a természeti értékek felkeresése és megismerése iránt egyre növekvő igény is alátámasztja.

A földtudományi értékek kataszterezésekor a 2002-03-as időszakban a nemzetipark-igazgatóságok földtudományi szakemberei által értékesnek és védettségi szempontból bemutatónak minősített helyszíneket (182 db) tartalmazó lista alapján történt a terepbejárás. Részletes leírásra azon objektumok esetében került sor, melyek az ökoturisztikai szempontú elemzés során is bemutatónak minősültek (KÖRNYEZETGAZDÁLKODÁSI INTÉZET 2003). A nagyobb kiterjedésű, látványos földtudományi objektumok jelentős része ma már kiépített infrastruktúrával rendelkezik, így például a Baradla-barlang éppúgy, mint az Ipolytarnóci őslábnymos lelőhely, vagy a Hegyestű. Ezek a bemutatóhelyek alapvetően a földtudományi értékre épültek, jelentős idegenforgalmi infrastruktúrával (parkoló, fedett épület, vendéglátóhely, ajándékbolt, mellékhelység, információs pavilon). Ezek azonban nagyon kis arányt (5,5%) képviselnek (**2. ábra**). Látogatottságuk viszonyt annál jelentősebb, éves szinten több mint 60 ezer (Hegyestű Geológiai Bemutatóhely), illetve 120 ezer (Baradla-barlang) turista keresi fel.

A leggyakoribb, bár nem kifejezetten turisztikai célú bemutatási formát a felsőoktatási intézmények korábban részletezett terepgyakorlatai jelentik (81%). Szűkebb körnek (szakembereknek) szóló bemutatási típus ez, amely nem igényel semmilyen infrastruktúrát (bár nagyobb hallgatói létszámmal előnyös, ha van jelölt gyalogút és kiépített mellékhelyiség). A

hasonló típusú, de nagyközönségnek szóló (részletességét, struktúráját tekintve igény szerint változtatható) vezetett túrák a felmért objektumok harmadánál kérhetőek. Az állandó emberi jelenlétet nem igénylő, ugyanakkor hatékony bemutatási típusnak tekinthető tanösvények (karós-füzetes vagy tájékoztató táblás típusú) a földtudományi értékek közel egyharmadánál segítik a megismerést és megértést. Az esetek többségében komplex természetismereti tanösvényekkel találkozhatunk (például a Szalajka-völgyi Fátyol-vízesésnél vagy Fülöpházán a Báránypirosító tanösvény). Sok helyszínen több módon is megszerezhetőek a szükséges információk: vezetett túra, tanösvény, bemutatóhely stb.

A bemutatási módok közül a második leggyakoribb a kiadvány, a földtudományi értékek több mint 40%-ával kapcsolatban érhető el valamilyen nyomtatott ismertető. Ez a kedvezőnek tűnő adat azonban igencsak változatos szerkezetet rejt. Ide számítanak a nemzeti parkok monográfiái éppúgy, mint az egy oldalas szóróanyagok. Szerencsére egyre több olyan kiadvány készül, amely az élő természet ismertetése mellett a földtudományi értékekről is hasonló részletességű leírást tartalmaz (ilyen például: A Balaton-felvidék természeti értékei c. sorozat). Hiányát éreztük azonban egy átfogó, a családi, baráti, vagy osztálykirándulások megtervezését nagyban elősegítő kiadványnak, amely egyben a helyszínen is ellátja elegendő szakmai információval a turistát (vagy a kirándulást szervező oktatót), arra legalkalmasabb formátumban.

Az ökoturizmus egyik eszköze: az útikalauz

A természetjárás, a földtudományi értékek felkeresése önmagában még nem tartozik az ökoturizmus fogalomkörébe. A Turisztikai Világszervezet (WTO) 1992-es csúcsertekezletén ajánlott 3 alapelv közül egy mindenképpen teljesül: magas minőségű környezetre alapozott. A gyűjtőfogalmat és szemléletet egyaránt jelentő ökoturizmus egyik sajátossága, hogy kisebb létszámú csoportok részvételével zajlik és az élmény megszerzése mellett annak jelentőségét (értékét, mibenlétét) a látogatók tudatosan értelmezhetik. A természeti értékek bemutatásának, a szabadidős tevékenységek lebonyolításának tervezettségét, szervezettségét is

sokszor (LINGAUER J. 2002; MICHALKÓ G. 2003) említik az ökoturizmus jellemzői között.

A fentiek miatt lehet egy megfelelően összeállított útikalauz fontos eszköze az ökoturizmusnak, ugyanis a szervezettség nem csak egyféleképp képzelendő el. A látogatómenedzsment tevékenységei megvalósulhatnak úgy is, hogy a látogató semmit nem vesz észre belőlük. Ez különösen a természetbe irányuló turisztikai típusoknál fontos, hiszen a természetjárás egyik – még ha tudat alatti – motivációja a szervezettségtől, irányítottságtól és a civilizált társadalom nyomaitól való menekülés. A látogatható (nem, vagy csak kevésbé érzékeny) helyszínek kiadványokon keresztül való reklámozása, a felkereséshez szükséges összes információ megadása teszi lehetővé a turisták irányítását. Teszi mindezt úgy, hogy közben a látogatással szemben nagyon érzékeny, vagy fokozottan védett környezetben elhelyezkedő objektumok a háttérben maradnak, azokról csak az igazán érdeklődő, szakavatott és – remélhetőleg – megfelelő környezeti tudattal rendelkező látogatók szereznek tudomást. Az útikalauzba kerülő, jól kiválasztott és megfelelően tált információk a látogatható ugyanakkor érzékeny objektumoknál is segíti az értékek megőrzését; a kijelölt utakon történő közlekedésre, a látványosság érzékenysége (pl. könnyen mállik) külön felhívva a figyelmet. A látogatás szabályainak betartása a kirándulók testi épségének megóvása érdekében is fontos.

Mindezt szem előtt tartva történt meg a hazánk látványos földtani, felszínalaktani és víztani objektumainak megismerését segítő útikalauz szerkesztése (**2. kép**).

A kalauzban szereplő több mint 50 helyszín kiválasztására értékvédelmi, turisztikai és biztonságossági szempontok együttes figyelembevételével került sor. Jelenlegi bemutatásukat és idegenforgalmi infrastruktúrájuk kiépítettségét tekintve különbözőek. Szerepel köztük komplex bemutatóhellyel rendelkező érték (például az Ipolytarnóci őslábnyomos lelőhely), tanösvénnyel ellátott helyszín (A Tapolcai-medence bazaltsapkás tanúhegyei) éppúgy, mint eddig nem bemutatott, vagy csak külön igény szerint megszervezésre kerülő vezetett túra keretében látogatható objektum (Miklapuszta szikes világa) is. Kivétel nélkül mindegyik szerepel

azonban az egyetemek és főiskolák földrajz tanszékeinek terepgyakorlati listáján. Ez nemcsak az objektumok földtudományi értékét, szakmai jelentőségét mutatja, hanem azt is, hogy a szerzőkre nagy hatással voltak az egyetemi, főiskolai éveik alatt a terepgyakorlatokon szerzett élmények, ismeretek!

Az útikalauz szerkesztésekor grafikailag jól különválasztottuk a kirándulás tervezéséhez, szervezéséhez szükséges hasznos információkat és a földtudományi leírást. Egyre többen járják ma már az erdőt GPS-szel, így természetes volt, hogy nem csak a legközelebbi települést, illetve az ajánlott turistaút jelzését és hosszát tüntettük fel a hasznos információk között, hanem a földrajzi koordinátákat is. A természetvédelmi oltalom meghatározása is tudatosítja a látogatóban a helyszín különlegességét, értékét. Evvel összhangban a látogathatóság is szerepel: szabadon látogatható, térben korlátozottan látogatható (pl. csak a kijelölt úton) vagy esetleg időben korlátozottan látogatható (bemutatóhely nyitvatartási idejében). A bemutatás típusánál a tanösvény nevét, illetve, ha van, a hozzá kapcsolódó kiadvány címét is feltüntettük, a további ismeretszerzés megkönnyítése érdekében. A kapcsolódó egyéb turisztikai szolgáltatások (esőbeálló, parkoló, vendéglátóhely, mosdó stb.) közül kiemelendő a kerekesszékekkel való megközelíthetőség. Ez nemcsak a tolokocsival, hanem a babakocsival is megközelíthető helyeket jelenti, műúton, vagy nem túl göröngyös, emelkedő nélküli murvás esetleg földúton.

Mivel a kiadvány egyik fő célcsoportja a természetkedvelő általános és középiskolás korosztály, ezért a leírások természetesen ismeretterjesztő stílusban íródtak, és igyekeztünk, hogy ez ne menjen a szakszerűség rovására. A kikerülhetetlen földrajzi szakkifejezéseket a kiadvány végén, a Kislexikonban találja meg az olvasó.

Az egyes leírások után röviden az egyéb tudományos és természetvédelmi jelentőségről is tudomást szerezhetnek a kirándulók, milyen értékes élőhely található ott, vagy mit érdemes még megnézni, legyen az akár várrom, legendás barlang, vagy kiemelkedő szépségű panoráma. Mindez nemcsak a kirándulást teszi sokszínűbbé, hanem annak tudatosodását is elősegíti, hogy a

természeti értékek különböző típusai nem önmagukban álló értékek, sok esetben a kulturális, történelmi jelentőség alapjául is szolgálnak.

A természetjárás szeretetével kezdődő, az iskolapadban szerzett ismereteken és a terepgyakorlatokon megélt élményeken át húzódó ív, ahogy láttuk, a „bemutatva megőrzés” gyakorlati alkalmazásáig is elvezethet. Ez az ismeretterjesztő kiadvány csak egy lépés azon az úton, amelyen sajnos le vagyunk maradva. Segítségével tudatosulhat az emberekben az élettelen természeti értékek jelentősége is az élők mellett. Ismereteik bővítésével az értékek védelme is könnyebbé válik. Ugyanakkor még sok olyan szépség, földtudományi érték lehet és van is hazánkban, amely nemcsak a kiadványba nem került bele, de a szakemberek körében is alig ismert, kevésbé feltárt és esetleg védelme sem megfelelő. Ezért a kijelölt útnak minden egyes köve nagyon fontos és tovább formálandó, fejlesztendő. Ennek a feladatnak, illetve az ismeretterjesztésnek a fontosságát mutatja az is, hogy hazánkban ritkaságszámba mennek a földtudományi kirándulásvezetők. Közöttük talán az egyik legkiválóbb, a XX. század elején készült „Geológiai kirándulások Budapesten és környékén” című könyv, melynek bevezetőjében dr. Schafarzik Ferenc műegyetemi tanár ezekkel az örökérvényű gondolatokkal buzdította a kirándulókat: *„Eközben nemcsak nemes szórakozásban töltjük el időnket, hanem ezt a darab földet, amelynek fiai vagyunk, megismerjük s mintegy a belsejébe látva, a megismerés meleg szeretetével mindig bensőbbben kapcsolódunk hozzá. A történelem szálain kívül semmi sem fokozza a hazaszeretetet annyira, mint a természettudományok. [...] Tehát nyitott szemmel és elmével ki a szabadba!”*

Szakirodalmi hivatkozások

- KISS G. – BENKHARD B. (2006): Kő kövön... marad. Útikalauz látványos földtani, felszínalaktani és víztani objektumok megismeréséhez. Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium. Budapest 216 p.
- KÖRNYEZETGAZDÁLKODÁSI INTÉZET (2003): Földtudományi értékek kataszterezése 2002-2003. Környezetgazdálkodási Intézet Természetvédelmi Igazgatóság. Szerk: Benkhard B. – Kiss G. Budapest I-VI. kötet.
- LINGAUER J. (2002): Az ökoturizmus fejlesztése Magyarország nemzeti parkjaiban. In: „Ökoturizmus a Kárpát-medencében” c. konferencia kiadványa. Magyar Turizmus Rt. és Budapesti Gazdasági Főiskola. Budapest
- MICHALKÓ G. (2003): A fenntartható fejlődés ökoturisztikai aspektusai Magyarországon. Turizmus Bulletin 2003 IV. Budapest pp. 13-21.
- PUCZKÓ L., RÁTZ T. 2000. Az attrakciótól az élményig. Geomédia Szakkönyvek. Budapest.

Intézmények órarendi honlapjai:

Eötvös Loránd Tudományegyetem Természettudományi Kar

http://ttkto.elte.hu/tanrend/t2000_1/go16.html [letöltve: 2006.05.29.]

Miskolci Egyetem Műszaki Földtudományi Kar

<http://www.uni-miskolc.hu/~mfk/tanterv/geogr.html>

[letöltve: 2006.05.29.]

Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Kar

<http://www.ttk.pte.hu/TO/orarend/Foldrajz.xls> [letöltve: 2006.05.29.]

Szegedi Tudományegyetem Természettudományi Kar

http://www.geo.u-szeged.hu/oktatas/foldrajz/tantargy/mo_termfold_ea.html

[letöltve: 2006.05.29.]

Eötvös Loránd Tudományegyetem Tanárképző Főiskolai Kar

<http://157.181.174.19/tanrend/2002-2003-2/kotelezo/TO10N2.html>

Eszterházy Károly Főiskola

<http://www.ektf.hu/oktatas/2002/szakok/foldrajz.htm> [letöltve: 2006.05.29.]

Nyíregyházi Főiskola

http://www.nyf.hu/others/docs/foldrajz_halo_nappali_2006.doc

[letöltve: 2006.05.29.]

Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Tanárképző Főiskola

<http://www.jgytf.u-szeged.hu/oktatas/kredit/kreditek/FOL.htm>

[letöltve: 2006.05.29.]

DÉL BORSOD-ABAÚJ-ZEMPLÉN MEGYE KAVICSBÁNYA TAVAINAK TURISZTIKAI HASZNOSÍTÁSI LEHETŐSÉGEI

Kiss Anita
Ph.D. hallgató

Debreceni Egyetem, Tájvédelmi és Környezetföldrajzi Tanszék
E-mail: ksanita@freemail.hu

Bevezetés

Borsod-Abaúj-Zemplén megye Magyarország kavicsbánya tavakban egyik leggazdagabb területe. Bár a kavicsbányászat már az előző évszázadban jelentős tájsebeket hagyott hátra a megyében, az utóbbi években a felgyorsult útépitések (autópálya-építés) nyomán jelentősen megnövekedett a kisebb nagyobb bányatelkek és a bányatavak száma. A kavicsbányászat nyomán visszamaradó bányagödörökben, a talajvíz és csapadékvíz összegyülekezéséből alakulnak ki a kavicsbánya tavak. Ezzel biológiai és társadalmi szempontból új tájelem jelenik meg.

Ugyanakkor kérdéses mi lesz a sorsa a visszamaradó vizeknek, a létrejött vizes élőhelyeknek, mivel a rekultiváció jelen gyakorlata nem megnyugtató sem, ökológiai sem tájvédelmi szempontból – holott törvényi előírás vonatkozik rá (239/2000.(XII.23.) Korm. rendelet a bányatavak hasznosításával kapcsolatos jogkörökről és kötelezettségekről).

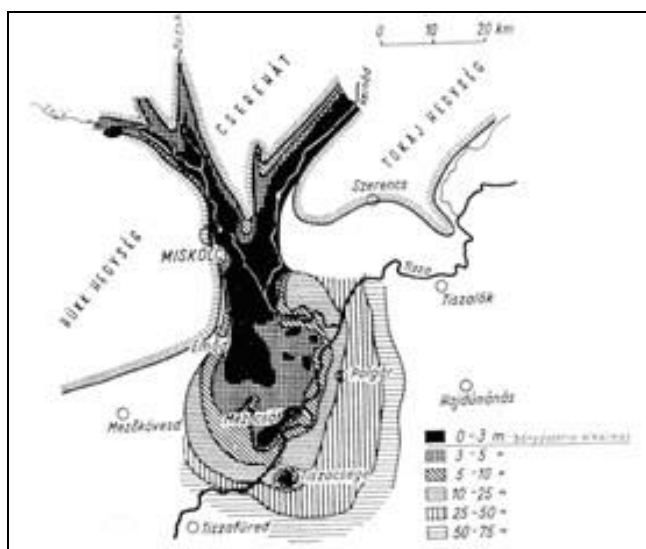
A bányatavak pedig, megfelelő kezeléssel táji szempontból esztétikus területekké, ökológiai szempontból fontos élőhelyekké alakíthatók, melyek, egyaránt szolgálhatnák a kikapcsolódást, valamint különböző élőlények – halak, madarak, hüllők – életlehetőségeit is megteremthetnék.

A növekvő turizmus, az üdülés, felfrissülés, pihenés és általában a kultúrált szabadidő eltöltése iránti igény, illetve mindezek helyi gazdasági előnyeinek növekedése miatt a kavicsbánya tavak, és környezetük felértékelődésével kell számolni.

Cikkemben a Sajó-Hernád hordalékkúpon kiépített kavicsbányák, elsősorban a Nyékládházi bányatavak turisztikai hasznosításának lehetőségeivel foglalkozom.

A kavicsbányák geológiája

A Sajó, Bódva és Hernád folyók által kialakított hordalékkúp a Miskolci-kaputól DDK-re terül el, DNY-on a Nagykunság, K-en a Hajdúság határolja, bár a hortobágyi folyómedrekben feltárt kavicsos homok ásványtani összetétele rendkívül hasonló a Sajó-Hernád hordalékkúp bükk-peremi medreinek kőzet- és ásványösszetételéhez. Ezek alapján feltételezhető, hogy a Sajó hordalékkúphoz tartozik. Tehát a Sajó-Hernád-hordalékkúp benyúlik a Hortobágy területére, sőt fiatalabb üledékekkel fedetten a Hortobágy egész északkeleti részén megtalálható. (TÓTH Cs. 2003) A Pannon-tenger idején indult el a kialakulása, de a fő felhalmozódás időszaka a pleisztocén. A durva üledék képződése és lerakódása már a pleisztocén vége előtt befejeződött, a folyóvölgyekben azonban még a holocénben is folytatódott. A hordalékkúp anyagában sűrűn váltakozik a durva kavicsösszlet, valamint a finomabb homok, lösz-, és iszaprétegek.

1. ábra: A Sajó-Hernád kavicsmélysége a felszín alatt

Forrás: FRANYÓ F. 1966

Ezt a hordalékanyagot a holocén későbbi fázisaiban kevert szemcse-összetételű öntésagyag takarta be. A kavicsrétegek elsősorban a folyóvölgyek mentén fekszenek a felszínhez közelebb, mintegy 3-5 méterrel a talajszint alatt. (1.ábra) Az öszs-kavicsvastagság a hordalékkúp központi részén a legnagyobb – 125 méter - a peremek felé kivékonyodik (DÁVID L. 2003).

A Sajó-Hernád hordalékkúp kavicsbányáinak utóhasznosítása

A kavicsbányászat során létrejövő tavak a környék lakosságának is új lehetőségeket teremtenek. A tóhasznosítás azonban további beavatkozást jelent a tavak életébe. A tavak többsége nem maradt érintetlenül azt követően, hogy felhagytak a műveléssel. A kavicsbánya tavakat részben a szabadidős tevékenységek (üdülés, nyári strandolás, horgászat, különböző vízi sportok), másrészt a mezőgazdaság hasznosítja (vízkiemelés, haltenyésztés és a ketreces halnevelés). A leghétköznapibb, a legtöbb helyen megfigyelhető hasznosítási mód Sajó-Hernád hordalékkúp tavai esetében is a horgászat és a strandolás. A térség 37 felhagyott bányatavából 18 tóba halakat telepítettek. Azonban a többi tó esetében sem kizárt a horgászati hasznosítás. A túlzott haltelepítés és a horgászat növeli a tó szervesanyag-tartalmát. Ami eutrofizációhoz vezethet.

A strandolás néhány tó esetében jelentős szezonális terhelést jelent (Arnót, Csorbatelepi-tó, Mályi-tó). A vízi sport célú hasznosításhoz a Csorbatelepi-tó esetében egy európai szabványú kajak-kenu pályát építettek ki. A Mályi-tavat egy vitorlás egyesület hasznosítja. A legnagyobb zavarást okozó vízi sport a motorcsónakozás, a vízisí vagy a jetski (használatuk egyedül a hejőkeresztúri bányatavon engedélyezett). Amellett, hogy üzemanyagot és olajat juttathatnak a tóba, veszélyt jelenthetnek a fürdőzőkre is. Ahol üdülőtelkek is létesültek, ott a szennyvíz-elvezetés hiánya okoz környezeti problémát. A forgalmasabb helyeken nagy mennyiségű szemét is keletkezik. Ezek a problémák elkerülhetők, a lazább beépítéssel, a megfelelő infrastruktúra kiépítésével, a szemétyűjtés és elszállítás megoldásával. A tavak életét befolyásoló másik tényező a mezőgazdaság. A kavicsbányákat

általában egykori mezőgazdasági területeken alakították ki. A bányaműveletek akadályozhatják a növénytermesztést, de a bányatónak előnye is lehet azáltal, hogy vizet biztosít az öntözéshez, az itatáshoz és a haltenyésztéshez. A mezőgazdaság azonban veszélyforrás is a tavak minőségére (növényvédő szerek, műtrágyák bemosódása) a vízkivétel pedig beavatkozást jelent a felszín alatti vízrendszerekbe. Halászat szempontjából elsősorban ketreces halnevelés céljára lehetett hasznosítani a tavakat. A Sajószögedi-tó vízminősége a közelben üzemelő sertéstenyésztő telep miatt igen rossz, illetve a közeli szarvasmarha telepről is ide hordják itatni az állatokat, ehhez hozzájárul a tó kis mélysége és kiterjedése is. A Mályi-tó és a Sajószögedi-tó nitráttartalma kiugróan magas (WWW.ANTSZ.HU).

A települések is hatással vannak a bányatavak vizének minőségére. A Miskolc közelében fekvő bányatavak kiépítettebbek, mint a messzebb lévőek. A 37 felhagyott bányató közül mindössze 11 található a településektől mért 1 km-es távolságon kívül. Minél nagyobb a település mérete, annál nagyobb a közelben lévő tavakra gyakorolt antropogén hatás. Az alapvető infrastruktúrával rendelkező bányatavak előnyöket élvezhetnek a többi tóval szemben a további hasznosítást illetően. Azok a bányatavak is kedvezőbb helyzetben vannak, ahol hamarabb felhagytak a kitermeléssel, így előbb kezdődhetett meg a hasznosításuk is. A terület bányatavainak többségét alapszinten hasznosítják, de a magasabb fokú használat csak kevés esetben valósult meg. Az autópálya-építés jelentős szerepet játszik a kavicskitermelésben. Az M3-as autópálya Füzesabony-Polgár közti szakasza a területen halad keresztül. Szintén kettészeli a térséget az M30-as autóút mely Miskolc és Hejőpapi között létesül. Az útépitések hatalmas mennyiségű nyersanyagot igényelnek. Az építkezés során különböző szemcseméretű kavicsot, homokot és zúzott követ használnak fel. Ezek közül a homok és a kavics megtalálható a területen. Az autópálya-építés kihatott egyrészt a tulajdonviszonyokra, másrészt pedig a bányák hasznosítására is. A nyékládházi kavicsbányák és a hejőkeresztúri, hejőpapi kavicsbányák az osztrák érdekeltségű Lasselsberger Kft. tulajdonába kerültek. A tiszatarjáni kavicsbányát a Colas Északkő Kft. vette meg. A kavicsbányák többsége tulajdonost váltott, s a hirtelen megnőtt megrendelések kielégítésére fejlesztések történtek. Így több helyen szereltek fel

kavicsosztályozót, kavicsmosót, bekötőutakat létesítettek és folytatták a felhagyott termelőhelyek fejtését, illetve újakat nyitottak. Ezáltal több bányató keletkezett és megnőtt a meglévők területe. Jelentős tájrombolás történt tehát kimondottan az autópálya-építés hatására. Remélhetőleg a későbbiekben az okozott károk helyreállítására is gondot fognak fordítani és a kavicsbányászat is ésszerű keretek között folytatódik, tekintettel annak minden gazdasági és ökológiai következményére (DÁVID L. 2003). Különösen, hogy törvényi előírás vonatkozik rá (239/2000.(XII.23.) Korm. rendelet a bányatavak hasznosításával kapcsolatos jogkörökről és kötelezettségekről), mely kimondja, hogy:

Bt. 36. § (1) A bányavállalkozó köteles azt a külszíni területet, amelynek használhatósága a bányászati tevékenység következtében megszűnt vagy lényegesen korlátozódott, a műszaki üzemi tervnek megfelelően, fokozatosan helyreállítani, és ezzel a területet újrahasznosításra alkalmas állapotba hozni vagy a természeti környezetbe illően kialakítani (tájrendezés).

Vhr. 22. § (2) A tájrendezési tervnek tartalmaznia kell a bányászati tevékenységgel és külszíni létesítményeivel érintett, továbbá a bányászati tevékenységgel marandóan megváltozó felszíni terület környezetkímélő újrahasznosításának tervezett célját, a megvalósításhoz szükséges feladatok ismertetését és éves ütemezését. (239/2000.(XII.23.) KORM. RENDELET)

Sok esetben lehetőséget találhatunk a bányaterületek ökotúra-útvonalakba való beillesztésébe, vagy ha nincs ilyen, akkor azok kiépítésének fontos állomásai lehetnek. Az idegenforgalmi kínálat ezekkel is sokszínűbbé tehető. Másfelől a vízzel feltöltődött bányaterületek jó rekreációs lehetőségeket is nyújthatnak.

A nyékládházi bányatavak története

Az első világháború idején vették észre az emberek, hogy a község határában - alig néhány méterrel a felszín alatt - építkezési célra megfelelő, nagy kiterjedésű területen található kavics.

1917-ben meg is alakult a Mezőnyék-ládházi Kavicsbánya Rt, és elkezdődött a kitermelés. A második világháború végén a

visszavonuló német seregek felrobbantották a mőtárgyakat. 1948-ban a részvénytársaság fogott hozzá a kitermelés feltételeinek megteremtéséhez. Az 1949. évi államosítás során megalakult a Miskolc-környéki Kavicstermelő Nemzeti Vállalat. Az országban beindultak a nagy építkezések, amelyekhez jelentős mennyiségű kavicsra volt szükség. Számos nagyberuházáshoz szükséges kavicsanyagot innen termelték ki, mint például a Ferihegyi repülőtér, a Kiskörei Vízlépcső, a Tiszai Vegyi Kombinát stb. felépítéséhez szükséges anyagot is. A 300 fős kavicsbánya üzem szerepe az ország adalékanyag-ellátásában meghatározó volt, az országos termelés 13%-át adta.

A rendszerváltás során a gazdaságban bekövetkezett változások miatt csökkentek a beruházások, a bányaiüzemtől kevesebb anyagot kértek. Az üzem több átalakuláson is átment, jelenleg Lasselsberger Hungária Termelő és Kereskedelmi Kft. néven működik, budapesti székhellyel. Már 1978-ban megindult és ma is folyik a bányatavak környékének rekultivációs tevékenysége. Ennek során több tó körül üdülőterületet jelöltek ki, melyek napjainkra be is épültek (www.ksh.hu).

1. áblázat: bányatavak *Forrás: www.haldorado.hu*

A bánya neve	Tófelület (ha)	Átlagos mélység (m)
Nyékkládházi tavak	450	7-20
Mályi tavak	34,1	5-7
Muhi tó	45,2	2
Sajószögedi tavak	30,3	4-5
Sajóörösi tó	1,54	n.a.

A bányatavak

A Miskolc környéki kavicsbánya tórendszer (**1. táblázat**) (**2. ábra**), ezen belül a nyéki tavak úgynevezett "víznélküli" idegenforgalmú vonzerőkkel rendelkező régióban fekszenek. Nemcsak emiatt kedvező a földrajzi fekvése. Könnyen megközelíthetőek, hiszen a 3. számú és a 35. jelű főforgalmi utakon

zajló idegenforgalom számára a tavak ideális megállóhelyet jelentenek.

A Nyéki tavak jelenleg hat tóból áll: Öreg-tó, Középső-tó, Egészségügyi-tó, István I-II. tó, Gólem tó és Debreceni tó. **(3. ábra)** A vízfelület jelenlegi nagysága kb 450 ha. A jelenlegi elképzelések szerint a kavicsbányászás 2030-ig tart, melynek során a vízfelület többszörösére nő, körülbelül 700-800 ha-os lesz. A tó nagy összefüggő vízfelülete révén elsősorban a vízisportokra /vitorlázás, vízisí, csónakázás stb./, valamint a nyári, illetve hétvégi üdülésre alkalmas (WWW.NYEKLADHAZA.HU).

Az üdülési funkciók biztosítása mellett fontos feladat a terület fokozatos rekultivációja, a tórendszer használatának megfelelő kialakítása /meder- és partképzés, partmenti területek rendezése, védősávok kialakítása stb./ a tavak vízszint-szabályozása, a felszíni vizek elvezetése, a vízvédelmet biztosító vízrendezés megtervezése.

A tó jelenlegi területe magában foglalja a régi István I, István II tavakat, mely időközben összekotrásra kerültek a Gólem tóval.

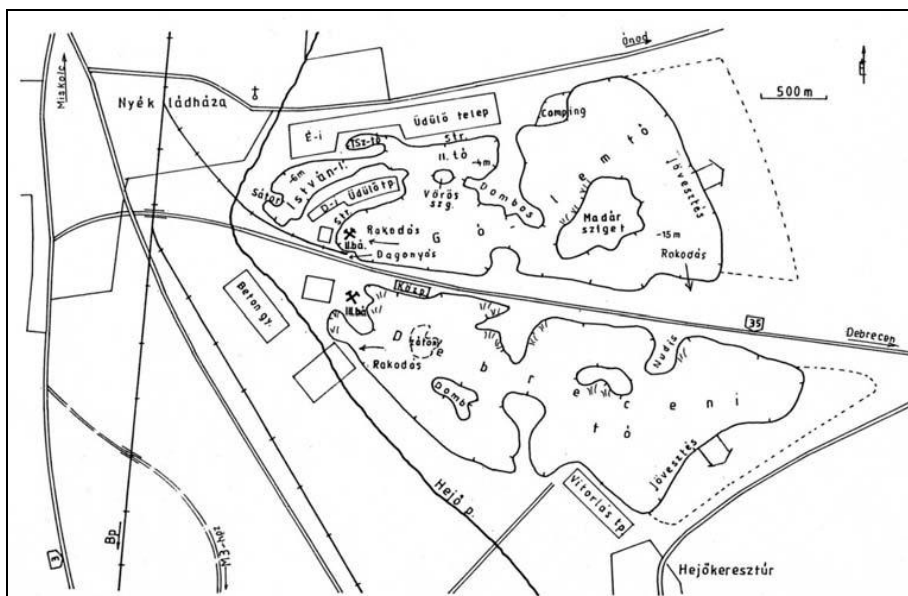
Debreceni tó–Gólem tó, a megye legrégebbi kavicsbánya tavai, közé tartozik. A kavics kitermelés jelenleg is folyik a tavak keleti oldalán, de a tó nagy része már nem fog változni.

A turisztikai hasznosítás lehetőségei

A tórendszer – bár jelenleg még folyik a kavics, illetve homokkitermelés – a nyári hónapokban közkedvelt pihenőhely. A part menti földek egy részén üdülő telepek épültek, nyáron nagy tömegek veszik igénybe a tavat és környezetét strandolás, horgászat és vízisportok céljából. A Gólem-, az István-, az Öreg- és a Középső-tó mentén kiterjedt üdülőövezet húzódik közel 800 üdülőtelekkel, összesen 31 ha területen – a telekosztás már az 1960-as évek elején megkezdődött. Nyári hétvégéken az itt üdülők száma eléri az 5000 főt. Ennek ellenére a tó vízminősége kiváló, még a nyári hónapokban sincs algavirágzás, vagy oxigénhiány, mert a tó, mint a legtöbb kavicsbánya tó igen mély – 7-20 méter – , az alsóbb rétegek

a melegebb hónapokban sem érik el a 20 C°-ot. A gyökerező hínárnövényeken és a parti nádasokban számos halfaj találja meg ivási feltételeit. A telepítéseknek köszönhetően a tó ponty állománya stabil horgászfogást biztosít az ide látogatóknak. Ragadozók közül a csukát fogják legnagyobb mennyiségben, de jelentős a tó süllő és harcsa állománya is (WWW.EMHE.HU).

A tórendszer a strandolók, a vízisportolók, és a horgászok üdülőparadicsoma lehetne. A tavakat ingyenesen lehet egyelőre használni, mindenki megtalálhatja a neki megfelelő partszakaszt. Vannak népszerű széles, hosszú strandszakaszok, ugyanakkor találhatóunk egy csendes részt is, mivel a tórendszert kisebb szigetek és benyúló félszigetek teszik igazán változatosá (**4. ábra**).

4. ábra: A 35-ös jelű főforgalmi út melletti bányatavak helyszínvázlata

Forrás: SZLABÓCZKY P.

A tavak kiszámíthatatlan mélységük, néhol igen meredek, omlásveszélyes partjai miatt azonban veszélyesek is lehetnek, ezért fokozott óvatosságra van szükség. Sajnos számos halállal végződő baleset is történt, éppen ezért mindenképpen szükséges a terület biztonságának növelése. Ezen a partvonal megfelelő kiépítése

segíthetne, a meredek partfalak megszüntetésére, és a part közelében, elsősorban a strandolásra alkalmas helyeken, a hirtelen mélyülő meder feltöltésére lenne szükség. Természetesen több igényt is ki kell elégíteni a partvonal megfelelő kiépítése során, hiszen mást kíván a strandoló, horgászó közönség és mást az itt élő állatok. A nyéki tavak esetében elegendő hely és vízfelület áll rendelkezésre, mindegyik igény kielégítésére.

Szintén rendkívül fontos a megfelelő infrastrukturális feltételek kiépítése. Egyes számítások alapján a nyéki tavak közel 20000 ember befogadására alkalmasak, ennek közel fele szállásférőhelyet nem igényel, a másik fele igen. Ezért fontos az üdülőterület további fejlesztése, ami pozitív hatással lehet a település fejlődésére is és a foglalkoztatottság növelésére is. A tó körül rendezett strandokat, öltözőket, folyóvízzel ellátott illemhelyeket, kempingeket kell kialakítani, növelni kell a kereskedelmi szálláshelyek számát panziók, motelek, szállodák, apartmanok építésével, hogy mindenki az igényeinek megfelelő szálláshelyet tudja kiválasztani. Éttermeket, vendéglőket, sporttelepeket kell létesíteni.

Természetesen, mint minden üdülőhelyen itt is a szezonális csökkentése a cél. A téli hónapok forgalmát növelhetné, a közel 1000 méteres mélységben található termásvíz kihasználása. A gyógyturizmus jelenleg az egyik legvonzóbb és legnagyobb hasznot hozó turizmusfajta, illetve számos külföldi vendéget vonzana a területre.

A tavakon túl idegenforgalmi vonzerőt jelent a település nyugati határán É-D-i irányban kilométereken át húzódó Szőlőhegy. Régebben a hegyen csak szőlőskertek, présházak, borospincék, valamint hétvégi házak voltak, ma viszont egyre több a lakás is. Télen kedvelt szánkózó hely.

A tó környékén gyalogos, lovas és kerékpáros túraútvonalakat lehetne kialakítani, amelyek érintenék a környék olyan turisztikai látnivalóit, mint például a Muhi csata emlékműve, a Szőlőhegy tetején megbúvó régi, vályogfalú szőlőházak és a történelmi múltú szomszédos Ónod település nevezetességei, mint az Ónodi-vár, népi lakóház, Török-kastély.

Lehetőséget kell biztosítani a vízi sportok úzéséhez szükséges sportszerek és járművek kölcsönzésére (szörf, vízibicikli, csónak, kajak, kenu, vitorlás hajó), valamint labdajátékokra alkalmas pályákat is ki lehetne alakítani a part közelében.

A Miskolci Kistérség Többcélú Társaság Fejlesztési Konceptiójában (2007-2013) már szerepel a fejlesztés egyik lehetőségeként a turizmus és ezen belül a bányatavak turisztikai hasznosításának terve. Ez alapján a kistérségnek ki kell tudni használnia a Bükk, a Sajó és a Hernád folyók, a **bányatavak** és az egyéb pontszerű turisztikai potenciálok meglétét. A turizmus fejlesztése terén elsősorban az attrakciók fejlesztését kell preferálni, illetve a turisztikailag frekventált mikrotérségekben és településeken az új szálláshelyek létrejöttét, a meglévők komfortfokozatának, szolgáltatási színvonalának emelését.

A tervek szerint megépülne egy Miskolc-Kistokaj-Mályi-Nyékládháza-Sajószöged-Tiszaújváros (a kavicsbánya tavak összekötésével majd a Sajó parton Tiszaújvárosig) húzódó kerékpárút is, ami az ökotúra útvonal alapja lehet.

Összefoglalás

Borsod-Abaúj-Zemplén megyében tehát számos kiaknázásra váró felhagyott, illetve részben hasznosított bányató található. A korábbi „tájsebek” ésszerű hasznosítással akár még a táj „esztétikailag” vonzó részévé is válhatnak. Mindezt elősegítheti az emberek látásmódjának változása is, hiszen egyre inkább nő a kereslet új kikapcsolódást jelentő, turisztikailag látványos helyszínek után. A nyékládházi bányatavak esetében mindezekre lehetőség van. A tavak már jelenleg is a környék településeinek fontos kirándulóhelyei. Az Öreg-tó és az István-tó körül nyaralóházak sora áll, a fiatalabb tavak mellett pedig autós-biciklis turisták találnak nyaranta nyugodt kikapcsolódást. A Debreceni-tó a nudisták közkedvelt fürdőhelye. A tórendszer a strandolók, a kellő jártassággal bíró vízisportolók, és a horgászok üdülőparadicsoma.

Szakirodalmi hivatkozások

- TÓTH Cs. (2003): A Hortobágy negyedidőszak végi felszínfejlődésének főbb természeti és antropogén vonásai. Doktori Disszertáció. Debrecen.
- DÁVID L. – PÉNZES J. – TÚRÓCZI E. (2003): A kavicskitermelés jellemzői és a kavicsbányák hasznosítása a Sajó-Hernád hordalékkúpján. Gazdálkodás 2003. 7. számú külöнкиadás.
- DÁVID L. (2003): Felhagyott kő- és kavicsbányák turisztikai fejlesztési lehetőségei. Agrárgazdaság, vidékfejlesztés és agrárinformatika az évezred küszöbén (AVA).
- FRANYÓ F. (1966): A Sajó-Hernád hordalékkúpja a negyedkori földtani események tükrében. Földrajzi Értesítő I-IV.
- SZLABÓCZKY P. (2002): A kavicsbányászat geológiai feltételei, különös tekintettel a környezet- és természetvédelmi kérdésekre. A kavicsbányászat és a kavicsbányatavak környezet- és természetvédelmi problémái. Miskolc. 239/2000.(XII.23.) Kormányrendelet. Google Earth
- Miskolci Kistérség Többcélú Társaság Fejlesztési koncepciója (2007-2013). Miskolc 2005.

INTERNET

www.haldorado.hu

www.ksh.hu

www.emhe.hu

www.nyekladhaza.hu

www.antsz.hu

HOLLANDIA IDEGENFORGALMÁNAK AKTUÁLIS KÉRDÉSEI

Nagy Viktória

PhD hallgató

Debreceni Egyetem, Tájvédelmi és Környezetföldrajzi Tanszék

E-mail: v.i.c@freemail.hu

Bevezetés

Hollandia malmokat és tulipánokat éltető kampánnyal próbál javítani az emberekben róla kialakult képen, miszerint a szex, a drogok és az eutanázia melegágya. „Ne engedd a lányod Hollandiába vakációzni, mert függőként tér majd haza!”, „Amszterdam belvárosában az ablakok mögött meztelen nők mutogatják magukat, és szinte minden utcasarkon illegális seftelés folyik.” – ilyen, és ehhez hasonló előítéletekkel kell szembenéznie az országnak. Az elmúlt tíz évben Hollandia imázsa zuhanórepülésbe kezdett, jelenleg is ezt próbálja orvosolni erőiket egyesítve a holland turisztikai hivatal¹, a turisztikai információs szolgálat², illetve a nagykövetségek. Holland állampolgárok százai dolgoznak nap, mint nap a holland turisztikai kínálat promócióján. A korábbi szimpla turistacsalogató metódus – miszerint „Hollandiát látnia kell!” – mára a múlté. 1997 óta fáradhatatlanul folyik a piackutatás, és a különböző célcsoportok igényeinek megfelelő reklámkampány kidolgozása.

Hollandia idegenforgalmának gyenge pontja

A reklám-hadjárat gyökerei a kilencvenes évek közepéig nyúlnak vissza. Akkor tudatosult először a gazdasági minisztérium és a turisztikai hivatal munkatársaiban, hogy az ország pozitívnak nem nevezhető imázsa komoly bevételkiesést okozhat az államkasszájának, amennyiben Hollandia kiszorul a nemzetközi turizmusból. Félelmük nem volt alaptalan: egy, a kilencvenes évek

1 NBTC – Nederlands Bureau voor Toerisme & Congressen

2 VVV – Vereniging voor Vreemdelingenverkeer

második felében készült felmérés során olyan európai és amerikai potenciális turistákat kérdeztek az országról, akik még soha nem jártak Hollandiában. A megkérdezettek Amszterdamot látatlanban a rossz közbiztonsággal és a koszos utcákkal kötötték össze. Kevesen hallottak ugyanakkor például csatornáiról, a múzeumokról vagy történelmi jelentőségű épületeiről, holott Hollandia legismertebb porcikája a város.

A korábbi évek negatív imázsa mára jelentősen javult, ennek ellenére akad olyan „sötét foltja” a holland idegenforgalomnak, amely a mai napi, sőt egyre inkább napirenden van. A kormány liberális drogtörvénye köztudottan megosztotta az embereket, kevesen értnek egyet annak preventív politikájával. Miután az ország vezetése belátta, hogy a drogfogyasztás problémáját teljesen felszámolni nem lehet, jobbnak láttak szakítani a korábbi évek „taktikájával”, és büntetések helyett kontrollálni a fogyasztást. Ezzel szemben a legtöbb ország véleménye szerint a drogoknak egyszerűen nincs létjogosultsága. Természetesen az eltérő nézetek rendszeres súrlódásokhoz vezetnek Hollandia, valamint a környező országok, elsősorban Franciaország és Németország között. Belgium 2004 óta a holland modell útjára lépett, és több német törvényhozó is szorgalmazná a könnyű drogok használatának legalizálását, elsősorban a drogturizmus felszámolásának eszközeként.

Az országhatárokon átnyúló kábítószerrel való visszaélések száma soha nem látott méreteket öltött. Ebből a szempontból az – Európa regionális felosztása szerint – Scheldemond határszakasz a legaktívabb, a kereskedelem pedig főleg a DK-Flandria – Henegouwen – Nord-Pas-de-Calais régión halad keresztül. A területre alapvetően jellemző szoros kooperáció lehetővé tenné, hogy hatékony eszközökkel harcoljanak a drogturizmus ellen, hatékony módszert azonban eddig nem sikerült kidolgozni az érintett országoknak.

A tiltott szerek motiválta idegenforgalomnak két jellegzetes típusa alakult ki: egyrészt belga és francia turisták tömegesen keresik fel Hollandiát a coffeeshopok miatt, másrészt egyre több illegális árusítóhellyel lehet találkozni. Ez utóbbi jelenség Hollandiából fokozatosan a belga nagyvárosokba tette át székhelyét.

Ha külföldön kritikával illetik a hollandok könnyű drogokra vonatkozó törvénykezését, nem a coffeeshopokkal és a fogyasztókkal szemben szólalnak fel, hanem annak lehetőségével nincsenek kibékülve, hogy így olyan országokba is kijut kábítószer, ahol az egyáltalán nem megengedett. Sokat vitatkoztak a korábbi 30 grammos maximális határértékről is, amely mennyiség alatt a birtoklás még nem minősül visszaélésnek.

Hosszas vívódás után végül módosították a mennyiséget. A mostani limit szerint egy vásárló nem kaphat 5 grammnál többet – egy coffeeshopban persze. De a tulajdonosok szerint egy átlagos fogyasztó nem is vesz magához három grammnál többet a coffeeshopban. A határ közelében fekvő helyeken azonban, ha ennél többre tart igényt valaki, a portéka szinte biztosan külföldön talál gazdára. A legtöbb településen egyébként egy coffeshop hétvégi bevételének mintegy kétharmada a drogturizmusnak köszönhető. A nagyvárosokon kívül – mint Amszterdam vagy Rotterdam – a határterületekre koncentrálódik az újfajta turizmus: Limburgban Venlo és Maastricht, Zeeuws-Vlaanderen tartomány területén pedig Terneuzen a legkeresettebb helyszín.

Bármennyire is zavarja a holland kormányt, hogy őket teszik felelőssé elsősorban a marihuána illegális csempészéséért, ha megtiltanák az árusítást külföldi vendégek részére, alkotmányt sértetének a diszkriminációval. Kivitelezése pedig szinte lehetetlen lenne, hiszen ebben az esetben a holland polgárok, mint közvetítők vásárolnának drogot külföldi fogyasztóknak.

A hatékonyabb együttműködés reményében tartott szimpóziumot 2006. május 26-án Belgium, Észak-Franciaország, valamint a holland Zeeland tartomány. Terneuzen – Zeeland tartományi központjának – polgármestere szerint elég volt a siránkozásból, a tettek mezejére kell lépni, és ki kell dolgozni végre egy olyan határon átnyúló politikát, amellyel meg lehet oldani a drogturizmus problematikáját. Úgy véli, ezt eddig csakis az országok közötti bilaterális kapcsolatok teljes hiánya gátolta. A jelenség természetesen nem kizárólag az említett határszakaszt érinti, Limburg tartomány Hollandiával szomszédos területe is problematikus. A legtöbb határmenti belga település polgármesterének véleménye azonban az, hogy itt nem egyszerűen

szomszédok közötti problémáról van szó. Ha hatékony eszközt akarnak találni, magasabb szinten kell operálni, és az Európai Unió keretein belül kell egy megfelelő határon átnyúló szabályozást találni.

A hollandok továbbra is azon a véleményen vannak, hogy csak a hasonló törvénykezés lehet megoldás, a „szomszédoknak” azonban eszük ágában sincs bevezetni a liberális drogtörvényt. Egyelőre marad a bevált módszer, a fokozott határellenőrzés. Az elmúlt évben egyébként csaknem háromszor annyi határőr próbálja kiszúrni a csempészeket, mint azt megelőzően.

Hollandia egyébként újabb, a határ közelében létesítendő, coffeeshoppal provokálja Belgiumot. Ahogy azt Terneuzen polgármestere bejelentette, hamarosan egy harmadik coffeeshop fogja megnyitni kapuit. Terveik szerint a város határán kívül, olyan közel a belga határhoz, amennyire csak lehet, és olyan helyen, amely nagyszámú gépjármű számára biztosít parkolóhelyet. Természetesen a belga hatóságok nem fogadták a hírt kitörő lelkesedéssel, hallani sem akarnak róla. Terneuzen az egyetlen olyan település Zeeland tartományban, ahol legálisan lehet könnyű droghoz jutni coffeeshopokban.

A nyolcvanas években fáradt bele a város vezetősége az állandó harcba, amit a terjesztőhálózatokkal vívtak, és végül 1995-ben engedélyezték két coffeeshop létesítését a belvárosban. Egy a coffeeshopok között végzett vizsgálatok szerint, azok vendégeinek 95%-a külföldi. Ezért is gondoltak a hollandok arra, hogy vagy a már meglévő kettőt helyezik a városon kívülre, vagy egy harmadik árusítóhelyet engedélyeznek egy sokkal praktikusabb helyen, ahol autóval könnyen le lehet parkolni, a határ mellett, a Terneuzent Genttel összekötő út mellett. Zelzate polgármestere az elképzelést kategorikus „nem”-mel kommentálta. Nem csak a belga „szomszéd” fogadta szkeptikusan a hírt, Kortrijk polgármestere, akinek az észak-francia drogbandákkal kell hadakozni, valósággal felháborodott rajta. Véleménye szerint az új coffeeshop csak újabb fogyasztókat generálna. Terneuzen polgármestere a tiltakozással kapcsolatban csak annyit mondott, a coffeeshop intézményrendszere, azaz a figyelemmel kísért fogyasztás bevált módszer. Az egy főre jutó drogfogyasztás sokkal alacsonyabb

Hollandiában, mint Belgiumban vagy Franciországbban.

Azt is szorgalmazta továbbá, hogy a két ország vezetése gondolja át még egyszer a marihuána legalizálásának kérdését. A megoldás valószínűleg még várat magára, az mindenesetre biztató, hogy egyre több tudományos vita és fórum kezeli központi kérdésként a dolgot.

A „jövő” turizmusa

Az „új turisztikai kínálat” négy pilléren nyugszik: Amszterdam, a virágok, az aktív turizmus – elsősorban a kerékpározás és vízi sportok – valamint a tengerpart. Szeretnének végleg leszámolni a coffeeshopokkal és a vörös lámpás negyeddel kapcsolatos előítéletekkel. A négy legfontosabb vonzerő mellett a hadjárat fő mottója, hogy Hollandia kellemes hely, ahol az emberek barátságosak, toleránsak és minden dolog iránt nyitottak. Elsősorban német, angol, amerikai, belga és francia turistákra építenek, továbbá harmincöt év feletti, tehetős látogatók jelentkezését várják! A turisztikai hivatal évente mintegy 34 millió eurót áldoz a promócióra, melynek felét a gazdasági minisztérium állja, az összeg másik felének előteremtése pedig a kereskedelmi és ipari szektor feladata.

A kampány alapköve a tulipán: utazási kiadványokon, posztereken, csomagolásokon immáron több éve látható ez a nemzeti szimbólum, természetesen narancssárgában. A piros – fehér – kék színekből elég volt, az egyesült nemzetek országainak mintegy 40%-ánál a nemzeti lobogó ebből a három színből tevődik össze. A tulipánt ugyanakkor ma már a világ minden részén Hollandiához kötik. Több piackutató szerint azonban minden rosszban van valami jó, hiszen az országba látogató turistát a meglepetés erejével fogja lenyűgözni a hely. A legjobb reklám pedig, ha a hazatérő vendégek szájról szájra adják tovább Hollandia jó hírét.

Holland Városok Projekt

A városok rövid időre szóló látogatása továbbra is jelentős részét adja a turizmus bevételeinek az egész világon, és ez Hollandiában sincs másként. Szinte minden olyan országban, ahol a holland turisztikai hivatal aktívan kampányol, a Holland Város Projekt kulcsfontosságú része a piacnak. A városok bemutatásán kívül az építészetet, a kávéházakat és bárokat, a múzeumlátogatást, a városnézést és a vásárlási lehetőségeket hangsúlyozza. Amszterdamra, Rotterdambra, Hágára, Utrechtre és Maastrichtra alapoz a projekt, de más városokat is bemutat természetesen.

Holland Klasszikusok Projekt

Az ország idegenforgalmának tradicionális szegmense, olyan szimbólumokkal, mint a tulipánok, a fapapucs, a szélmalomok és a sajt, de éppúgy épít az ország kulturális örökségére olyan hírességeket kiemelve, mint Van Gogh, Vermeer, vagy Rembrandt. Elsősorban kontinensen kívüli piacra akarnak ezzel a projekttel betörni, az Egyesült Államok, Japán és Kína a legfontosabb célpont.

Holland Strandolás Projekt

A holland tengerpart őrzi pozícióját, továbbra is csábító turisztikai célpontnak bizonyul. A parti terület motorja a természetes strand a maga dűnéivel, mögöttük szemrevaló városkaival. A különböző élményparkok és múzeumok látogatását gyakran kötik össze tengerparti programokkal, a kempingek, illetve nyaralók pedig óriási kitérési lehetőséget jelentenek az apró parti településeknek.

Holland Izgalmak Projekt

A Holland Izgalmak Projekt nem más, mint móka és szórakozás a természetben. Széles spektrumon kínálja a lehetőségeket, főleg látványparkokba és témaparkokba próbálja csábítani a turistát. Ezt az elemet kombinálják általában az

ismeretterjesztéssel, túrázason és kerékpárutakon keresztül. Csak úgy, mint az előző projektnél, a szállás bázisa szinten kemping és bungaló. Célcsoport szinten a gyermekes családok (7-14 éves porontyokkal).

1996-ban az Egyesült Államokban például, egyik kampányuk során főleg nagyvállalatokat kerestek fel, hogy azok legkiválóbb dolgozóikat egy-egy hollandiai utazással jutalmazzák. A turisztikai hivatal 2000 céggel vette fel a kapcsolatot, és ismertető prospektusaik mellett piackutatási céllal, kérdőíveket is postáztak nekik. Olaszországban egy kertészeti szaklap mellékleteként mutatták be a holland virágkertészetet, és a virágkertészet legnevesebb városait úgy, mint Aalsmeer, Keukenhof és Biesbosch. Az együttműködésnek köszönhetően az információk 100000 olvasóhoz jutottak el. Angliában szintén a virágokkal próbálták hódítani: neves napilapokhoz csatolt kiadványban Hollandiát „Európa virágaként” népszerűsítették.

A kampány, amellyel a Hollandiáról alkotott téves képet akarták helyretenni, a turisztikai hivatal vezetője szerint sikeres volt. Az erőfeszítéseknek köszönhetően az angol emberek többségének ma már a malmok, a tulipánok, és a fapapucs jut eszébe Hollandia neve hallatán. A következő évben metró-, televízió- és rádióreklámokon keresztül kampányoltak múzeumokról, a kerékpározásról és a vízi sportokról.

Marketingpolitikájuk kiemelt célközönsége volt az amerikai homoszexuális közösség. A nekik készült bemutatkozó anyag a holland művészetet, kultúrát és történelmet népszerűsíti. A hivatal nem akart semmit a véletlenre bízni: Hollandia senki nem ítéli el a saját neméhez vonzó embereket, sőt rengeteg meleg-bár található.

Szeretnék továbbá valamilyen úton-módon, az egyszer már Hollandiát választó, turistákat következő alkalommal is visszacsábítani. Szállodákban, utazási irodákban és tourinform irodákban el kell helyezni olyan kiadványokat, amelyeket lapozgatva a turista betekintést nyerhet az ország már részeibe is, nem csak Amszterdamra és a tengerpartra koncentrálva. Akinek akkor éppen nincs több ideje az országban maradni, vissza kell

jönni, így szól a tanács. Hollandia látogatóinak kétharmada egyébként nem először jár az országban.

Ennek ellenére a negatív imázs továbbra is körbelengi Hollandiát. Külföldi lapokban előszeretettel emlegetik az országot, ha a drogokkal, szexszel, eutanáziával vagy abortusszal kapcsolatos hírek kapnak szárnyra. A németországi holland nagykövetet egy tizenéves lány például, arról kérdezte, mennyibe kerül 10 gramm hasis Hollandiában. Angliában, ahogy megjelenik valamelyik napilapban egy cikk Hollandiáról, folyamatosan csörög a telefon a nagykövetségen, de szerencsére a britek nem csak negatív kérdéseket tesznek fel, sokakat érdekel például, hogy mennyit keres a királyné, vagy hogyan kell borsólevest készíteni. A washingtoni holland miniszter általában felháborodott telefonhívásokat kap az abortusszal és az eutanáziával kapcsolatban. A férfiakat általában az amszterdami prostituáltak foglalkoztatják, miután sok újságban csak olyan sztereotípiákat olvashatnak az országról, mint a drog meg a szex. Hogy változtassanak a képen, a holland turisztikai hivatal évente mintegy 800 külföldi újságíróat hív meg az országba, és a hivatalon keresztül 100 millió olvasóhoz jutnak így el cikkeik.

A spanyol, brit és amerikai turistáknak kb. a fele, látogat el Wallenbe, Amszterdam vöröslámpás negyedébe. A fiatalok negyedének fő célpontja egy coffee-shop, tisztában van ezzel az amszterdami tourinform iroda is. A város azonban szakítani akar az ifjúság városa imázssal. A külföldi turisták zöme 35 évnél fiatalabb. Ezért tesznek meg minden erőfeszítést, hogy az európai 35-nél idősebbeket a városba csábítsák. Nem utolsósorban azért is, mert ők átlagosan kétszer annyit költenek, mint a fiatalok. Hogy sikerüljön a misszió, a város évek óta egyre több kulturális rendezvényt és fesztivált szervez. És egy kis kozmetika a városon: graffitinek, rozoga biciklinek, szemétnak többet nincs helye az utcákon!

Az előítéletek ellenére a turizmus igen fontos részét képezi Hollandia gazdaságának. Először 1995-ben hozta nyilvánosságra kutatásainak eredményét a holland statisztikai hivatal, és valamennyi, az ország idegenforgalmáért felelős intézet.

Ennek célja az volt, hogy bárki pontos kimutatásokkal rendelkezessen a Hollandiába irányuló vendégforgalomról, a

holland lakosság idegenforgalmi magatartásáról, illetve választ adhassunk általában a turizmussal kapcsolatban felmerülő kérdésekre.

A 2004-es év igen változatos képet produkált. A megjelenő új folyamatok közül az állandó, hogy az összes vendég száma 2,9%-kal emelkedett. A fejlődés, különböző mértékű volt negyedévekre lebontva, a preferált szállástípusok és a küldő országok között. A növekedés leginkább a negyedik negyedévnek tudható be.

Ráadásul, az emelkedés a szállodákban volt a legnagyobb. A kempingekben és bungalókban töltött éjszakák/foglalások száma csökkent. Végezetül a legnagyobb számban olyan országokból érkeztek a turisták, melyek hagyományosan nem jellemezték korábban Hollandia idegenforgalmát (Dél-Európa, Skandinávia, az újonnan csatlakozott uniós országok, Amerika és Ázsia). Azoknak a hollandoknak a száma, akik belföldön maradtak üdülni, alig emelkedett. Viszonylag erősen nőtt viszont a német turisták száma.

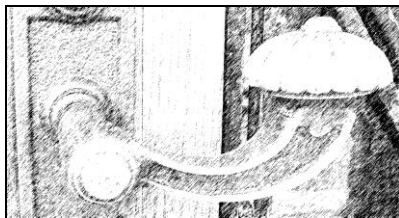
Ez több különböző okra vezethető vissza: egyrészt a fapados repülőjáratok révén Dél-Európa sokkal több embert tud küldeni. Németországban viszont a fapados légitársaságok megjelenésének köszönhetően az emberek más – főleg olcsóbb – országok felé veszik útjukat.

Szakirodalmi hivatkozások

Internetes honlapok alapján összeállítva.

NBTC – Nederlands Bureau voor Toerisme & Congressen

VVV – Vereniging voor Vreemdelingenverkeer

A SÍTURIZMUS GAZDASÁGI HATÁSAINAK VIZSGÁLATA

Kisbányahavas – esettanulmány ¹

Bolgár Blanka

PhD hallgató

Debreceni Egyetem, Tájvédelmi és Környezetföldrajzi Tanszék

E-mail: bolgarblanka@gmail.com

Bevezetés

Az utóbbi évtizedekben az idegenforgalom a világ gazdaság meghatározó ágazatává vált. Románia Nemzeti Fejlesztési Terve a turizmust az ország gazdaságának húzóágazataként jelölte meg. A turizmus valóban a gazdasági fellendülés egyik tényezője lehet, ha tudatosan fejlesztjük. Ehhez ismerni kell az idegenforgalom törvényszerűségeit, hatásait. Külföldön a turizmus gazdasági szerepének nyomon követése többé-kevésbé rendszeres gyakorlat, noha országonként vagy ország csoportonként különböző elemzési módszereket használnak (JANDALA Cs. 1992). Nálunk azonban ez a gyakorlat még nem honosodott meg.

Mindezek miatt az idegenforgalmi kutatások elengedhetetlen feltétele a turizmus gazdasági hatásainak a vizsgálata.

A gazdasági hatások úgy definiálhatóak, mint a turizmus fejlődése következtében a küldő és fogadó területek gazdaságának jellemzőiben, gazdasági struktúrájában végbemenő változások (PUCZKÓ L.–RÁTZ T. 2002).

A gazdasági hatásvizsgálat a turizmusnak a helyi gazdasághoz való hozzájárulását vizsgálja. A turisták kiadásának áramlását vizsgálja azzal a céllal, hogy az értékesítés, adóbevételek, jövedelem és munkahelyek terén bekövetkezett változásokat meghatározza (STYNES D. J.).

¹ A kutatás a Kolozsvári Magyar Egyetemi Intézet támogatásával készült

Jelen **kutatás célja** e hatások felmérése a kisbányahavasi síközpont példáján. A gazdasági hatások többféle módszerrel vizsgálhatóak, mi a chicagói Pénzgeneráló Modellt alkalmaztuk. E modell a turisták kiadásából adódó haszon kiszámítására, valamint a másodlagos hatások felmérésére, becslésére alkalmas.

Kisbánya az Erdélyi Szigethegység legfontosabb síparadicsoma, az Öreghavas területén helyezkedik el, 1370 m magasan. Kolozsvártól mintegy 50 km-re, adminisztratív szémszögből nézve két megye - Kolozs és Fehér megye - határán terül el.

Módszerek

A vizsgálatok alapjául a D. J. Stynes által kidolgozott **Pénzgeneráló modell (Money Generation Model MGM)** szolgált, melyet azonban néhány helyen módosítottunk, kiegészítettük a BEA (U.S., Bureau of Economic Analysis) RIMS II nevezetű modelljével. Mindkét modell a vendégek kiadásából származó hatásokat becsli. Az első azonban a turisták kiadásának becsléséhez nem használ megkülönböztetett turista-kategóriákat. A második modellnek megfelelően meghatároztuk az üdülőközpontra jellemző turista típusokat, majd ezeken belül számoltuk ki az átlagos kiadást.

A modellekhez szükséges adatokat a következő módszerekkel gyűjtöttük be: kérdőívezés, látogatószámlálás, másodlagos információs források használata, megfigyelés. Erre azért volt szükség, mert Romániában a statisztikai hivatalok csak nagyon kevés helyi szintű információval rendelkeznek.

A kérdőívezés során 197 kérdőívet töltöttünk ki a turistákkal, kérdezőbiztosokkal történő lekérdezés során, véletlenszerű kiválasztással.

A gazdasági hatások becslése

A gazdasági hatások között megkülönböztetjük a turizmus direkt és indirekt hatásait. A **direkt hatások** a helyi gazdaságban érzékelhető, a látogatók turisztikai kiadásának első „fordulójából” adódó változások.

A **indirekt vagy másodlagos hatásokat** a turista szektort szolgáló háttér-iparágak és vállalkozásokon belül tapasztalt változások képezik. Ezek a változások az értékesítés, munkahelyek és jövedelem terén mutatkozhatnak meg. Például egy szálloda helyi javakat és szolgáltatásokat vásárol egy éjszakai elszállásoláshoz. Mindenik vállalkozás, mely javakat vagy szolgáltatásokat biztosít a szállodának indirekt módon részesül a turista szállásköltségeinek összegéből.

Az **indukált hatásokat** a turisták kiadásából közvetett vagy közvetlen módon származó jövedelem háztartási elköltése során bekövetkezett változások képezik. A turisztikai vállalatok és háttér-iparágak alkalmazottai a jövedelmüket a régióban költik el, ezzel is gyarapítva a gazdasági aktivitást. Alacsony jövedelmek alacsony háztartási vásárlóerőt generálnak, ezzel negatív hatást gyakorolva a kiskereskedelmi egységekre és más vállalkozásokra, melyek a háztartási kiadáson alapulnak.

A látogatók kiadásának gazdasági hatását általában a következő egyszerű képlet különböző változataival számítják:

$$\text{A turisták kiadásának gazdasági hatása} = \text{Turisták száma} * \text{Fejenkénti átlagos kiadás} * \text{Multiplikátor}$$

A **multiplikátor** értéknövelő, értéket sokszorosító tényezőt jelent. Arra utal, hogy egységnyi plusz fogyasztás a gazdaság egészében hányszoros plusz jövedelmet jelent, mekkora többlettermelést vált ki, illetve hány új munkahelyet teremt (JANDALA CS. 1992).

A fenti egyenletből látható, hogy a hatásvizsgálat menete három különböző lépésből tevődik össze:

1. A vizsgált területre érkező turisták számának meghatározása.
2. A vizsgált területre érkező látogatók átlagos kiadásának meghatározása
3. A hatások elemzése. Ez történhet a helyi gazdaságban jelentkező változásoknak input-output gazdasági modellben való alkalmazása által vagy multiplikátorok meghatározása segítségével.

A három lépés és a hozzá tartozó információ tipikusan különböző módszereket, modelleket és információforrásokat von maga után. Mindenik összetevő becslés által, másodlagos információforrások feldolgozása vagy elsődleges információk gyűjtése során határozható meg. Akár a felsorolt módszerek kombinációjaként is megoldható (STYNES D. J. 1999).

1. Az üdülőközpontba érkező turisták számának meghatározása

A turistaszám több módon határozható meg. A kutatás során mi látogatószámlálással oldottuk meg e feladatot, mivel nem mindenik szálláshely rendelkezik rendszeres statisztikai adatokkal. Csak a szálloda esetében vezetnek ilyen jellegű nyilvántartást. A rendelkezésünkre bocsátották a megszálló turisták és az eltöltött vendégéjszakák számát. Ezek azonban hiányosak és csak 2004-től kezdődőek, mivel a szálloda tulajdonost váltott.

A szálláshelyek adatai azonban önmagukban nem elégségesek, mivel nem rögzítik azokat a turistákat, akik nem szállnak meg (csak egy napra érkeznek vagy csak átutazóban vannak a területen). Jelen esetben, a már említett okok miatt a látogatószámlálás az egyedüli módszer, mellyel a szükséges információ megszerezhető.

A látogatószámlálást négy alkalommal végeztük 2006 február-március időszakában. Két hétfői napon (szombaton) és két hétköznapon (szerda) végeztük, mivel azt feltételeztük, hogy a turistaforgalom a hét során különbözően alakul. Az üdülőközpont

egyetlen útvonalon közelíthető meg, így a látogatószámlálás adatai elég pontosnak bizonyulnak. A számlálás során rögzítettük a területre érkező személygépkocsik/autóbuszok számát, a bennük ülő személyek számát (**1. táblázat**), valamint rendszámát és típusát.

1. táblázat: A látogatószámlálás adatai

IDŐPONT	SZEMÉLYGÉPKOCSIK/ AUTÓBUSZOK SZÁMA	SZEMÉLYEK SZÁMA
2006. február 8	34	93
2006. február 11	587	2837
2006. február 22	26	69
2006. március 4	419	1341
Összesen	1066	4340

Az eredmények igazolták a feltételezésünket, a forgalom hétvégén a legnagyobb. Ilyenkor egy-két ezer látogató érkezik, hétköznapokon pedig minimálisra csökken.

A kapott adatokból megbecsülhető a teljes síszezon (december - március) alatt a központba érkező turisták száma. A hétvégi és hétköznapok adatainak átlagaiból kiszámolható a hetes, hónapos majd **a teljes síszezon forgalma**. Jelen esetben ez a szám **73 328 személy**.

2. Az átlagos kiadás meghatározása

Az átlagos kiadás meghatározása érdekében a BEA modell alapján a területre érkező turistákat különböző kategóriákba soroltuk. A kategorizálásra azért volt szükség, mert a kiadásszerkezetet a tartózkodás időtartama, a helyben felkínált szolgáltatások és kiadási lehetőségek határozzák meg.

A kategorizálás fő célja a kiadás minél pontosabb meghatározása. Ennek érdekében elkülönítettük a turisták által végzett különböző tevékenységeket. A további pontosítás céljából

alkategóriákat határoztunk meg. A szállás kategórián belül elkülönítettük a meg nem szálló turistákat azoktól, akik egy napnál többet töltenek a központban. További kategóriákat képeztek az étkezés a sajátos alkategóriáival, a sízés, az igénybe vett szolgáltatások, az útiköltségek, stb.

Hat fő kategóriát (**2. táblázat**) és 15 alkategóriát különítettünk el. A kérdőív adatai alapján meghatároztuk a kategóriánkénti kiadást, majd ezek összegeként a megkérdezettek teljes kiadását.

A fenti adatok rámutatnak arra, hogy az üdülés kapcsán a teljes kiadás kategóriában a legnagyobb költségeket a sízés generálja, ennek azonban legnagyobb hányadát a sífelszerelés teszi ki. A sízés után következik az utazásra és szállásra szánt költségek, ezek azonban nagyságrendben elmaradnak mögötte. Igaz ugyan, hogy a sífelszerelésre szánt költségek nem ismétlődnek meg minden alkalommal.

2. táblázat: A fő kiadási kategóriák

Kiadási kategória	Kategóriánkénti teljes kiadás/nap RON	Kategóriánkénti teljes kiadás/nap/fő RON
Szállás	5 293,00	71,52
Étkezés	3 345,00	18,89
Sízés	69 019,05	285,20
Élelmiszerboltok	175,00	5,00
Egyéb szolgáltatás	2 150,00	13,47
Utazás	1 475,00	7,76
Összesen	81 422,05	401,86

Ha a fejenkénti kiadást vizsgáljuk, akkor már eltérések adódnak az előbbihez képest. A sízés itt is első helyen áll, az utazásra szánt költségek azonban majdnem az utolsó pozíciót foglalják el, mivel számottevő a csoportos, autóbusszal történő szállítás.

3. A turisták kiadásából származó gazdasági hatások vizsgálata

A vizsgált területen a látogatók kiadásából származó direkt hatásokat vizsgáltuk. Az **indirekt hatások** vizsgálatára adatok hiányában nem adódott lehetőség. **Indukált hatások** a területen nem jelentkezők, mivel az alkalmazottak egyike sem helybéli, a kiszolgáló egységek és vállalatok működtetői is a településen kívülről származnak. Így a turizmusból származó jövedelmet nem az üdülőközpontban költik el.

A **direkt hatások** becslése érdekében meghatároztuk kategóriánként a helyi termelés arányát és az importálás mértékét (**3. táblázat**). Ennél a szakasznál is a RIMS II modell eljárásait használtuk. Azért volt szükség erre az elkülönítésre, mert a területen direkt hatásként csak a helyi termelés fog megjelenni. Az importálás miatt a turisták kiadása nem a területen fogja kifejteni a hatását, hanem a behozatal területén.

A síközpont sajátos gazdasági helyzettel rendelkezik, hisz a turisztikai tevékenységet végző vállalkozások közül egyetlen sem helyi, sőt a lakosság alkalmazottai közül senki sem dolgozik az idegenforgalmi szektorban. Emiatt a helyi szolgáltatások, termékek előállítása során nagyon nagy lesz a behozatal mértéke, a helyi termelés pedig minimális. A turisták igényeinek kielégítéséhez szükséges termékek és javak, a munkaerő Kolozsvárról importálódik, a legtöbb vállalkozás székhelye is Kolozsváron található.

3. táblázat: A helyi termelés és import mértéke

Kiadási kategória	Helyi termelés	Import
Szállás	10%	90%
Étkezés	45%	55%
Sízés	40%	60%
Élelmiszerboltok	10%	90%
Egyéb szolgáltatás	10%	90%
Utazás	0%	100%

A táblázat értékeiből látható, hogy a helyi termelés értéke egyes kategóriákban nagyon alacsony, néhány esetben teljesen hiányzik. Az behozatal mértéke az utazás kategóriájában a legmagasabb. A szakirodalom a szolgáltatásokat 100%-os helyi termelésnek minősíti, a mi központunkra azonban ez nem érvényes, hisz a szolgáltatások megvalósításáért a termékeket, javakat és munkaerőt a településen kívülről importálják.

A helyi termelés átlaga adja a **megtartási rátát**. Általában a megtartási ráta értéke 70-90% között váltakozik. A mi esetünkben a megtartási ráta nagyon alacsony, értéke **19,16 %**, tehát a bevételeknek legnagyobb hányada „kifolyik” a központból, a vizsgált területen kívül (Kolozsváron) fejt ki hatását. Ez a nagyon alacsony érték azzal magyarázható, hogy a helyi gazdaság még nincs kifejlődve. Ugyanakkor az előbbi értékek régiókra vonatkoznak, míg mi egy kis síközpontra próbáljuk alkalmazni a modellt.

Mivel nekünk nem álltak rendelkezésünkre a multiplikátorok, a szakirodalom által ajánlott értékekkel dolgoztunk, az Pénzgeneráló modell előírásait használva a továbbiakban.

A szakirodalomban számos kutató a 2,0 vagy ennél nagyobb értékű multiplikátorokkal számol, a valóságban azonban ezek értéke az 1,0 - 1,5 intervallumban mozog (STYNES D. J.). A korlátozott gazdaságú fejlettséggel jellemezhető régiókra az 1,1 - 1,2 értékű multiplikátorokat használnak, így mi is ezzel az értékkel számoltunk. Ez azt jelenti, hogy egységnyi (1 USD) direkt hatás 0,1 vagy 0,2 USD indirekt hatást eredményez a kiadás kapcsán.

Az előbbieken kiszámolt vagy becsült értékeket behelyettesítettük az **Pénzgeneráló modellbe (4. táblázat)**, így vizsgálva a 2005-2006-os síszezonban bekövetkezett teljes kiadás hatását.

4. táblázat: Pénzgeneráló modell

1. A területre érkező, nem helyiek aránya	99%
2. A síszezon ideje alatti látogatások száma	73 328 személy
3. Átlagos kiadás /fő	401,86 RON
4. Összes kiadás $1*2*3$	29 172 914,17 RON
5a. Megtartási ráta	19,16%
5b. Termelési multiplikátor	1,1
6. Direkt hatás $4*5a*5b$	6 148 483,39 RON 2 257 732,67 USD

A modellből leolvasható, hogy a több, mint 70 000 látogató egy síszezon alatt (2005/2006-os szezonra érvényes értékekkel számolva) 29 172 914,17 RON értékben költekezett a tanulmányozott üdülőközpontban. A helyi gazdaság ennek az összegnek csak 19,16%- át hasznosítja, mint tényleges bevételt, így az összes kiadás közvetlen hatása csupán 6 148 483,39, ami jóval kevesebb, mint a tényleges kiadás. Ugyanakkor csekély összeg az országos értékhez (24,6 bn RON) viszonyítva.

Következtetések

A gazdasági hatások becslése az MGM modell segítségével a szükséges adatok hiányában csak a direkt hatásokra mutatott rá. Ezekből a hatásokból megállapítható, hogy a vizsgált terület a turizmus pozitív gazdasági hatását alig hasznosítja. A bevételek nagy része kikerül a területéről, a közelében fekvő Kolozsvár profitál inkább belőle.

Ugyanakkor e modell csak bizonyos megszorításokkal és módosításokkal alkalmas egyetlen síközpont hatásvizsgálatára. A továbbiakban e vizsgálatot szeretnénk kiterjeszteni egy tágabb

régióra (például Kolozs megye), más turisztikai célpontokat is bevonva a vizsgálatba.

Kisbányahavas esetében a pozitív hatásokat a helyi vállalkozók bevonása által lehetne érvényesíteni. Jelenleg egyetlen helyi lakos sem folytat valamilyen turisztikai tevékenységet.

Ajánlott lenne a turizmus további típusainak a beindítása, mint például öko- és falusi turizmus, agroturizmus. Továbbá hasznosabb lenne a helyi jellegzetességek érvényesítése, mivel a síturizmus Európa- és országszerte már kiforrott és nem annyira versenyképes (WTTC, 2006).

Szakirodalmi hivatkozások

- GEOVET 2001 Bt. (2003): Turisztikai hatásvizsgálat – elméleti áttekintés. Turisztikai terhelésvizsgálati módszertan. pp. 102-104.
- JANDALA Cs. (1992): A turizmus közgazdasági elemzésének módszerei. Kereskedelmi és Idegenforgalmi Továbbképző Kft. Budapest. pp. 9-11. 77 p.
- PUCZKÓ L. – RÁTZ T. (2002): A turizmus hatásai. Aula. Budapest pp. 54-71 .
- STYNES D. J. (1999): Approaches to estimating the economic impacts of tourism; Some examples. Economic Impacts of Recreation & Tourism Web Site. <http://www.msu.edu/course/prr/840/econimpact/ecimpvol2>
- STYNES D. J. Guidelines for measuring visitor spending. Economic Impacts of Recreation & Tourism Web Site. <http://www.msu.edu/course/prr/840/econimpact/ecimpvol3>
- STYNES D. J. Economic impacts of tourism. Economic Impacts of Recreation & Tourism Web Site. <http://www.msu.edu/course/prr/840/econimpact/ecimpvol1>
- STYNES D. J. Multipliers. <http://www.prr.msu.edu/mgm2/econ/index.htm>
- WTTC (2006): Romania. The 2006 Travel & Tourism Economic Research. www.wttc.org

FALUSI TURIZMUS MAGYARORSZÁGON

Vasas Attila

PhD hallgató

Debreceni Egyetem, Tájvédelmi és Környezetföldrajzi Tanszék

E-mail: vassattila2001@yahoo.com

Bevezetés

A turizmus nemzetgazdaságban betöltött jelentősége nem vitatható, jóllehet a GDP-ből való részesedését a különböző források eltérően ítélik meg. Körülbelül a GDP 10%-át adja, azonban ha ehhez hozzávesszük a turizmus közvetett hatási által generált jövedelmeket is akár a duplája is lehet e részesedés aránya (NEMZETI TURIZMUSFEJLESZTÉSI STRATÉGIA 2004).

Fontos azonban leszögezni, hogy az idegenforgalom gazdasági hatásai mellett legalább olyan jelentősek a társadalmiak is, hiszen a turizmus fejlődésével növekszik a munkahelyek száma, a szolgáltatások bővülésével javulnak az életkörülmények, kedvező irányban változik a település képe, és az ott élők szemlélete is formálódik.

Szállásférőhelyek tekintetében a turisztikai szektor legnagyobb súlyú szereplői a szállodák. A kereskedelmi szálláshelyek döntő többsége Magyarországon azonban, az egyéb kereskedelmi szálláshely kategóriájába eső kis- és középvállalkozás. Az idegenforgalom legkisebb szereplői a statisztika által magánszállásadóként nyilvántartott fizetővendéglátók és a falusi szállásadók.*

Hazánkban 2004-ben közel 44 ezer magánszállásadót tartottak nyilván, így az országban 240 ezer férőhely állt a vendégek rendelkezésére (**1. táblázat**). A szállásférőhelyek több, mint 80%-át kitevő fizetővendéglátás országosan kiemelkedő forgalommal bíró területei a Balaton, a Mátra-Bükk és a Tisza-tó térsége.

1. táblázat: Működő szálláshelyek és férőhelyek száma, 2004

Forrás: www.ksh.hu

	Egységek száma	Férőhelyek száma
Kereskedelmi szálláshelyek	3001	336494
ebből: szálloda	824	112769
Magánszálláshelyek	43889	240376
ebből: falusi szállásadás	7431	44365

A falusi vendéglátást azonban, törvényi meghatározottságból adódóan nem lehet minden esetben idegenforgalmi körzetekhez kötni. Megyék szerinti megoszlásukat vizsgálva Heves, Borsod-Abaúj-Zemplén és Jász-Nagykun-Szolnok megye emelkedik ki, a 2004-es évben 10 ezer főt meghaladó vendégforgalmukkal. Az érintett megyék domborzatuk, geológiájuk, vízrajzuk, élőviláguk, történelmük nyomán más-más adottságokkal rendelkeznek, így más-más turisztikai termékekkel csábítják a vendégeket a megyék településeire.

* Fizetővendéglátás a városokban, községekben, kiemelt gyógyhelyeken, kiemelt üdülőhelyeken, a gyógy- vagy üdülőhelyeken folytatott, vállalkozói igazolvány nélkül folytatott magánszállásadói tevékenység. Falusi szállásadás falvainkban folytatható kivéve, ha a községet kiemelt gyógyhelynek, vagy kiemelt üdülőhelynek, vagy gyógyhelynek, vagy üdülőhelynek minősítették. Ennek kritériumait 110/1997. (VI. 25.) Korm. rendelet rögzíti. (WWW.FATOSZ.HU)

Falusi szállásférőhelyek tekintetében a rangsor elején Veszprém, Borsod, Somogy, Heves, Vas és Jász-Nagykun-Szolnok megyék sorakoznak, míg a fizetővendéglátás keretében kínált férőhelyek esetében toronymagasan kiemelkedik Somogy megye, de jelentős Veszprém, Zala, Hajdú és Baranya megye kínálat is (**2. táblázat**).

Magánszállások vendégforgalma 2004-ben is dinamikusan nőtt, elérte a 680 ezret. Az előző évhez képest, ez 4,8%-os forgalomnövekedést jelentett. A vendégek átlagos tartózkodási ideje 4,5 éjszaka. A vendégéjszakák száma meghaladta a 3 milliót, amelynek több mint felét (52,8%) a külföldiek töltötték el (TURIZMUS 2004).

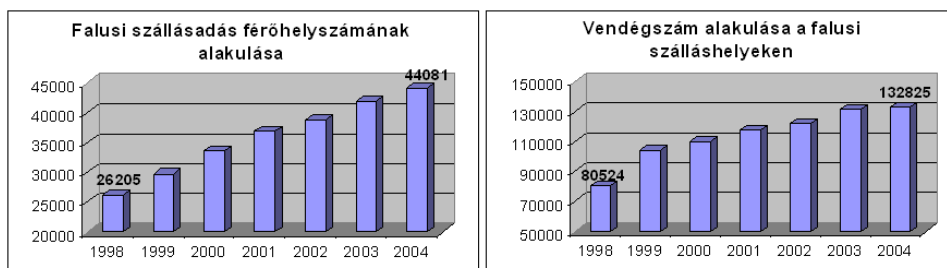
2. táblázat: A magánszálláshelyek férőhelyszám megoszlása megyénként, 2004 Forrás: *www.ksh.hu*

Falusi szállásadás		Fizetővendéglátás	
Veszprém	5 439	Somogy	88 906
Borsod	5 345	Veszprém	35 349
Somogy	4 923	Zala	27 198
Heves	4 686	Hajdú	10593
Vas	4 405	Baranya	8 785
Jász	4 271	Fejér	3 242
Zala	3 031	Borsod	3 110
Pest	2 350	Tolna	2 882
Baranya	1 809	Budapest	2 821
Győr	1 730	Békés	2 267
Nógrád	1 058	Heves	2 214
Szabolcs	1 010	Pest	1 749
Fejér	981	Vas	1 686
Bács	832	Győr	1 179
Csongrád	696	Jász	1 012
Komárom	515	Csongrád	802
Tolna	489	Szabolcs	793
Békés	450	Bács	636
Hajdú	345	Komárom	592
Budapest	0	Nógrád	195
Összesen	44 365	Összesen	196 011

Meg kell azonban jegyezni, hogy a a külföldi vendégéjszakák döntő hányadát (85%) a három dunántúli turisztikai régióban regisztrálták.

Országos szinten a falusi szállásférőhelyek száma 1998 és 2004 között 68%-kal bővült. A vendégszám alakulása – hat év alatt 64%-os növekedéssel – jól közelíti az előbbi tendenciát, bár a vendégszám növekedése nem volt annyira egyenletes, mint a férőhelyeké (**1. ábra**).

A tanulmány célja, hogy a 2004-es év adatai alapján bemutassa a falusi vendéglátás tekintetében kiemelkedő megyéket, ill. falvakat. Legfontosabb vonzó tényezőik ismeretében, javaslatot kíván tenni, a jó, de kihasználatlan adottságú települések vendégforgalmának a növelésére.

1. ábra: A férőhelyszám és vendégszám alakulása országosan a falusi szálláshelyeken

Forrás: www.ksh.hu

A falusi turizmus

„A klasszikus értelemben vett falusi turizmus azt jelenti, hogy a faluban élők fő foglalkozásuk mellett (mezőgazdaság, ipar) jövedelemkiegészítő tevékenységként saját házaikon belül kihasználatlan szálláshelyeiket az üdülés szolgálataiban állítják, miközben a falu környezetével és hangulatával megmarad eredeti állapotában. Arra továbbra is mezőgazdasági termelés, állattartás és ezekhez kapcsolódó ipari tevékenység lesz a jellemző” (CSIZMADIA L. 1992).

A falusi turizmus vendégköre az utazási cél alapján két nagy csoportot képez. A vendégek egyik része kifejezetten az adott településre utazik, annak rendezvényeire, szűkebb (jórészt) természeti környezetére kíváncsi. Általában a közeli városokból érkeznek, s a falusi élet nyugalma vágyva, csak kisebb kirándulásokra vagy az aktuális helyi rendezvényeken való részvételre vállalkoznak.

A vendégkör másik csoportja viszont csak egy-két napot tölt a településen. Inkább kiindulópontként használja a szálláshelyet, hogy megismerkedjen a tágabb környék nevezetességeivel.

A falusi turizmus kínálata és eredményei 2004-ben

Hazánk domborzati változatosságából és az egyes területek eltérő történelmi múltjából adódóan minden megye, kistérség egyedi arculattal, értékekkel rendelkezik. A 2004-es év alapján három megye is kiemelkedik, 10 ezer főt meghaladó vendégszámmal (**3. táblázat**).

3. táblázat: A három kiemelkedő megye részesedése az összforgalomból (%-ban), 2004

Forrás: *www.ksh.hu*

Megyék	Külföldi	Belföldi	Összes	Külföldi	Belföldi	Összes
	Vendég			Vendégéjszaka		
Borsod-Abaúj-Zemplén	3,6	14,7	12,7	2,5	12,5	10,1
Heves	5,9	14,9	13,2	11,2	16,2	15,0
Jász-Nagykun-Szolnok	3,1	13,1	11,2	3,8	12,8	10,6

Az országos eredményekből való részesedést illetően Heves megye a vendégek és a vendégéjszakák száma alapján is a legjobb eredményt érte el, ugyanakkor férőhelyekkel csupán a negyedik legjobban ellátott. Borsod-Abaúj-Zemplén és Jász-Nagykun-Szolnok megyében jóval nagyobb arányt képviselnek a belföldi vendégek. A közeljövő feladata lehet a külföldi vendégkör elérése, ill. bővítése.

A három megye eredményeinek külön-külön történő értékelésekor a 400 fős vendégforgalmat meghaladó településeket emeltem ki.

Heves megyében a vendégszám területi megoszlása alapján (**2. ábra**) négy körzet különíthető el, ezek a Tisza-tó, a Bükk és a Mátra valamint a Mátraalja nyugati része.

Heves megye falvai közül a gyógyvíznek köszönheti kiugró vendégforgalmát Bükkszék és Egerszalók, de ide sorolható még Szihalom is melynek forgalmában jelentős szerepet játszik a közeli Zsóri fürdő.

4. táblázat: A legeredményesebb megyék a falusi vendégfogadásban, 2004

Forrás: *www.ksh.hu*

2004	Vendég	Vendégéjszaka
Borsod	16 817	48 697
Heves	17 583	63 328
Jász	14 916	49 973

A változatos – hegységi vagy dombsági – környezet, a csend, a jó levegő a kikapcsolódás vonzza a turistákat Mátraszentimre, Felsőtárkány és Demjén településekre. Külön ki kell emelni Noszvajt is, mert mind megyei mind országos szinten – a rendezvényszervezéssel (pl. szilvalekvárfőzés), vagy a falukép alakításával, szépítésével – jelentős, tervszerű fejlesztési stratégiát valósítottak, ill. valósítanak meg (**3. ábra**).

Országosan, de európai szinten is csaknem egyedülálló vonzerőt jelent Mátraderecske mofettája, az idelátogató vendégek többsége keringési betegségén próbál enyhíteni a szén-dioxid fürdővel.

A megye falusi turizmusának bemutatása nem lenne teljes a Tisza-tó megemlézése nélkül, ahol Poroszló és Sarud falusi vendégfogadása képezi a kereskedelmi szálláshelyek jelentős konkurenciáját.

A fennmaradó 25% – összességében mintegy 4400 vendég – a megye további 37 településén szállt meg. A megyében az átlagos tartózkodási idő 3,6 vendégéjszaka, de ez településenként nagy eltéréseket mutat. Az egészségturisztikai központokban, pl. Mátraderecskén vagy Szihalmon az 5 napot is meghaladja, míg a Tisza-tó melletti Sarudon 13,9 az átlag.

Borsod-Abaúj-Zemplén megyében összesen 103 településen fogadnak vendégeket a falusi turizmus keretében. Területi megoszlásuk alapján három körzet határozottan kirajzolódik. Az egyik a legtöbb települést felölelő zempléni körzet, a másik az aggteleki, a harmadik körzetet pedig a Miskolcot északról

és délről övező falvak alkotják. E három körzeten kívül esők szórt elrendeződésűek (**4. ábra**).

A megyében – 22%-os részesedéssel – a legnagyobb vendégforgalmat Bogács bonyolítja. Nagy látogatottságát gyógyvizének köszönheti. A tartózkodási idő növekedéséhez pedig nagyban hozzájárul az évente egyre növekvő számú helyi rendezvény is.

A Bükkalja a másik meghatározó települése Cserépfalu, amely gazdag természeti és épített értékeivel (kaptárkövek, barlanglakások stb.) többnapos programot biztosít vendégei részére.

Az Aggtelek–Rudabányai-hegység területén Aggtelek és Jósvafő, valamint Teresztenye vendégforgalma számottevő. Aggtelek és Jósvafő kiemelkedő attrakciói a barlangok. A Béke-barlang egyben – tiszta levegőjének köszönhetően – gyógyturisztikai célpont is. Teresztenye esetében a természeti környezet, a barátságos falusi légkör és a zsáktelepülés jelleg az, mely a vonzza a látogatókat.

Tokaj–Zempléni-hegység területén több, 400 főt meghaladó vendégforgalmat regisztrált település található: Tállya, Füzer, Kéked és Olaszliszka. A négy falu és a többi, kisebb vendégforgalmat lebonyolító falu esetében, a vonzerőt a látványos természeti környezet, a borkultúra sajátos tájformáló elemei, a szőlőtáblák és pincék, a települések műemlékei és kiállításai jelentik (**5. ábra**).

Az átlagos tartózkodási idő azonban településenként jóval kisebb szórást mutat, mint Heves megyében (1,4–3,3). A többi (összesen 92) település adja a megye falusi vendégforgalmának 48,7%-át. Településenként ez 100–500 közötti vendégszámot jelent évente.

Jász-Nagykun-Szolnok megye a 14 916 fős vendégszámával a harmadik a sorban. A megyében a falusi vendéglátás területi elrendeződése szorosan illeszkedik a Tisza

vonálahoz (illetve a Tisza-tóhoz), a megyében – a gyógyfürdők mellett – ez a meghatározó tényező (6. ábra).

Országos szinten a legtöbb vendég (9143 fő) Abádszalókon foglalt szállást falusi vendégházaknál. Abádszalók a ma Tisza-tavi üdülőkörzet legdinamikusabban fejlődő települése, számtalan lehetőséget kínál a víz és a vízpart kedvelőinek. A kiemelkedő eredmény a gondos programszervezéssel is összefügg („Abádszalóki Nyár” rendezvénysorozat). A további fejlődés csaknem biztosra vehető, amennyiben felépül a tervezett gyógy- és élményfürdő. Itt már 10. éve működik a Falusi Turizmus Egyesület, amely családi vendéglátást, kulináris örömeket, képzőművészeti programokat, kreatív szabadidős foglalkozásokat kínálva várja a vendégeket.

Berekfürdő minden évszakban nyitva tartó gyógyfürdőjét több ezer vendég keresi fel évente. 2004-ben közülük 2883-an vettek igénybe falusi szálláshelyet. Cserkeszőlő legfőbb vonzereje szintén a gyógy- és strandfürdő, emellett a Tiszazug képviselte természeti környezet és a közeli álló- és folyóvizek nyújtanak kikapcsolódási lehetőséget.

Tiszaörs 5%-os részesedésére a parasztházak nyújtotta olcsó szálláslehetőség, a csendes falusi hangulat és nem utolsósorban a termálvízzel rendelkező strand a magyarázat (7. ábra).

A fennmaradó 7% további 17 település között oszlik el leginkább a Tisza mentére koncentrálódva. Meglepően alacsony Abádszalókon az átlagos tartózkodási idő (3 vendégéjszaka). Ennek oka, hogy mind a nyári programokra, mind más időszakban érkező vendégek legtöbbször a hétvégéken érkeznek így mindössze két ritkábban három éjszakát tölt el a településen. A megyében a legalacsonyabb érték Tiszaörshez (2), a legmagasabb pedig Berekfürdőhöz köthető (5).

A három legsikeresebb falusi turizmust lebonyolító megye főbb jellemzőinek ismeretében megállapítható, hogy jelentősebb volumenű falusi szállásadás a vonzó természeti adottságokkal – változatos hegy-, dombvidék, termál/gyógyvíz, folyó-, tópart – rendelkező településeken valósulhat meg. A hazai falusi

turizmusban a belföldi vendégforgalom a döntő, a külföldiek alacsony számára több magyarázat is adódik:

- Külföldön, különösen a kelet-magyarországi falusi szálláshelyek igen szűk körben ismertek. A legforgalmasabb településekre is mindössze 400–500 külföldi látogat évente, pl. Bogács (443 fő, 2004), Abádszalók (400 fő, 2004).
- Az említett települések közül a legtöbb rendelkezik honlappal, azonban csak elvétve akad idegen nyelvű tájékoztatás az adott településről.
- A hazánkba érkező külföldiek túlnyomó része inkább a kereskedelmi szálláshelyeket, főleg a szállodákat, panziókat veszi igénybe.

Hol vannak még kihasználatlan potenciálok? A szomszédos települések ismertségét felhasználva Heves megyében a Tisza-tó közelségét Újlőrincfalva is hasznosíthatná, továbbá Eger közelségére alapozva Andornaktálya, Nagytálya is bekapcsolódhatna az idegenforgalomba, bár e két utóbbi településnél a nagy átmenő forgalom rontja e lehetőségeket.

Borsod-Abaúj-Zemplén megyében az Aggteleki-karszt területén – Szin, Szinpetri, Tornakápolna jelent fehér foltot (**5. ábra**), a Zemplén északi részén Nyíri, Filkeháza és Felsőregmec kapcsolódhatna be a vendégfogadásba, míg a Bodrog mentén Szegi és Szegilong lehetne alkalmas falusi turizmusra.

Szolnok megyében Tizzaszőlős és Tiszabura kapcsolódhatna be a vendégfogadásba, míg a Tiszazug területén a Tisza és a Körös adottságait lehetne hasznosítani a Cserkeszőlővel szomszédos településeknek.

Az előbb említett falvak esetében a természeti környezet és a nyugalom az, ami a fő vonzerőt jelentheti. A sikeres, szomszédos településektől átvett jó példákkal, közös programok szervezésével, megfelelő vállalkozó kedv esetén a falusi turizmus ott is betölthetné a kiegészítő jövedelemforrás szerepét, ahol jelenleg nincs.

Szakirodalmi hivatkozások

NEMZETI TURIZMUSFEJLESZTÉSI STRATÉGIA 2004. Vitaanyag 3.verzió. 74 p.

WWW.FATOSZ.HU

TURIZMUS 2004. Központi Statisztikai Hivatal. Bp. 2005. 64 p.

CSIZMADIA L. (1992) Falusi turizmus – környezetbarát turizmus oktatási összefüggései. Kereskedelmi és Idegenforgalmi Továbbképző Budapest. 62 p.

ABÁDSZALÓKI FALUSI TURIZMUS EGYESÜLET KIADVÁNYA 2003. 4 p.

